

Voorzitter: Vondeling

Tegenwoordig zijn 107 leden, te weten:

Abma, Van Amelsvoort, Andela-Baur, M. Bakker, Ter Beek, Beinema, Van den Bergh, Beumer, Bischoff van Heemskerck, Blaauw, H. A. de Boer, J. J. P. de Boer, Bolkestein, Borgman, Braams, Braks, Bremen, Brinkhorst, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Couprie, G. C. van Dam, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Duinker, Engwirda, Epema-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Eversdijk, Gerritse, Ginjaar-Maas, De Graaf, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, De Hamer, Van der Hek, Hennekam, Hermsen, Jaabaaij, Jacobse, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Van Kemenade, Klein, Kolthoff, Kombrink, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, Kosto, De Kwaadsteniet, Lambers-Hacquebard, Langedijk-de Jong, Lansink, Laxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Meijer, Mertens, Mommersteeg, Moor, Van Muiden, Nijhof, Nypels, Van Ooijen, Poppe, Porthoine, Rienks, Rietkerk, Roethof, Salomons, Van der Sanden, Schakel, Scherpenhuizen, Scholten, Van der Spek, Spieker, Stemerdink, Van der Stoel, Stoffelen, Van Thijn, Tripels, Den Uyl, Vellenga, Van de Ven, Vondeling, Voogd, De Voogd, Voortman, B. de Vries, Vrijlandt-Krijnen, Waalkens, Waltmans, Weijers, Wessel-Tuinstra, Wisselink, Wolff, Wöltgens, Worrell, Wuthrich-van der Vlist en Van Zeil,

en de heren Van Agt, Minister-President, Minister van Algemene Zaken, Wiegel, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Andriessen, Minister van Financiën, Van Aardenne, Minister van Economische Zaken, en Albada, Minister van Sociale Zaken.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Porthoine, alleen voor het eerste deel van de vergadering, wegens werkzaamheden als lid van het Presidium;

Beckers-de Bruijn, Jansen, M. P. A. van Dam, Deetman en Schaapman wegens andere verplichtingen;

Hermans en Kleisterlee, wegens ziekte;

Andela-Baur, alleen voor het eerste deel van de vergadering, wegens andere bezigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ingekomen zijn de volgende brieven:

een, van de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie, over de gang van zaken ten aanzien van het Nederlandse UNIFIL-contingent in Libanon (15 441, nr. 14);

een, van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over groepsopleiding in de bouwnijverheid (15 300-XI, nr. 68);

een, van de Minister van Economische Zaken, met een model-aanstellingsbrief aan de regeringswaarnemer in geval van steunverlening (15 300-XIII, nr. 81);

een, van de Minister van Landbouw en Visserij, over de interventievoorraden in de Europese Gemeenschap en in Nederland (15 300-XIV, nr. 30);

een, van de Minister van Sociale Zaken, met de statistieken betreffende te werk gestelde erkende gewetensbezwaarden in 1978 (15 300-X, nr. 41).

Deze brieven, die al zijn gedrukt en rondgedeeld, worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ook zijn ingekomen de volgende brieven:

twee, van de Minister van Buitenlandse Zaken, t.w.:

een, met de tekst van een op 27 november 1978 in werking getreden wijziging van artikel 26 van het Statuut van de Raad van Europa (Trb. 1979, 40);

een, ten geleide van het OESO-rapport betreffende de economische situatie in Nederland;

een, van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, ten geleide van het Onderwijsverslag 1977;

een, van de Staatssecretaris van Economische Zaken, ten geleide van het jaarverslag Colportagewet 1978;

een, van de Minister van Sociale Zaken, ten geleide van het jaarverslag Arbeidsinspectie 1977.

Deze brieven, die niet zullen worden gedrukt, worden voor kennisgeving aangenomen; de bijgevoegde stukken liggen op de griffie ter inzage.

De **Voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van deze vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met deze voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de behandeling van de **Voortgangsnota Bestek '81 (15 081, nrs. 28-29)**.

□

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het kan het kabinet niet zijn ontgaan dat de Voortgangsnota geen goed onthaal heeft gevonden. Vriend noch tegenstander hebben er veel goede woorden voor over gehad. Heeft ook dit beleidstuk weer te lijden gehad onder de slechte presentatie, die kabinet en regeringspartijen elkaar in roerende eensgezindheid aanpraten? Van Steenkamp tot mevrouw Smit, van Albada tot Rietkerk heeft de uitvlucht voor falend beleid dat 'de presentatie' te wensen overlaat. Maar wat valt er eigenlijk te presenteren? Wat levert een balans van het tot dusver gevoerde beleid nu eigenlijk op? Waar is het kabinet mee bezig?

De inzet is niet gering. Vrij Nederland bracht kort geleden het verhaal over de lotgevallen van een m.a.v.o.-eindexamenklas in Helmond. Zeker, Minister Albada zal wel gelijk hebben

Achter de regeringstafel v.l.n.r. de Ministers Albeda, Van Agt, Andriessen en Van Aardenne tijdens het debat over de voortgangsnote Bestek '81

dat 60% van de schoolverlaters binnen 3 maanden werk vindt. Maar wat met die 40%? Wat moeten die meisjes en jongens, die geen werk vinden of erg beroerd werk en die de horizon van hun bestaan zien afgesloten in een neerdrukkend maatschappelijk klimaat, met een werkloosheid die toch weer verder toeneemt en die onaanvaardbaar hoog is?

Het kabinet heeft Bestek '81 gepresenteerd als een beleidsplan voor de middellange termijn, met als doelstelling de werkloosheid terug te dringen tot 150.000 in deze kabinetsperiode. 'Het heilsplan' zei de heer Van Agt. Niet zo'n gelukkige term, maar je mag als kabinet best pretenties hebben en de zaak van de werkgelegenheid is er belangrijk genoeg voor. Het kabinet heeft er dan ook recht op dat zijn beleid getoetst wordt aan eigen doelstellingen. En dat ga ik doen. Die doelstellingen waren in Bestek in niet al te con-

crete cijfers uitgewerkt. Verder dan een verwijzing naar de projectie van de Centrale Economische Commissie, die als bijlage bij Bestek was gevoegd, wilde het kabinet niet gaan. Ik heb dat weinig moedig genoemd in het Bestek-debat van vorig jaar oktober. Natuurlijk weet iedereen dat de economische ontwikkelingen zich niet langs een liniaal laten afmeten. Maar wie weigert – dat doet het kabinet stelselmatig – de cijfermatige gevolgen van zijn beleid naar beste berekening op papier te zetten, die zet het beleid zelf op de tocht.

Ook nu weer weigert het kabinet een meerjarenraming te geven van de gevolgen van het gevoerde beleid. Ik vind dit een nogal ergerlijke vorm van verstoppertje spelen. Ik vind dat het kabinet nu eindelijk wél een dergelijke raming op tafel moet leggen. Ik vraag het kabinet dat niet later te doen dan in september bij de indiening van de be-

groting voor het volgende jaar. Intussen maak ik de vergelijking tussen de jaarlijkse procentuele veranderingen volgens het aangepaste scenario 1 in Bestek, dat het voorgenomen beleid het dichtst benadert, en de cijfers die het Centraal Planbureau voor dit jaar op tafel heeft gelegd. Volgens Bestek is de jaarlijkse procentuele verandering van de loonsom per werknemer 4 à 4,5%. Het CPB noteert voor '79 6,5 à 7%. Dat is tweeënhalf procent hoger. Volgens Bestek stijgt het prijspeil van de particuliere consumptie 3%, volgens het CPB in '79 4,5 à 5%. De toename van het volume van de particuliere consumptie is volgens Bestek 1,5 à 2%. Voor '79 noteert het CPB 3%. Het volume van de bedrijfsinvesteringen neemt volgens Bestek toe met 5,5% per jaar. Voor '79 noteert het CPB -0,5%. Dan zwijg ik nog maar over het overschot op de betalingsbalans van 2,5% van het nationale inko-

De fractieleiders Rietkerk (VVD) en Lubbers (CDA) tijdens het debat over de voortgangsnote Bestek '81

men en van een financieringstekort van 4,5%, waarop de prognose in Bestek voor 1982 rekt.

De berekeningen van Bestek '81 zijn volstrekt achterhaald. Het is absurd dat het kabinet een Voortgangsnote de wereld in stuurt zonder in te gaan op het feit dat de uitgangspunten achterhaald zijn. Dat had het kabinet zich niet mogen veroorloven. De beschrijving van de economische situatie in de eerste paragrafen van de Voortgangsnote is op zichzelf realistisch. Er is een pijnlijke omslag in het saldo van de lopende rekeningen van de betalingsbalans. Een voortzetting van de daling van het inflatietempo ligt niet in het verschiep, eerder het tegendeel, zo staat in de Voortgangsnote. De loonsomstijging komt ten minste een punt hoger uit dan in het najaar werd geraamd.

De volumegroei van de consumptie is groter dan wenselijk is. Het financieringstekort moet voor 1979 1½ miljard hoger worden geraamd dan in de Miljoenennota gebeurde. En het allerbelangrijkste: de werkloosheid daalt niet maar neemt nog weer op jaarbasis met enkele duizenden toe.

Zoals ik al zei, de schets van de feitelijke ontwikkeling in de inzet van de nota is realistisch. Ook acht ik het op zich juist, dat daarin gewezen wordt op althans één lichtpuntje, namelijk de verwachting dat de werkgelegenheid in de bedrijven voor het eerst sinds vele jaren in 1979 geen daling zal onder-

gaan. Die verwachting blijkt echter goeddeels te moeten worden toegeschreven aan de geraamde toeneming van werkgelegenheid in de gesubsidieerde sector, sociaal-medische diensten, sociaal-cultureel-maatschappelijke dienstverlening, voor zover die uit collectieve middelen wordt gefinancierd. Dat is iets anders dan men in het algemeen onder 'bedrijven' verstaat. Uit de antwoorden op de vragen blijkt dan ook, dat de werkgelegenheid in de industrie verder afbrokkelt. Desondanks zijn we blij met dit lichtpuntje.

Het is echter wel iets heel anders dan de heer Wiegel op 2 april jl. meende te moeten constateren toen hij uitriep: 'De werkloosheid neemt voor het eerst niet toe'. Voor één keer een blik op de cijfers had hem beter kunnen doen weten. Nog bonter maakt de heer Van Agt het, die plotseling is gaan uitroepen, dat de inflatie nog maar de helft bedraagt van die in de Bondsrepubliek.

Bekijk je dat cijfer over 7 maanden, dan blijkt dat de stijging in de Bondsrepubliek 2,4% en in Nederland 2,3% is. Dat klinkt al heel anders. Het enige reële is natuurlijk als men zou kijken naar de ontwikkeling van voortschrijdende 12-maandsgemiddelden. Dan blijkt dat vanaf december jl. aan de sinds jaren gestaag voortdurende daling van dat gemiddelde in ons land een einde is gekomen, en dat het Centraal Planbureau dit jaar voor het eerst

sinds 1976 een kleine stijging verwacht. Een dergelijke kleine stijging verwacht de Europese Commissie ook in de Bondsrepubliek, waar dan niettemin de inflatie nog $\frac{2}{3}$ blijft van die in ons land en waar de werkloosheid terugloopt, in tegenstelling tot ons land.

Wat de Minister-President op zoek naar lichtpuntjes deed, kan hij natuurlijk helemaal niet maken. Het zijn waarschijnlijk dit soort zaken waarop wordt bedoeld als wordt gezegd dat de presentatie beter kan. Trouwens, wat wil het kabinet nu? Een realistische voorstelling van de benarde situatie waar wij in verkeren of een lichtpuntjesbeleid tot het volstrekte duister erop volgt?

Welke conclusie trekt het kabinet nu uit de evidente verslechtering van de situatie? Wordt het Bestekbeleid op de helling gezet? Onderwerpt het kabinet uitgangspunten van Bestek aan een heroverweging, vraagt het zich af of het wel op de goede weg is? Die gewone reactie zou het hebben gesierd. Nee, niets van dit alles! Het is doorhollen op de ingeslagen weg, maar dan wel zonder de consequenties te durven trekken.

In de Miljoenennota '79 werd in ferme taal een noodremprocedure aangekondigd. Die noodrem zou worden bediend als het financieringstekort grenzen zou overschrijden. Het scharnierpunt was 6%. In de Voortgangsnote echter vervagen de criteria voor het hanteren van de noodrem, en wordt de ferme taal nu aangewend voor een plan dat in hoofdlijnen al klaar had moeten liggen. Een half miljard versnelde belastinginning en een half miljard vertraging van overheidsuitgaven. Het financieringstekort is f 1,5 miljard hoger dan in de Miljoenennota 1979 geraamd. Waarom een noodplan van één miljard en niet van anderhalf miljard? Wil de Regering dat toelichten?

Of is dit kabinet in nood uitermate rekbaar met zijn normen? Dat is het beeld, dat uit de Voortgangsnote naar voren treedt. Ondertussen zitten wij met een reële rente van 4%, ongehoord hoog voor dit land. Verkrapping van de kredietmarkt is slecht voor het werkgelegenheidsherstel.

Wij zijn tegen deze noodremprocedure. Wij achten die versnelde belastinginning een grofwerkend middel en vrezen dat de vertraging van de overheidsbestedingen slechte gevolgen heeft voor de werkgelegenheid, want dat treft natuurlijk de overheidsinvesteringen. Andere vormen van temporesering bestaan niet. Maar wat het kabinet gedaan heeft is zich opblazen in

Den Uyl

het gebruik van ferme taal om die bal-lon weer leeg te laten lopen toen er beleid gevoerd moest worden.

Nu zal het kabinet en nu zal de heer Lubbers wel weer klagen dat de oppositie gemakkelijk spreken heeft, of dat zij zo weinig creatief is en weinig alternatieve denkbeelden aandraagt. Wel, ik laat de feiten spreken, feiten die ook de heer Lubbers niet onbekend kunnen zijn. Ik wijs op de inkomensbeheersing die tijdens het vorige kabinet werd gerealiseerd, op de gestage daling van de inflatie die daarvan het gevolg was. Op de groei van het bruto nationaal produkt in 1976 met 5%, de groei van de bedrijfsinvesteringen in 1977 met ruim 15%. Mijn fractie heeft in mei vorig jaar een alternatief beleid uiteengezet. Dat beleid scharniert om 3 elementen.

Ten eerste: een consequent verdergaande inkomensmatiging, gepaard gaande met een sterke verkleining van inkomensverschillen.

Ten tweede: een langere-termijn-structuurbeleid, waarin onderlinge afstemming en dus ook sturing van particuliere en publieke investeringen centraal staat.

Ten derde: een consequente voortgang op de weg naar spreiding van zeggenschap over investeringen en arbeidsmarktbeleid door een aantal wetgevend hervormde maatregelen.

Dit alles met de bedoeling de mensen mee te laten denken en beslissen over de aanwending van hun inkomensoffer ter wille van nieuwe werkgelegenheid. Mijn fractie heeft dit alternatief beleid laten doorrekenen door het Centraal Plan Bureau. Men vindt de effecten weergegeven in het SER-advies over de collectieve sector. Mijn fractie heeft in oktober vorig jaar, opnieuw met behulp van het CPB, een zeer concrete uitwerking gegeven van dit alternatieve beleid voor het jaar 1979. Natuurlijk is dat niet volmaakt en kunnen er best fouten inzitten, maar de kamermeerderheid heeft dit alternatieve beleid alleen maar weggevoerd en weggestemd. Zij moest zo nodig de inflatiecorrectie voor 100% doorvoeren. Wij hebben ook als oppositie niet gearzeld te pleiten voor een verdergaande inkomensmatiging. De VVD vond dat maar niks. De heer Rietkerk heeft mij achtervolgd met een uitkomst, die het CPB op middellange termijn berekende, dat de modale werknemer in onze opzet overigens exclusief incidenteel zelfs op min 1/2% zou uitkomen met dat beleid. Dat vond de heer Rietkerk maar niks. Wie heeft er nu eigenlijk de ernst van de situatie

onderkend? Wie heeft het er het afgelopen anderhalf jaar gestaan voor een consequent beleid?

De arbeidsplaatsplannen, die de fractie van de PvdA bij een aantal begrotingshoofdstukken heeft ingediend, onderbouwd, toegelicht, op-nieuw: niet feilloos, best mogelijk, zijn alleen maar weggeschoven, als gold het incurante fondsen voor rijke beleggers.

Opvoering van het programma voor energiebesparing werd weggestemd en dan maar roepen, mijnheer Lubbers, dat de oppositie zo weinig creatief is en dan maar klagen, dat alles zo moeilijk is, en dan maar heen en weer gaan tussen 'alle hens aan dek' – de heer Wiegel op zijn zondags – en 'er zijn toch van die mooie lichtpuntjes'.

Minister **Wiegel**: Op zijn zaterdags.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Het was toch helemaal achteraan zaterdag; het was bijna zondag.

Het kabinetsbeleid mist elke...

De heer **Lubbers** (CDA): De heer Den Uyl heeft gezegd dat hij voor één keer op een opmerking van mij wilde ingaan, maar de wijze waarop hij het doet, doet mij de vraag stellen of hij niet bereid is dit bij herhaling te doen, want dat verlevendigt inderdaad de politieke discussie. Als hij tot twee keer toe in zijn betoog aanroep het Centraal Plan Bureau om het door hem ingediende plan namens zijn fractie hier een zekere autoriteit te verlenen, is hij het dan met mij eens dat het goed zou zijn in herinnering te roepen het oordeel van het Centraal Plan Bureau over de in dat model ingevoerde hypothesen?

De heer **Den Uyl** (PvdA): O, zeer zeker; dat heeft iedereen kunnen lezen. Dat hebben wij compleet gepubliceerd. Dat oordeel was op de hoofdpunten gunstig na de zeer gunstige uitkomsten voor de werkgelegenheid. Het bevatte op onderdelen duidelijk kritiek en waarschuwingen. Die hebben er ook toe geleid, dat wij het plan voor 1979 op enkele onderdelen hebben aangepast.

Ik betoog niet dat, als een oppositie een alternatief plan ontwerpt, dit in zijn uitwerking het laatste woord zou kunnen zijn. Waar het mij wel om gaat, is dat uitgaande van de scharnierpunten die ik noem een reëel alternatief beleid op tafel is gelegd en dat, toen het werd gepubliceerd in mei vorig jaar, onder andere aan de heer Aantjes en op een vergeten achternamiddag ook een keer aan de heer Van Agt de uitspraak ontlokte dat het uitermate

ernstig moest worden genomen, omdat het toch een beter uitgangspunt en een beter gezichtspunt bevatte, aangezien het uitgang van de solidariteit van werkenden en niet werkenden en van daaruit kwam tot een ander beleid. Dat is dan weer weggeschoven en later kregen wij te horen dat wij niet creatief waren. Dat is wat er gebeurt, mijnheer Lubbers, en dat neem ik u kwalijk.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik heb nooit ontkend dat er waardevolle elementen in dat plan zaten. Dat heb ik hier in de Kamer uitgesproken en dat wil ik bij herhaling blijven doen.

Ik wil ook, om uw terminologie te gebruiken, wel zeggen dat er lichtpuntjes in zaten. Het is echter een volstrekt verkeerde voorstelling van zaken als men stelt, dat onder autoriteit van het Centraal Planbureau een concreet alternatief heeft voorgelegd, dat een behoorlijk realiteitsgehalte had. Daarop sloegen nu juist de kritische opmerkingen van het Centraal Planbureau. Ik dacht, dat dit indertijd maatschappelijk werd beoordeeld en in de praktijk van Nederland ook werd veroordeeld. Het is dan wat te gemakkelijk om te zeggen dat het plan in de Kamer werd weggestemd, terwijl het in feite wegspoelde door een te grote luchthartigheid van veronderstellingen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik voorspel hier de heer Lubbers dat hij, door de nood gedwongen, geen andere weg zal hebben dan de aansluiting bij de uitgangspunten van het alternatief, dat de PvdA op tafel heeft gebracht. Uit tal van uitspraken blijkt, dat dit de heer Lubbers achtervolgt. Hij ziet dat de zaak vastdraait als gevolg van de wijze, waarop het kabinet bezig is.

Het kabinetsbeleid mist elke geloofwaardigheid als het gaat om het realiseren van de werkgelegenheidsdoelstelling. De heer Wiegel heeft intussen op zijn congres voor de afwisseling het weer eens geprobeerd met de ernstige noot van 'alle hens aan dek in zwaar weer'. Wat dacht hij? Waar is het morele recht van het kabinet om tot medewerking op te roepen voor vrijwillige matiging als er geen enkele ernst wordt gemaakt met de spreiding van macht en verantwoordelijkheid, die het draagvlak zou moeten vormen voor het andere beleid? De VAD is ont-daan van haar oorspronkelijke bedoeling. Zowel FNV als CNV wijst deze VAD af.

Over de herziening van de Onteigeningwet heeft de stilte van het graf. Het wetsontwerp sector-structuurbeleid, door een grote meerderheid in de Kamer in oktober 1978 met spoed ge-

Den Uyl

vraagd, is nog niet in zicht. Na anderhalf jaar heeft het kabinet nog geen standpunt bepaald met betrekking tot de Postbank. De behandeling van het wetsontwerp ter zake ligt dus plat. Op 28 maart schreef de Minister-President aan de Kamer, dat het aanvullende wetsontwerp in het kader van de WIR in de loop van de 'volgende week' bij de Kamer zou worden ingediend. Wij zijn nu vier weken verder en het is er nog niet. Ik twijfel er niet aan, of het zal de dag na dit debat wel bij de Kamer belanden.

Minister Van Agt: Waarschijnlijk vandaag, mijnheer de Voorzitter!

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dat vermoedde ik al. Het is meer dan 14 dagen te laat. Wij hadden het ontwerp goed kunnen gebruiken. U zegt nu, dat het vandaag wordt ingezonden. Het is een gewoonte geworden, mijnheer de Voorzitter.

Het arbeidsplaatsencriterium in de WIR is op sterk water gezet. De verwijdering van het vergunningenelement uit de wet op de selectieve investeringsregeling is door de Minister van Economische Zaken aangekondigd. Het kabinet mag zich er werkelijk niet over beklagen dat het maatschappelijke draagvlak ontbreekt, ook al verzint de heer Albada met de vindingrijkheid hem eigen elke week wel weer een nieuwe vorm van overleg.

De vraag is wat er hersteld kan worden, gelet op de harde feiten. In onze opvatting komt daarbij een scharnierfunctie toe aan de ontwikkeling van de inkomens van de werkenden, waarbij matiging wordt omgezet in het scheppen van arbeidsplaatsen. De koppeling van de sociale uitkeringen aan de loonontwikkeling heeft bij een beheerste inkomensontwikkeling voor de werkenden uiteraard ook een matigend effect op de ontwikkeling van de overdrachtsuitgaven. Dat is nu juist de grote waarde van die koppeling en daarmee is de grote betekenis aangegeven van de solidariteit van werkenden met niet-werkenden, die door het kabinet met Bestek '81 in het hart wordt getroffen.

Een loonsomontwikkeling in 1978 met een toeneming van het reëel vrij besteedbaar inkomen van de modale werknemer met 3% en van vier maal modaal met 2% is niet verantwoord. Die stijgingen vallen voor het kleinste gedeelte toe aan initiële, voor het grootste gedeelte aan incidentele loonstijgingen. Het kabinet heeft, na een jaar verloren te laten gaan, een commissie ingesteld om te studeren op het 'incidenteel'.

Van enige wil om tot beheersing te komen, blijkt niets! Intussen ligt de arbeidsvoorwaardenontwikkeling voor dit jaar praktisch vast. De uitkomsten liggen fors boven wat in Bestek werd verondersteld. Is dit wat het kabinet bedoeld heeft? Het zoekt het nu in nieuwe kortingen op de sociale uitkeringen. In december verleden jaar – memorie van toelichting op de kleine ontwerpjes – heeft Minister Albada aangekondigd dat hij kans zag een nieuw indexeringsmechanisme vóór 1 juli a.s. wettelijk te regelen, althans dat hij daarnaar streefde. Het ziet er niet naar uit; de adviesaanvragen aan de SER zijn laat, tē laat uitgegaan.

Nu kondigt het kabinet aan, per 1 juli een nieuw voorschot te willen toepassen op weg naar een nieuw aanpassingsmechanisme. Een voorschot, dat behoort bij het merkwaardige taalgebruik van het kabinet; in gewoon Nederlands betekent 'voorschot' een nieuwe korting. Het komt erop neer – zo blijkt uit de cijfers toegevoegd aan de Voortgangsnota – dat dan het netto minimumloon 1% sterker zal stijgen dan de sociale minima en het inkomen van de modale werknemer 0,5% meer.

De solidariteit van werkenden en niet-werkenden wordt doorbroken; de ontvangers van sociale uitkeringen worden op achterstand gezet; het kabinet laat de niet-actieven in de inkomensontwikkeling duidelijk achterblijven bij die van de werkenden; de zwaksten worden tot sluitpost gemaakt van een niet-sluitend beleid. Daar verzetten wij ons tegen. Als het kabinet niet wil afzien van deze heilloze weg, dan zal ik de Kamer daarover opnieuw een uitspraak vragen, omdat opnieuw een korting zonder een gefundeerde en gemotiveerde herziening van het aanpassingsmechanisme een klap in het gezicht is van al degenen die bereid zijn, juist ter wille van de solidariteit, mee te werken aan de gezondmaking van onze economie.

Natuurlijk, in de nu vastlopende ontwikkeling zouden bijzondere maatregelen geboden zijn. Er valt – niet populair, mijnheer de Voorzitter, maar ik spreek het opnieuw uit, ook van deze oppositieplaats – naar ons oordeel niet te ontkomen aan bepaalde belastingverhogingen. Dat is iets anders dan het noodmiddel van versnelde inning van belastingen met alle pijn dat men volgend jaar dan weer te weinig krijgt. Wij hebben voor die belastingverhoging in ons alternatief programma van oktober 900 mln. ingezet in het kader van ons beleid ter verkleining van inkomensverschillen en van een gericht investeringsbeleid. Die 900 mln. zouden naar ons oordeel alsnog gerealiseerd moeten worden op jaarbasis.

Wij zijn ook van oordeel dat de onbeperkte aftrek van rente op schulden, ook van rente op consumptief krediet, niet kan worden gehandhaafd.

Ik wijs op nog iets anders; nu het er naar uitziet dat de Wet op de investeringsrekening onvoldoende effectief is gelet op de noodzakelijke groei van de investeringen achten wij op korte termijn een evaluatie van de werking van de WIR-premies geboden. Wij hebben in oktober, niet zonder pijn, voorgesteld, een kwart van de voor de WIR uitgetrokken bedragen gericht te besteden in het bijzonder ten behoeve van de warmte-isolatie en de energiebesparing. Het is ridicul dat Nederland internationaal een verplichting tot energiebesparing met 5% – dat is niet gering – op zich neemt en dat het kabinet dan met zo'n inhoudsloze paternalistische oproep komt als het drie weken geleden debiteerde.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Zou ik de geachte afgevaardigde mogen vragen wat er nu eigenlijk paternalistisch is aan een verzoek aan de mensen, een uitnodiging, om hun eigen verantwoordelijkheid te nemen? Is het niet veeleer zo, dat het dadelijk zwaaien met maatregelen, dwang en sancties paternalisme is, immers blijkend van de vooronderstelling bij de Regering dat de mensen wel als kinderen zullen moeten worden gedwongen en gestuurd?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De opmerking van de Minister-President is exemplarisch. Hij demonstreert namelijk ten voeten uit dat hij naar mijn oordeel niet begrijpt wat er aan de hand is en hoe mensen denken. Mensen willen ernstig worden genomen en zij begrijpen donders goed, juist mondige burgers, dat 5%-energiebesparing niet tot stand komt met wat gas terugnemen op de weg of met een knopje licht eerder omdraaien.

Zij begrijpen heel goed – en dat zijn de mondige burgers van vandaag – dat daarvoor ingrepen nodig zijn in de industrie, in het vervoer, in de openbare voorzieningen en in het huishoudelijk gebruik. Zij hebben er alle begrip voor, als daarvoor een samenstelling van maatregelen op tafel wordt gelegd. Paternalistisch is nu juist dat bevoogdende in de trant van: mensen, doe eens aardig mee, schouder aan schouder, de armen in elkaar en allemaal een beetje inschikken. Dát is typisch paternalistisch en dát bestrijd ik. De Minister-President en het kabinet demonstren het onbegrip. Zij nemen de mensen niet ernstig, want die begrijpen heel goed dat de situatie ern-

Den Uyl

stig is. Zij willen daarom ernstig worden genomen en zij verwachten van een regering een concreet beleid en concrete maatregelen. Ik hoop dat ik duidelijk ben geweest.

In elk van de belangrijke energieverbruikende sectoren, industrie, vervoer, openbare voorzieningen en gezins-huishoudingen, zijn concrete maatregelen mogelijk en geboden om de noodzakelijke energiebesparing te realiseren. Zij kosten geld en vereisen wettelijke voorschriften. Dat is waar, maar ze verschaffen de mensen ook veel werk en ze verdienen zichzelf meer terug dan waar elders ook. Ze ontlasten de betalingsbalans en maken kernenergie in elk geval in dit land overbodig. Ik kondig hierbij aan dat mijn fractie op afzienbare termijn meer uitgewerkte voorstellen daartoe aan de Kamer zal voorleggen, waar het kabinet zo duidelijk in gebreke blijft. Wij geloven in de mondige burger die zeer wel begrijpt dat men geen ijzer met mooie praatjes breekt.

Een deel van de WIR-gelden achten wij ook beter besteed aan de financiering van een sector-structuurbeleid en aan exportbevordering. De Regering heeft in 1978 de steun aan individuele bedrijven praktisch gehalveerd ten opzichte van de voorafgaande jaren. De Regering aarzelt zichtbaar met de instandhouding van belangrijke industriële producties in ons land, ik noem schepen en auto's. Wij bepleiten gerichte steun aan deze sectoren en aan de kwaliteitsverbetering van onze industrie. Ik herhaal dat wij vinden dat een deel van de voor de WIR-premies uitgetrokken bedragen daarvoor zeer verantwoord kunnen en behoren te worden besteed.

Het is volslagen onaanvaardbaar dat wij waarnemen dat de consumptieve bestedingen aan buitenlandse goederen, inclusief reizen, met sprongen toenemen, terwijl onze industrie verkommt. Een beperking van de consumptiegroei, jawel, maar dit behoort dan wel te passen in een doelbewust consumptiebeleid dat het consumptiegedrag beïnvloedt met het oog op de gevolgen van verschillende consumptieve bestedingen voor werkgelegenheid, betalingsbalans en onze manier van leven. Ik herinner mij een uitspraak van de heer Andriessen dat zo'n beetje het einde van de wereld in zicht was als de overheid het consumptieve patroon bewust zou gaan beïnvloeden, gedaan in Elseviërs Weekblad. Ik tref daarin precies aan de mentaliteit, waarom men faalt in wat nodig is om een consumptiebeleid te ontwikkelen.

De Minister-President zag het blijkbaar plotseling gloren toen hij onlangs opperde meer differentiatie in de b.t.w.-tarieven te brengen: hoger voor veel energieverbruikende producten, lager voor bij voorbeeld reparaties. Dat is uitstekend, dat is helemaal volgens het PvdA-programma. Ik vraag mij af wie dat de Minister-President mag hebben ingefluisterd.

Minister Van Agt: Dat was een suggestie, gedaan met de benen op tafel.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ja, wat de één zich kan veroorloven, kan de ander weer niet!

Daarom liet waarschijnlijk het ministerie van de heer Andriessen prompt weten van niets te weten. Men heeft daar in zoverre gelijk, dat je met dit soort mogelijkheden niet kunt spelen. Een voornemen tot tariefsverhoging van bij voorbeeld elektrische apparaten jaagt de verkoop op en heeft precies het omgekeerde van het beoogde effect.

Misschien krijgen wij echter nog snel een doordacht, concreet voorstel. Hierbij ben ik bereid, het Ministerie van Financiën alle rust toe te wensen om dat goed voor te bereiden. Het is een beetje zoals met evaluaties. Als je op dit gebied effect wilt bereiken, is enige zorgvuldigheid wel gewenst. Ik hoor dus graag, of de Regering op dat punt iets voornemens is. Ik ben niet bij voorbaat tegen, als er ook eens iets creatiefs komt.

Het kabinet kondigt aan dat het maatregelen voorbereidt tot afremming van de groei van het consumptieve krediet. Wij zijn daar niet op tegen, al vrezen wij wel dat, zoals het nu in de Voortgangsnota is geformuleerd – meer weten wij niet – het neerkomt op 'rommelen in de marge'. De groei van het hypothecaire krediet is bij voorbeeld vele malen groter dan die van het consumptieve krediet in de in de nota bedoelde vormen. Wij weten allen dat het hypothecaire krediet evengoed kan worden gebruikt voor het opvoeren van consumptieve bestedingen.

Wij achten maatregelen tot afremming van het consumptieve krediet, uitsluitend in de sfeer waarin het kabinet dit voorstelt, daarom onevenwichtig en ontoereikend, indien zij niet gepaard gaan met maatregelen ter beperking van de groei van andere kredietvormen die evenzeer voor de opvoering van consumptieve bestedingen kunnen worden gebruikt. Wij vinden ook dat dergelijke maatregelen niet genomen mogen worden, zonder dat zij vergezeld gaan van maatregelen tot bescherming van de consument, dus maatregelen die de agres-

sieve reclame- en colportagepraktijken aan banden leggen. Wij zullen, zo nodig, ook de Kamer hierover een uitspraak vragen.

De Regering wil bewerkstelligen, dat bij de trendvolgers eenzelfde korting op het inkomen plaatsvindt als bij de ambtenaren. De heer Wiegel heeft op het VVD-congres gezegd, dat, als de trendvolgers daartoe niet goedschiks besluiten, de Regering wellicht met noodwetgeving zal moeten komen om matiging af te dwingen. Ik vind dat niet aanvaardbaar. De Kamer heeft door het aanvaarden van de motie-Rietkerk vastgesteld, dat de netto-salarissen van bepaalde groepen trendvolgers op een lager niveau liggen dan de netto-salarissen van dezelfde of vergelijkbare functies bij de overheid. De Kamer heeft als haar mening uitgesproken, dat bij het te voeren beleid gestreefd moet worden naar opheffing van dat verschil.

Er zijn ook belangrijke verschillen tussen ambtenaren en trendvolgers wat het betalen van sociale premies betreft. Het kabinet heeft de korting op de ambtenarsalarissen opgehangen aan de bijzondere rechtspositie van de ambtenaren. Het kan nu niet de trendvolgers, die deze rechtspositie niet hebben, op dezelfde manier behandelen als de ambtenaren. Ik wil heel duidelijk zijn. Betekent dit nu dat wij van mening zijn dat bij de trendvolgers extra matiging uit de boze is? Neen, zeker niet! Wij pleiten ook hierbij voor aftopping vanaf f 45.000, met de garantie dat het geld van de aftopping wordt 'aangeleverd' voor de nieuwe arbeidsplaatsen. Dat is ook de enige grond om te komen tot een extra matiging. Ik vind het kortzichtig dat het kabinet voorstellen daartoe van de kant van de bonden heeft afgewezen. Ik wil van het kabinet horen, of het bereid is, daarop terug te komen en alsnog op dergelijke voorstellen in te 'stappen'. Wat de heer Wiegel met die uitspraken doet – dit is overigens het werkterrein van de heer Albada; maar goed, zij zitten nu naast elkaar – is spelen met vuur. Dit ombuigingsbeleid, niet te redelijk geformuleerd, zal vroeg of laat vastlopen in een moeras van protest en tegenwerking. Nu citeer ik Trouw van vanmorgen. Ik had mijn tekst geschreven toen ik het hoofdartikel daarover in Trouw had gelezen. Ik kan het alleen maar onderschrijven.

Mijn fractie maakt zich ook grote zorgen over de woningbouw en wat het kabinet daarover in antwoord op vragen in de nota heeft meegedeeld.

Door de langdurige vorstperiode is een productie-achterstand ontstaan van ruim drie miljard. Wij juichen het

Den Uyl

toe dat aan dienstplichtige bouwvakkers uitstel van eerste opkomst wordt verleend. Die productie-achterstand zal echter ongetwijfeld effect hebben op de rijksbegroting. Welke effecten zijn dat, onderverdeeld naar de verschillende sectoren?

Het is niet ondenkbaar – ik ben wantrouwend op dat punt – dat het kabinet van plan zou zijn die 'meevaller' van het achterblijven van de uitgaven als gevolg van de langdurige vorstperiode aan te wenden in het kader van de noodrem-procedure. Daartegen waarschuw ik. Daarom stellen wij nu reeds heel duidelijk dat het naar onze mening volstrekt onjuist zou zijn die productie-achterstand, met name waar het de woningwetwet geldt, te laten voor wat die is. Kunnen de middelen niet meer als gevolg van de vorst in 1979 worden besteed, dan zal dit alsnog in 1980 moeten gebeuren.

De woningwetwet staat immers nog om een andere reden onder grote druk. Bij de behandeling van de begroting van Volkshuisvesting heeft mijn fractie al gewezen op een fiks gat in de meerjarenramingen ten gevolge van de kostenstijging in de woningbouw, die ruim 1% uitgaat boven de gemiddelde prijsstijging. Op het laatste ogenblik heeft het kabinet toen de prijsstijging uit 1978 voor 1979 en latere jaren gecompenseerd door de financiering van 1700 beschutte woningen uit de rijksbegroting naar de kapitaalmarkt te verschuiven. Uit het antwoord op vraag 99 blijkt dat nu ook in 1979 alvast een voorlopige prijsbijstelling heeft plaatsgevonden. Dat is dus nieuw. Opvallend is dat in dit verband alleen wordt gesproken van gestegen bouwkosten en niet van stichtingskosten. Worden die niet gecompenseerd? Welke gevolgen heeft dit voor de bouwproductie?

Meegedeeld wordt voorts dat voor de toegepaste correctie budgettaire middelen voorhanden waren. Er waren budgettaire middelen voorhanden, zo maar, uit het niets. Een geheim potje? Wat betekent dit? Betekent dit dat de vereiste middelen binnen de begroting van Volkshuisvesting zijn gevonden? Ten koste van welke uitgavenpost is dit dan gegaan? Dat wordt toch niet gefinancierd uit de eerder genoemde drie miljard productie-achterstand? Wij willen hierover graag volledige opheldering, want als de voorgenomen half miljard temporisering van de overheidsuitgaven ook maar voor één gulden de woningwetwetwet betreft, willen wij daar nu reeds een fel protest tegen aantekenen.

Dit debat valt tussentijds. De Voortgangsnota bevat amper conclusies, hooguit voor-aankondigingen, nauwelijks concrete maatregelen. De nota staat bol van notities die nog moeten komen. Bij de echte Voorjaarsnota wordt het debat dus voortgezet. Wij trekken echter wel enkele tussentijdse conclusies.

Mijn fractiegenoot Van der Doef zal nog nader ingaan op specifieke maatregelen in de sfeer van de overdrachtsuitgaven van de arbeidsmarkt. Er zijn maatregelen bij die onze instemming hebben. De brief over de kostenbeheersing in de gezondheidszorg komt apart aan de orde. Wij zijn best bereid oog te hebben voor de ingewikkeldheid van de problematiek. Wij verbazen ons echter over de hardnekkigheid waarmee het kabinet opnieuw probeert bijbetalingen in de gezondheidszorg in te voeren, en daarmee ook opnieuw klimaat-bedervend te werk gaat.

Wie zich zo hoog te paard zet als dit kabinet van het begin af aan heeft gedaan, wie zich aan zulke ferme taal te buiten gaat als de Minister van Financiën pleegt te doen, verdient geconfronteerd te worden met de negatieve uitkomsten van het beleid, of met het gebrek aan beleid.

Zowel in 1978 als in 1979 heeft de inkomensontwikkeling ongewenste effecten gehad. Het kabinet heeft eenzijdig de last van de ombuiging gelegd op de ontvangers van sociale uitkeringen. Het heeft het gerichte structuurbeleid afgezwakt in plaats van uitgebreid, wat nodig was. Het heeft de groei van de hogere inkomens amper beperkt. Een groei van 4x modaal, met 2% netto, is in al die jaren van het vorige kabinet niet voorgekomen, en dat terwijl juist nu verkleining van inkomensverschillen meer dan ooit is geboden.

Het kabinet heeft door te weigeren, de kindertoelage inkomensafhankelijk te maken, kwetsbare groepen onredelijk getroffen en daarbij helaas de steun van een kamermeerderheid, inclusief het CDA, gekregen. Het kabinet heeft geweigerd, het belastinginstrument te gebruiken om de sterkste schouders ook echt de zwaarste lasten te laten dragen. Het heeft een reeks van wetgevende maatregelen die de strekking hebben maatschappelijke voorwaarden te scheppen voor een breed draagvlak, op een laag pitje gezet. Het kabinet heeft de kans laten lopen om op beperkte schaal in enkele bedrijfstakken een begin te maken met verkorting van arbeidstijd om zo een ongeordende ontwikkeling te voorkomen.

Nu zijn wij in nood en aarzelt het kabinet; wel of niet de noodremprocedure en hoe verpakt? Toepassing daarvan – ik waarschuw daarvoor – zal verbittering wekken en nauwelijks helpen. Hoge rentestanden en een krappe kredietruimte zijn voor het werkgelegenheidsherstel niet bevorderlijk.

De VVD – de heer Rietkerk laat er weinig onduidelijkheid over bestaan – wil meer van hetzelfde, meer bezuinigingen op overdrachtsuitgaven, meer ombuigingen. Het CDA, althans de heer Lubbers, zoekt wanhopig – ik neem dat waar – naar meer selectieve maatregelen, al krijg ik daarbij de indruk dat zij vooral niet te veel op PvdA-voorstellen mogen lijken. De heer Van Houwelingen – die toch ook nog meedoet – hield onlangs een lezing aan de Amsterdamse universiteit over investeringsplanning en werkgelegenheid, waarin hij een wet op de economische ordening en een taakstellend meerjarenplan pleitte, die als twee armen aan een lichaam zouden passen bij de economie-resolutie van het PvdA-congres. Ook de heer Lubbers kent de boodschap wel. Het CDA pleegt van tijd tot tijd immers lippendienst aan een nieuwe levensstijl en aan de noodzaak tot hervorming van de samenleving. Het kabinet heeft daaraan uiteraard geen boodschap. De politieke praktijk is dat de CDA-fractie het falende kabinetsbeleid op alle hoofdzaken dekt. Daarom is zij volledig verantwoordelijk voor dat falende beleid.

Er is een ander beleid mogelijk, waarvan wij eerder hebben getracht de omtrekken te schetsen. Het komt neer op het intensiveren en aanvullen van het beleid dat enkele jaren geleden op stapel werd gezet en dat nu in feite wordt uitgehold en ontkracht. Er zou best een ander beleid mogelijk zijn, er is alleen maar een ander kabinet voor nodig.

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! 'Nederland gelukkigste land van Europa', aldus de conclusie uit een recent onderzoek van het Franse weekblad *Le Point*. Je zou het niet zeggen na kennisname van de Voortgangsnota inzake Bestek '81.

De Bestek-operatie loopt sinds oktober 1978; het begrotingsjaar 1979 krap vier maanden. Dat is niet lang. Het panorama van de sociaal-economische situatie dat thans geschetst wordt, biedt weinig opwekkends. De centrale doelstelling van Bestek '81 – het terugdringen van de werkloosheid tot 150 000 in 1981 – is nog even ver van

Nijhof

haar realisering af als een half jaar geleden, terwijl daarnaast vele economische factoren een verslechtering hebben ondergaan. De enige lichtpunten lijken te zijn dat in het bedrijfsleven aan de jarenlange daling van de werkgelegenheid een einde schijnt te zijn gekomen en de verwachting van het CPB dat de goederenuitvoer in 1979 evenveel zal toenemen als de wereldhandel, wat dan voor het eerst sinds 1973 het geval zal zijn. 'Het kabinet staat voor een aantal moeilijkheden, die andere kabinetten niet gehad hebben, hoewel zij voor het ontstaan ervan mede de basis hebben gelegd', aldus NRC-Handelsblad d.d. 28-3-1979 in een commentaar op de Voortgangsnota en noemt dan het feit 'dat de omslag van de betalingsbalans in niet geringe mate veroorzaakt lijkt te zijn door arbeidskosten, die in vergelijking met het buitenland te hoog zijn', Voorts dat 'door de inflatie van het verleden een gewenning aan prijsstijging is ontstaan, waardoor de gemiddelde burger geleerd heeft dat het aangaan van schulden voordelen kan hebben'.

Ook de stijging van het consumptief krediet komt niet uit de lucht vallen. Het is overigens een vreemde zaak, zoals ook de FNV in haar brief van 18 april jl. constateerde, dat de Voortgangsnota zo weinig zegt over de werkloosheidssituatie zelf. Hoe hard ziet de Regering haar eigen centrale doelstelling nog: het terugdringen van de werkloosheid tot 150 000 in 1981?

Wat is de receptuur die nu tegenover deze ontwikkelingen wordt gesteld? *Vrijwel ongewijzigd beleid en vooruitschuiven!* De Voortgangsnota beperkt zich goeddeels tot een nadere inventarisatie van de stand van zaken met betrekking tot het rekenprogramma van besparingen tot een bedrag van f 10 miljard uit Bestek '81. Op een bedrag van f 375 miljoen na zijn er geen gaten geslagen in de f 10 miljard, hetgeen een compliment waard is. Bij dat ene compliment zal het echter moeten blijven.

De situatie, zoals geschetst in de Voortgangsnota en in het Centraal Economisch Plan 1979, geeft mij geen aanleiding terug te komen op mijn kritiek in oktober jl. op de eenzijdige aanpak van de werkloosheid in Bestek '81. De economische theorie in Bestek '81 beperkt zich te exclusief tot de arbeidskostentheorie. Deze analyse is op zich zelf niet onjuist, maar onvolledig. Het langs deze weg voorgestelde beleid is een voorwaarde tot herstel, maar niet voldoende. Een aanpak over een breder front is noodzakelijk;

de weg waarlangs, hebben wij in oktober jl. al aangegeven. Voorts pleit ik niet voor een liberale mentaliteit tegenover de problemen, maar voor een actief en gericht beleid.

Nederland heeft sinds de bevrijding, nu 34 jaar geleden, een aantal malen eerder voor ernstige financieel-economische problemen gestaan. Ik denk aan de jaren 1945-1948, van geldsanering, vermogensheffingen, wederopbouw, aan de Korea-crisis van 1951-1952 en aan de overbesteding van 1956-1957. Die crises zijn aangepakt door een breed stel maatregelen, in hoge mate genomen na overleg met of advies van het bedrijfsleven (Stichting van de Arbeid, Sociaal-Economische Raad enz.). Kenmerk van die maatregelen was dat zij niet alleen de overheidsfinanciën betroffen, maar ook de inkomens van de bevolking, en voorts dat zij snel in gang werden gezet.

Thans is het anders. Sinds 1974/75 wordt erkend dat Nederland voor ernstige problemen staat; voortdurende inflatie, hoge werkloosheid, snelle inkrimping van het bedrijfsleven. Minister Duisenberg zette dit uiteen namens het kabinet-Den Uyl in zijn Miljoenennota 1976, van september 1975, bijna vier jaar geleden. Maar ditmaal wordt er slechts traag gehandeld, ook als een kabinet zegt te weten wat het wil. Zo kwam het kabinet-Den Uyl pas in juni 1976 met de zogenaamde 1%-nota over de te nemen maatregelen. Een groot deel van die maatregelen betrof de ambtenarensalarissen en de sociale uitkeringen. De CDA-ministers Boersma en De Gaay Fortman kwamen echter niet met een concrete uitwerking van de plannen.

Dit kabinet trad eind 1977 op. Halverwege vorig jaar kwam Bestek '81, met voorstellen die geleidelijk, verspreid over drie jaar, zouden worden ingevoerd. Misschien was het pakket te klein; in elk geval was het voorgenoemen tempo van uitvoering te traag. Minister Andriessen zette deze houding uiteen in zijn 'Woord vooraf' bij de Miljoenennota 1979. De laatste zin luidt: 'Uit het inzicht ook dat er geen wondermiddelen bestaan waarmee een geleidelijk gegroeide situatie door een simpele ingreep op korte termijn fundamenteel kan worden gewijzigd'.

Ook echter als een situatie geleidelijk fout is gegroeid, dan nog kan het pakket maatregelen waarmee wordt ingegrepen wel degelijk op korte termijn ingaan. De ervaring leert dat dan gewoonlijk ook snel een wijziging ten goede optreedt. Het feit dat het kabinet zijn maatregelen zo uit wil spreiden,

leidt tot eindeloze herhaling van discussies, bij voorbeeld met de adviesinstanties en met de beide Kamers van de Staten-Generaal en bemoeilijkt voor de bevolking inzicht in wat er gebeurt of wordt voorgesteld. Ik bepleit dan ook een aanzienlijk actievere en snellere aanpak.

Bij de discussie in oktober jl., alsmede bij de discussie over het arbeidsvoorwaardenbeleid in december jl., is van verschillende zijden gepleit voor inkomensmatiging in ruil voor werkgelegenheid. Een, zo niet het belangrijkste, besluit van het Bestek-debat in oktober betrof de 'ruilmotie-Aantjes', waarin de uitkomsten van het arbeidsvoorwaardenoverleg voor '79 als alternatieve en aanvullende mogelijkheden voor onderdelen van Bestek '81 werden gezien. Daarmee werd een deel van de besluitvorming van het parlement als het ware uitbesteed aan de sociale partners. Door FNV-voorzitter Kok werd destijds deze procedure gekwalificeerd als 'wisselgeld van valse munters'. Ik ben het overigens met professor De Galan eens, dat dit een wat vreemde uitdrukking was van Kok. Het ging immers om het inleveren van extra matiging van de arbeidskosten tegenover het onder meer niet laten doorgaan van de matiging van de stijging van de sociale uitkeringen. Deze solidariteit nu is niet opgebracht: met het 'ruilen' is het huilen gebleven. Het inkomensstaafje op pag. 16 van de Voortgangsnota bewijst het nog eens.

Het punt van de solidariteit is ook nu weer brandend actueel, gelet op het voornemen van het kabinet, per 1 juli aanstaande opnieuw de stijging van de sociale uitkeringen te matigen met een 1/2% 'minder meer', een, politiek gesproken, wat dwaas voornemen, omdat in ieder geval op basis van de octoberdiscussie voorspeld kan worden, dat een meerderheid van de Kamer alleen dan met dit voorstel akkoord zal gaan, als gekozen wordt voor een gedifferentieerd percentage. Is het Kabinet alsnog bereid, met een gedifferentieerd voorstel te komen?

Vrijwillige inkomensmatiging blijkt de achilleshiel te zijn van dit kabinet, zoals het dat ook was van het vorige. Gemiddeld over de periode 1973-1977 liet de arbeids-inkomenquote een scherpe stijging zien, van 85 in 1973 naar 93,8 in het topjaar 1975 met een daling tot 91,4 in 1977. Nadien heeft een verdere daling plaatsgevonden naar 90,5 in 1978 en 90 in 1979, hoewel het laatste cijfer nog erg twijfelachtig lijkt. Dit betekent dat voor het 'overig inkomen' bestaande uit inkomen uit huur, pacht, winst, etcetera, maar in

Nijhof

het bijzonder voor de factor winst, bijzonder weinig overblijft. Het is dan ook sterk de vraag, of de weg der vrijwilligheid ten aanzien van inkomensmatiging nog begaanbaar is. Ik kom op dit punt straks terug.

Een deel van onze welvaart is schijnwelvaart: men geeft in toenemende mate meer geld uit dan men verdient. Blijkt dit ten aanzien van de particuliere consumptie uit de toename van het consumptief krediet, ten aanzien van de overheid blijkt het uit de toename van het financieringstekort. De manoeuvreerruimte die de overheid de afgelopen jaren had, dankzij de gunstige positie van de betalingsbalans, is thans verdwenen nu het overschot van f 7.5 miljard uit 1976 is omgeslagen in een tekort van f 1.5 à f 2.5 miljard nu. Deze gunstige positie van de betalingsbalans was er vooral dankzij ons aardgas.

Het aardgas is op dit moment nog steeds de belangrijkste niet-belastingontvangst van de overheid. De snelle stijging van de overheidsuitgaven in de periode 1973-1977 was mede mogelijk dankzij het aardgas. Het geleidelijk aan wegvallen van het inkomen uit aardgas in de tachtiger en negentiger jaren en de gelijktijdige noodzaak, meer energiedragers in te voeren, betekent dat óf de belastingen sterk moeten stijgen in de komende jaren (indien men het huidige peil van de collectieve voorzieningen wil handhaven) óf de overheidsuitgaven sterk verminderd moeten worden. Met deze toekomst dient nu rekening te worden gehouden.

Mijn conclusie, het weinig opwekkende sociaal-economische panorama overziende, is, dat meer en concretere maatregelen geboden zijn dan in de 'vooruitschuifnota' over de uitvoering van Bestek '81 wordt geboden.

In Bestek '81 komt de volgende passage voor: 'Bij een grotere reële loonstijging zou vanwege de sterke loongevoeligheid van de collectieve uitgaven een verdergaande ombuiging van de uitgavengroei dan wel een verzwaring van de collectieve lastendruk onvermijdelijk worden'.

In de Voortgangsnota nu komt op blz. 16 een interessant staatje voor waaruit niet blijkt dat 'de doelstelling van koopkrachthandhaving tot en met het 'modale' inkomensniveau wordt gerealiseerd' zoals de toelichtende tekst op dit staatje stelt, doch wordt overschreden. Er is namelijk sprake van een reële stijging van 1,5% voor minimumloners en 1% voor modaal (een en ander exclusief incidenteel).

Een reële loonstijging houdt verbetering en niet handhaving van de koopkracht in. Dit betekent – ik heb het al eerder gezegd bij mijn opmerkingen over de discussie rond het arbeidsvoorwaardenoverleg – dat een 'ruil' van matiging van de inkomens ten behoeve van de collectieve uitgaven niet heeft plaatsgevonden. Sterker nog, niet alleen zijn de inkomens gestegen, maar ook de behoefte aan inkomen van ca. 1/3 der gezinnen is gestegen door stijging van het consumptief krediet. Weliswaar is er soms verbale bereidheid tot matiging gedemonstreerd, maar het feitelijke gedrag is omgekeerd. Een feit hierbij is, dat deze hogere consumptie zich sterk gericht heeft op goederen met een hoge invoerquote, zodat de voordelen ervan in het buitenland terechtkomen.

Een 'madurodam'-beperking door afremming van het consumptief krediet is niet voldoende. Van vrijwillige matiging is niets terecht gekomen, evenmin als van solidariteit (ruilmotie-Aantjes). Het is bepaald impopulair om te bepleiten, maar onvermijdelijk: de Regering dient te regeren. Het is niet toelaatbaar dat zij geen directe zeggenschap heeft over een zo belangrijke sector als de inkomensvorming nu de ontwikkelingen hier de centrale doelstellingen van het sociaal-economisch beleid sterk ondergraven.

In dit kader dient ook het vooropstellen van garanties inzake koopkracht kritisch beoordeeld te worden. In de eerste plaats omdat, wanneer de overheid goederen of diensten in natura verschaft (collectieve goederen zoals ontwikkelingshulp of individuele goederen zoals onderwijs) dit niet behoort tot de 'koopkracht' en zo een eenzijdig accent wordt gegeven aan de inkomens die via de markt kunnen worden besteed. In de tweede plaats omdat garantie van koopkracht feitelijke onmogelijk is; denk aan forse stijgingen van prijzen van energie, aan oorlog e.d. Kabinet en parlement kunnen wel van allerlei inkomens de welvaartsvastheid garanderen, dus de verhouding tot andere inkomens, maar niet de koopkracht.

Door kabinetsuitspraken inzake koopkracht lokt het kabinet zelf afwenteling van belastingen (of verlaging van subsidies) uit. Het is een oorzaak van de ontsporing van onze economie dat in de laatste tien jaar de verhoging van sociale premies en van belastingen in het algemeen heeft geleid tot verhoging van bruto lonen en salarissen en dus ten laste kwam van de 'smalle marges' van het overig inkomen. Dit is veroorzaakt door formules

inzake koopkracht als zoëven vermeld, door automatische prijscompensatie die leidt tot inkomensverhoging als indirecte belastingen en aardgasprijzen stegen etc. Ik denk aan de discussie over b.t.w. op energiedragers van verleden jaar. Deze afwenteling valt niet te verdedigen.

De openlijke massale afwenteling zoals overheid en belangengroepen die de laatste tien jaar in hoge mate feitelijk bepleiten is in de tijd ongeveer samengevallen met het eind van de geleide loonpolitiek. Onder het eerste CDA-VVD-kabinet, dat van De Quay, omstreeks 1959, werd de uniforme geleide loonpolitiek vervangen door de naar bedrijfstakken gedifferentieerde geleide loonpolitiek. Tien jaar later, onder het kabinet-De Jong, werd de geleide loonpolitiek beëindigd. De te forse kostenstijgingen en de voortdurende inflatie zijn ongeveer toen begonnen (hetgeen niet wil zeggen dat dit de enige oorzaak was; oorzaken waren ook het nieuwe stelsel van omzetbelastingen, de krapte op de arbeidsmarkt e.d.).

Herbezinning op dit beleid is dringend noodzakelijk. Dit pleidooi zal de PvdA – met leden als Van den Doel, De Galan en Tinbergen – ongetwijfeld aanspreken. Regering en parlement zullen effectief moeten kunnen kiezen uit de mogelijkheden die er zijn in de huidige situatie: stijging belasting/premiedruk, ombuigingen in de collectieve sector en inkomensmatiging.

De wetgever zal daarom randvoorwaarden (met name inzake de hoogte van de arbeidskosten) moeten vaststellen waarbinnen de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden dient plaats te vinden. Bindende beslissingen moeten kunnen worden genomen als deze randvoorwaarden worden overschreden. De wijze waarop deze randvoorwaarden (hoogte arbeidskosten) worden ingevuld – keuze voor arbeidstijdverkorting, vervroegde uittrekking, materiële verbeteringen enz. – zou kunnen worden bezien in het arbeidsvoorwaardenoverleg tussen de contractpartners. Gaarne verneem ik in het bijzonder hierover het oordeel van de Minister van Sociale Zaken.

In de Voortgangsnota wordt weinig concreets vermeld over het beleid ten aanzien van ambtenaren wat betreft het gat dat is geslagen door de gedifferentieerde korting van 0,3-0,7 in plaats van 0,5% over de gehele linie. In antwoord op de vragen hierover wordt steeds verwezen naar de voorstellen in te dienen in het Georganiseerd Overleg. Kan thans, zo zou ik de Minister van Binnenlandse Zaken willen vra-

gen, een nadere concretisering van deze voorstellen worden gegeven?

Ik betreur het dat bij het afsluiten van de c.a.o.-bejaardenwerk en elders onder 'trendvolgers' – in het bijzonder voor wat betreft het punt van de aftopping – de jarenlang gevolgde gedragslijn – werknemers in deze sectoren dezelfde salarisverhoging te geven als ambtenaren – is doorbroken. Kan men ten aanzien van het punt van de trendmatiging wellicht nog verdedigen dat dit niet volledig opportuun was aangezien er substantiële verschillen zijn in salarisniveau, met name wat netto bedragen betreft, en rechtspositie tussen ambtenaren en trendvolgers, ten aanzien van de aftopping gaat dit geenszins op. Voorts is door de Regering uitdrukkelijk toegezegd dat middelen, vrijkomende door aftopping, zullen worden aangewend voor de creatie van arbeidsplaatsen. Ik zou daarom willen uitspreken dat maatregelen, die alsnog beogen hier tot aftopping te komen, mijn volle instemming hebben. Kan de Minister van Sociale Zaken ter zake zijn oordeel geven? Hoe denkt de Regering de ontstane budgettaire gevolgen voor 1979 en later in deze sector op te lossen? Wordt ingrijpen via noodwetgeving overwogen? Dit vraag ik naar aanleiding van een opmerking van de Minister van Binnenlandse Zaken in Het Parool van 23 april jl.

In het kader van de inkomensontwikkeling graag ten slotte nog een vraag aan de Minister van Economische Zaken. Onlangs zijn wij geconfronteerd met berichten over een prijsverhoging door de OPEC-landen van de olie van 10%. Tot op heden werden olieprijsstijgingen doorgegeven in de prijsstijging voor de gezinsconsumptie en via het bestaande loonindexeringsmechanisme volledig gecompenseerd in de ontwikkeling van de lonen. Is een pleidooi – het CEP deed het ook – tot zuivering van het prijsindexcijfer op dit punt niet op zijn plaats? Het gaat hier feitelijk om een prijsverhoging waar Nederland geen vat op heeft en een overheveling van welvaart van Nederland naar de OPEC-landen. Continuering van het huidige beleid zal mede leiden tot het verder aantrekken van de inflatie.

Een van de weinige nieuwe beleidsvoorstellen in de Voortgangsnota is de gedachte om te komen tot een beperking van het consumptief krediet. Eenderde van de Nederlandse gezinnen staat bij kredietgevers in het krijt: een bedrag van zo'n 9 miljard voor 1,6 miljoen gezinnen. Dat betekent een stijging in 1978 van 16% en in 1977 van

31%. Daarnaast is er sprake van 'verborgen' consumptief krediet voor verhoging van hypotheek of tweede hypotheek. Persoonlijke lening en continu krediet zijn schering en inslag. Het is opmerkelijk dat een toch moeilijk als liberaal te kwalificeren maatregel als een bestedingsbeperking via beperking van het consumptief krediet door het kabinet wordt overwogen. Hier overheidsingrijpen, terwijl bij de inkomensvorming en het energieverbruik het beleid nog volop op liberale leest geschoeid is.

De hoogte van verstrekkingen aan consumptief krediet zijn verontrustend omdat hier weinig bereidheid tot inkomensmatiging uit spreekt en het heeft bijgedragen aan een toenemende invoerpenetratie bij de consumptieve bestedingen. De in de Voortgangsnota gehanteerde argumenten hangen overigens niet zozeer samen met zorg over de stijging van consumptief krediet sec doch primair met de situatie op de betalingsbalans. Het overal genoemde uitspringende cijfer van 10 miljard, bestaat uit de omslag van een overschot van 7,5 miljard in 1976 naar een tekort van 2,5 miljard in 1978. Bestek '81, goed voor 10 miljard, de grens over, zo zou men kunnen zeggen.

Hoewel ik op zichzelf met maatregelen ter beperking van het consumptief krediet kan instemmen bestaan er twijfel bij mij over de effectiviteit van maatregelen in deze sfeer. Zoals bekend valt een deel van de kredietverlenende instellingen niet onder het toezicht van de Nederlandsche Bank. Zou in dit kader ook niet de reclame ten gunste van het opnemen van consumptief krediet beperkt moeten worden? Ik denk verder vooral ook aan de activiteiten van bemiddelaars ('kleine adverteerders') tussen consument en kredietverstrekker. Ontduiking via tweede hypotheek e.d. lijkt moeilijk te voorkomen, aanpassing van afbetalingssystemen evenmin. Graag vernem ik het oordeel van de Minister van Financiën over deze knelpunten. Verder vraag ik zijn oordeel over de suggestie rente over schulden niet meer, althans niet volledig, aftrekbaar te stellen.

Kan verder uitsluitend gegeven worden over uitspraken van de Minister-President over een extra belasting op energieverslindende apparaten, terwijl reparaties en andere arbeidsintensieve verrichtingen uit het huidige 18%-tarief gelicht zouden gaan worden?

Bij de bespreking van het financieringstekort in de Voortgangsnota is

geen woord 'Frans' te vinden. De kloek taal die nog werd uitgesproken bij de behandeling van Bestek '81 dat het financieringstekort de 6% niet mocht overschrijden is verstomd nu blijkt dat het weleens op 6,5% zou kunnen uitkomen. Dat is geen 'gat' van Andriessen meer, maar een 'krater'!

De Voortgangsnota vermeld lakoniek dat 'het kabinet het nog niet geboden acht om nu al te besluiten tot een daadwerkelijke effectuering van de noodremprocedure. Het is nog te vroeg'. Wel wordt aangekondigd, dat maatregelen ten bedrage van 1 miljard in het kader van de noodremprocedure worden voorbereid. De huidige raming van het financieringstekort komt uit op 14,2 mld. in plaats van 12,7 mld., dus 1,5 mld. hoger. Waarom dan geen noodreplan van 1,5 mld., zo zou ik de Minister van Financiën willen vragen.

De oplossing van deze problematiek waar het kabinet nu voor kiest acht ik sterk onvoldoende. Het sneller innen van belastingen en temporiseren van uitgaven is niets anders dan het vooruitschuiven van de problemen. In hoeverre is een versnelde inning van belastingen van invloed op een stijging van de collectieve lastendruk, die toch al ligt op 0,5% terwijl stabilisatie van de collectieve lastendruk doelstelling van beleid vormt? Welke uitgaven zullen worden getemporiseerd?

Ik kom over de betalingsbalans te spieken, 72% van de Nederlandse uitvoer vindt zijn weg in Europa; ruim 30% van de Nederlandse uitvoer wordt afgezet in de Bondsrepubliek. Van de omslag van f 10 mld. op de betalingsbalans tussen 1976–1978 is f 5,5 mld. toe te schrijven aan de achterblijvende export. Naast problemen rond onze 'product mix' zijn het vooral de hoge arbeidskosten die onze concurrentiepositie verslechteren. De betalingsbalans hangt uit het lood. In niet onbelangrijke mate gaat ons geld ten aanzien van goederen met een hoge invoerquote zowel als ten aanzien van investeringen) de grens over. Inkomensmatiging en matiging van de overdrachtsuitgaven (volumebeleid) blijven het parool.

□

De heer **Rietkerk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het karakter van dit debat wordt bepaald door het karakter van de Voortgangsnota. Deze geeft een overzicht van:

- a. algemene economische en monetaire ontwikkeling;
- b. uitvoering van Bestek '81.

Overeenkomstig een verzoek van de Kamer, is die uitgebracht naar aanleiding van de aankondiging van de Minister van Financiën, eventueel van

Rietkerk

een noodrem-procedure gebruik te zullen maken indien het begrotingstekort de 6% zou overschrijden.

De fractie is het kabinet erkentelijk voor deze nota en voor het antwoord op de vele vragen, naar aanleiding daarvan gesteld. Wij hebben evenwel nog een voorjaarsnota te verwachten. Bovendien zullen nog beslissingen moeten worden genomen met betrekking tot de per 1 juli a.s. door te voeren maatregelen van de tweede fase van Bestek '81. Vandaar dat ik mij in dit debat tot de in deze nota aangesneden punten in engere zin wil beperken.

Ik wil beginnen met het alternatief, dat de oppositie op tafel heeft gelegd. Ik heb vorige week de oppositie weinig realistisch en ook ongelofwaardig genoemd. Bovendien heb ik gezegd, dat zij onwaarachtig is, wanneer het gaat om de positie van de sociaal-zwakkeren. Ik heb er behoefte aan dat oordeel thans te herhalen. Ik stel vast, dat ook vanmorgen de heer Den Uyl geen ander alternatief op tafel heeft gelegd. Het ging weer om zijn oude idee van enige jaren geleden om het toch vooral in de lonen te zoeken. Die moeten worden gereguleerd en genivelleerd. In de quartaire sector zal tot uitbreiding van de werkgelegenheid moeten worden overgegaan, nu ook via de WIR.

De heer Den Uyl heeft vanmorgen een drietal scharnierpunten van zijn beleid genoemd, namelijk de inkomensmatiging, de sturing van de particuliere en publieke investeringen en de zeggenschap over investeringen. In het algemeen deel ik zijn opvatting over inkomensmatiging over de gehele linie. De twee andere punten hebben betrekking op politieke wenselijkheid. Hij heeft niet aangetoond, dat langs die weg de problemen beter worden opgelost dan met de maatregelen van dit kabinet.

De heer Den Uyl heeft het uitblijven van de Postbank genoemd. Ik wijs erop dat de grote klap van het consumptief krediet in 1977 kwam, toen de Rijkspostspaarsbank zich als nieuwe marktpartij op nogal agressieve wijze meldde. Toen moesten de particuliere banken wel volgen. Ik heb niet de indruk, dat de totstandkoming van een postbank het consumptief krediet zal afremmen. Dit overigens ter zijde.

Mijnheer de Voorzitter! Als wij overeenkomstig de plannen van de Partij van de Arbeid de overdrachtsuitgaven meer ongemoeid laten – ze maken thans al 40% van ons nationaal inkomen uit – en het vooral in de lonen

gaan zoeken, dan zou het resultaat wel eens kunnen zijn, dat op beide fronten geen resultaat wordt geboekt.

Ik wil in dit verband verwijzen naar het antwoord op vraag 20, waaruit blijkt dat, ondanks drievoudig ingrijpen in de lonen, het reëel vrij beschikbaar inkomen in de jaren 1974 tot en met 1978 gestegen is met respectievelijk 2,7%, 3,8%, 0,9%, 2,4% en 3%. De nu bijgestelde endogene raming voor 1979 van 2% is helaas 1% boven de ombuigingen, deze uitkeringen er reëel koopkracht op vooruit zullen middelde uit de periode van het kabinet-Den Uyl. Ik meen dat de benadering van het huidige kabinet heel wat realistischer is dan de loonplannen die de heer Den Uyl ons heeft voorgehouden en waarvoor ik bij geen enkele vakcentrale nog enig enthousiasme heb kunnen bespeuren.

Ik vind die lijn eigenlijk ook de zaak op de kop zetten. De overheid zou dan moeten nalaten, matiging tot stand te brengen in de collectieve sector, die wel rechtstreeks tot haar verantwoordelijkheid behoort en zij zou wel die zelfde matiging moeten gaan opleggen in de particuliere sector, waarvoor toch, naar ik meen ook nog wel in de gedachte van de heer Den Uyl, de eerste verantwoordelijkheid bij het bedrijfsleven moet liggen.

Als ik dit heb gezegd, dan wil ik hieraan toevoegen dat ook naar ons oordeel matiging in de loonsector dringend is geboden en dat wij teleurgesteld zijn over het feit, dat de geraamde stijging met nog eens 1% zal worden overschreden. Dat betekent dat er een extra lastenstijging van 2 mld. voor het bedrijfsleven zal ontstaan, hetgeen de werkgelegenheid zeker niet ten goede zal kunnen komen. Wij kunnen niet doorgaan met een loonkostenpeil dat gemiddeld 35% hoger ligt dan in de rest van Europa en als ik het goed heb 15% boven dat in West-Duitsland. Daartegenover staat gelukkig, dat ook de vakbeweging begrip toont voor de noodzaak tot loonmatiging en gelukkig alsnog bereid lijkt af te zien van onverantwoorde vormen van arbeidstijdverkorting.

In het licht van het betoog van de heer Den Uyl vind ik dat de interventie van de heer Van der Doef van enige weken geleden wat merkwaardig aandoet, want daarmee heeft hij toch geprobeerd het kabinet ertoe aan te zetten, alsnog een bepaalde opening voor verdergaande arbeidstijdverkorting tot stand te brengen. Ik vind die benadering dan ook niet geloofwaardig en als ik kijk naar de cijfers in de bijlage bij de Voortgangsnota betref-

fende de inkomensontwikkeling van degenen die sociale uitkeringen genieten, vind ik die benadering ook onwaarachtig, voor zover daarmee telkens weer wordt gesteld dat deze uitkeringstrekkenden gepakt zullen worden. Het blijkt uit de cijfers dat tot en met het modale inkomen, ondanks de ombuigingen, deze uitkeringen er reëel in koopkracht op vooruit zullen gaan.

De heer Den Uyl heeft zojuist weer betoogd dat door dit beleid voor de sociale uitkeringen de zwakste sluitpost zouden worden. Ik vind deze redenering volstrekt onjuist. Als tegen de wens van het kabinet en tegen de opvatting van de heer Den Uyl in toch in de praktijk van de loononderhandelingen een wat hogere reële inkomensstijging in de particuliere sector plaatsvindt, dan mag men toch niet gaan zeggen dat dus daardoor de sociaal zwakkeren worden gepakt. Ik vind dat een volstrekt onjuiste benadering. Indien de heer Den Uyl, die er zojuist prat op ging dat hij eventueel bereid was te komen tot een negatief resultaat voor de modale inkomens, dat plan zou doorvoeren, dan zouden in die situatie de sociaal zwakkeren er natuurlijk feitelijk verder op achteruitgaan. Het gaat toch niet alleen om de verhouding, maar ook om de reële positie van de betrokkenen in dit verband en die is bij dit beleid dat zij er in koopkracht altijd nog op vooruit zullen gaan.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik heb u twee keer het woord 'onwaarachtig' horen gebruiken, mijnheer Rietkerk. U ontkent niet, dat de ontvangers van sociale uitkeringen bewust op achterstand worden gezet ten opzichte van de inkomens van werkenden. U ontkent bijvoorbeeld dat de ontvangers van sociale uitkeringen daarmee worden gepakt. Dát vind ik nu een toonbeeld van onwaarachtigheid. U weet, dat het inkomen niet alleen een kwestie is van absoluut peil. Het is evenzeer een zaak van wat men krijgt ten opzichte van anderen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Maar als u het uitsluitend beperkt tot de verhouding met anderen, wordt het beeld volkomen vertekend en vals gemaakt. U heeft maandenlang gesteld, dat de ontvangers van sociale uitkeringen zouden worden gepakt. Gepakt betekent dat de mensen er slechter van worden. Dat is de suggestie, die u steeds en overal heeft uitgedragen. Welnu, de cijfers geven aan, dat de koopkracht van die mensen er zelfs op vooruit gaat.

De heer Den Uyl (PvdA) interrumpeert de heer Rietkerk (VVD)

De heer **Den Uyl** (PvdA): U draait er volkomen om heen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Mag ik even uitspreken?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Niet als u dergelijke dingen zegt en herhaalt.

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik handhaaf in dat verband het begrip 'onwaarachtig' en ik voeg eraan toe dat, wanneer tegen de wens van Regering en oppositie in, in de particuliere sector een sterkere loonstijging optreedt dan iedereen noodzakelijk en verantwoord achtte, men daaruit niet mag afleiden dat dus de sociaal-zwakkeren de dupe worden. Dat is een volstrekt onredelijke redenering.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mag ik nu even, ja of neen? Uw opmerking is onzin; dat beweert niemand. Niemand beweert, dat de sociaal-zwakkeren worden gepakt omdat de lonen sterker stijgen dan werd voorzien of dan u goed vindt. Ik constateer – en dat wordt door u niet ontkend – dat in het beleid de solidariteit van werkenden en niet-werkenden wordt doorbroken en dat de ontvangers van sociale uitkeringen op achterstand worden gezet. Dat blijkt uit de cijfers.

De heer **Rietkerk** (VVD): Door wie?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Door u omdat u die kortingen toepast en verdedigt!

De heer **Rietkerk** (VVD): Als de vakbeweging hogere lonen weet te bereiken dan in de plannen werd voorzien en er daardoor natuurlijk enig verschil ont-

staat tussen het uitkeringsniveau en het loonniveau, leidt u daar dan uit af, dat ik of het kabinet daarmee de sociaal-zwakkeren op achterstand zet? Bovendien zijn er nog gevolgen voor de indexering.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Wat is dat voor onzin?! Het is toch niet zo dat het feit, dat werkgevers hogere lonen betalen dan u zou wensen, er de oorzaak van is dat de ontvangers van sociale uitkeringen op achterstand komen? U en het kabinet veroorzaken dat. U wilt tot twee maal toe een grove methode van korten op de sociale uitkeringen toepassen. Zoals uit het staatje blijkt, worden de ontvangers van sociale uitkeringen als gevolg van die kortingen op achterstand gezet. Dat cijfer kunt u niet ontkennen. U draait er wel zes maal om heen, maar ik stel vast, dat het gebeurt en dat u er geen enkel weerwoord op hebt.

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik ontken het wel degelijk en mijn weerwoord is, dat de plannen tot bijstelling van de ontwikkeling van sociale uitkeringen het vorige jaar op tafel zijn gelegd en zijn vastgesteld. Toen bestond er een heel redelijke verhouding met de inkomensontwikkeling volgens de plannen in de particuliere sector. Nadien – de heer Den Uyl zal dit toch niet ontkennen – is er een andere loonontwikkeling geweest dan men verwachtte.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dat heeft er totaal niets mee te maken. De achterstand blijkt uit het inkomensstaatje, dat het Centraal Planbureau heeft

overgelegd. Dat staatje is het produkt van de kortingsoperaties, die het kabinet doorvoert en die het verder wil doorvoeren. Dat moet u een keer onder ogen zien. U komt vier keer met de mededeling, dat het plan van mijnheer Den Uyl toch maar irreal is. Het realiteitsgehalte zit hem hierin, dat het uitgaat van de solidariteit, die voor mij een kernbegrip vormt, en dat bij een inkomensbeheersing met betrekking tot de werkenden – ik ben daarvan een voorstander onder bepaalde voorwaarden – de overdrachtsuitgaven in hun ontwikkeling worden teruggehouden. Wat u doet heeft tot gevolg dat, bij een onvermogen om te sturen, de ontvangers van sociale uitkeringen worden gepakt.

De heer **Rietkerk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De heer Den Uyl suggereert ten onrechte dat de cijfers van het Planbureau exclusief de laatste loonontwikkeling zouden zijn; er is een endogene raming van de feitelijke ontwikkeling op loongebied sindsdien en daar is dat nieuwe cijfer op gebaseerd. Ik vind ook dat de heer Den Uyl – ik heb dat met die ongeloofwaardigheid bedoeld – bovendien nalaat duidelijk te maken op welke wijze hij de matiging voor de particuliere sector dan verwezenlijkt zou willen zien.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Nu wijkt u daarnaar weer uit!

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik geef twee antwoorden op twee punten die u naar voren bracht.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Neen, u vroeg hoe Den Uyl die inkomensontwikkeling wilde beheersen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Dat mag ik toch wel vragen?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ja, maar daarmee moet u niet om het kernpunt van deze discussie heengaan, namelijk of bewust door het kabinetsbeleid de ontvangers van sociale uitkeringen op een achterstand worden gezet. Dat ontkent u blijkbaar niet meer en nu werpt u de vraag op hoe dan in mijn opvatting de beheersing van de inkomensontwikkeling zou dienen plaats te vinden. Ik ben best bereid om daarop te antwoorden, maar dan moet u eerst de feiten erkennen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik blijf dat ontkennen, omdat de cijfers waar u zich op beroept zijn inclusief de ontwikkeling in het bedrijfsleven die in de eerste plaats niet voor de verantwoording van dit kabinet komen. In de tweede plaats blijf ik vragen als u stelt dat uw aanpak zo realistisch is hoe u

Rietkerk

dat denkt te verwezenlijken. Met een nieuwe Machtigingswet of wilt u misschien artikel 8 van de Loonwet weer invoeren? Dat was ons enige loonpolitieke instrument, maar een van de eerste daden van zijn kabinet was om dat artikel te schrappen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Gelukkig wel!

De heer **Rietkerk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil eraan toevoegen dat in mijn visie het plan van de heer Den Uyl erop neer zou komen dat enige miljarden in de collectieve sector niet zouden worden omgebogen en dat wij dan dus met nog grotere problemen zouden worden geconfronteerd dan waarvoor wij nu al staan. Dan zou er namelijk niet alleen in de loonsector, maar ook in de lasten van de collectieve sector nog een stijging optreden. Volgens mij moeten wij daaraan nu juist met z'n allen een eind maken als wij met dit kabinet de werkloosheid en de inflatie willen aanpakken.

Nu geeft deze Voortgangsnota nog grote zorgpunten, omdat blijkt dat onze betalingsbalans voor het eerst sinds lange tijd negatief zal worden en dat het begrotingstekort de grenzen van het aanvaardbare overschrijdt. De inflatie is wat teruggedrongen en ook de stijging van de loonkosten is gelukkig wat getemperd. Het aandeel van ons land in de wereldhandel lijkt zich wat te herstellen en ook de achteruitgang van de werkgelegenheid in bedrijven is tot staan gekomen, maar ik voeg er nog wel aan toe – ook de heer Den Uyl heeft daarop gewezen – dat helaas de industriële sector nog een duidelijke achteruitgang vertoont.

Ik zou dan ook willen stellen – ik neem aan, dat het kabinet deze opvatting deelt – dat wij het dus vooral zullen moeten hebben van de dienstverlenende, van de commerciële sectoren en met name van de innovatie in die sectoren. Tegenover deze pluspunten staat als minpunt dat de reële rente nog steeds op een naar Nederlandse maatstaven zeer hoog niveau blijft hangen, hetgeen de investeringen in de bedrijvensector en in de bouw wel negatief moet beïnvloeden met alle gevolgen voor de werkgelegenheid.

Ik zou de Minister van Financiën in dit verband willen vragen of het te hoge niveau van het begrotingstekort hierop geen belangrijke invloed heeft en of het gevaar niet dreigt dat daardoor aan het positieve effect van de matiging van de groei van de collectieve lasten zoals dat met Bestek wordt beoogd afbreuk wordt gedaan.

De hoge rente beïnvloedt samen met de hoge loonkosten onze concurrentiepositie zeer sterk en ik kan de conclusie uit het eerste deel van de Voortgangsnota van harte onderschrijven dat een versterking van de concurrentiepositie dringend nodig is om tot herstel van het extern evenwicht op middenlange termijn te komen.

Dat brengt mij dan wel tegelijk tot de opvatting van mijn fractie dat de Minister van Financiën er goed aan doet, de maatregelen met betrekking tot het begrotingstekort die hij voor het jaar '79 overweegt nu ook metterdaad door te voeren. Ik vind dat hij nu wel aan die noodrem moet trekken.

De Minister heeft geschreven dat hij nog onvoldoende kan overzien in welke mate de gevreesde overschrijding van de 6% zal plaatsvinden. Wij hebben echter de indruk dat er geen enkele indicatie is dat die ontwikkeling zal meevallen.

De drie factoren om in te grijpen zijn bekend:

- het actuele tekort (op kasbasis, maar indirect ook op transactiebasis) van meer dan 6%;
- de financierbaarheid daarvan;
- de monetaire vooruitzichten.

Wij hebben de indruk dat – en ik vraag de Minister van Financiën of die juist is – deze drie factoren er bepaald niet gunstiger op zijn geworden. Daarom willen wij hem dringend in overweging geven metterdaad tot de vervroegde belastinginning, tot het uitschuiven van bepaalde rijksuitgaven en tot de voorgenomen beperking van het consumptieve krediet te komen.

Ik weet dat deze maatregelen alleen de problemen van 1979 en niet die van 1980 en 1981 zullen verlichten, maar het komt ons toch voor dat nu niet langer met de bijsturing voor dit jaar mag worden gewacht.

Daarnaast zijn nog enkele andere zaken nodig.

Allereerst meen ik dat zeker onder deze minder gunstige ontwikkelingen aan de uitvoering van het totale Bestek-plan niet mag worden afgedaan. Dat brengt met zich dat alsnog beslissingen zullen moeten worden genomen om de ombuigingen volledig door te voeren. Dat geldt zowel voor de ambtenaren als voor de trendvolgers en de sociale sector. Een aantal van de reeds tot stand gekomen maatregelen zal voor de tweede helft van '79 alsnog moeten worden vastgesteld. In dit verband wil ik er wel mijn grote teleurstelling over uitspreken dat de Sociaal-Economische Raad over de gevraagde adviezen op dit gebied niet

zodanig tijdig heeft geadviseerd dat structurele aanpassingen van met name de wetgeving op het gebied van de overdrachtsuitgaven vóór 1 juli a.s. mogelijk is gebleken.

Wij hebben vanaf het begin erop gehamerd dat dit verre de voorkeur zou verdienen boven de verschillende stapjes. Nu dat helaas niet mogelijk is gebleken, zal het kabinet, wil het zijn Bestek-plan integraal doorvoeren, er niet onderuit kunnen om vóór de tweede helft van dit jaar met nieuwe voorstellen te komen.

Ik betreur het in dit verband ook dat er in de kring van de trendvolgers nog weinig begrip is gebleken voor de noodzaak, ook vanuit die sector een bijdrage tot het matigingsbeleid te leveren. Ik weet dat er verschillen bestaan tussen deze sector en die van de ambtenaren. Ik heb zelf een motie ingediend om aan die problematiek nadere aandacht te geven. Dit argument kan echter niet opgaan in de relatie tot de andere sectoren, waar ook ombuigingen zijn doorgevoerd. Bovendien is het toch geen onredelijke benadering om diegenen die voor hun inkomensontwikkeling er de voorkeur aan hebben gegeven het trendbeleid van de ambtenaren daar ook aan te houden, wanneer daar toevallig eens een wat minder gunstige loonontwikkeling uit voortvloeit.

In dit verband wil ik ook nog, zij het kort, een enkele opmerking maken over de aanvullende maatregelen die bijkijns de Voortgangsnota alsnog voor de sociale-verzekeringsector worden aangekondigd. De toegezegde nota tot beperking van het onvrijwillige beroep op uitkeringen, de nota op het volumebeleid, hebben wij nog steeds niet ontvangen. Ik betreur dat. Deze problematiek is al jarenlang bekend. Het kabinet is nu al weer 1½ jaar aan de slag. Dan had het ons zeker in het licht van de grote problemen, waarvoor wij staan, een dergelijke nota kunnen aanbieden. Ik hoop dat die nu zeer spoedig zal komen.

Wat de overige maatregelen betreft, kan ik mij daar in het algemeen wel mee verenigen, hoewel ik er wel vraagtekens bij zet, of een aantal algemene voorstellen het berekende concrete miljoeneneffect zal opleveren, zoals in de nota wordt gesuggereerd. Hoe stelt bij voorbeeld het Ministerie van Sociale Zaken zich voor, de toepassing van de hier al vaak besproken artikelen 12 en 21 van de AAW en de WAO te verbeteren? Ik vind het geheel nogal vaag en word daarin bevestigd door antwoorden op vragen,

Rietkerk

waaruit blijkt dat voor de effecten van concrete, voorgestelde maatregelen geen kwantificering in kostenbesparing kan worden gegeven.

In dit verband blijven wij ons afvragen, of niet concrete resultaten te bereiken zijn door bij voorbeeld aan de thuis wonende jongeren, die geen kostwinners zijn, een lagere uitkering te geven dan nu, door bij voorbeeld de WAO-schattingen meer op de medische arbeidsongeschiktheid te richten en de daarop afgestemde uitkeringen aan te vullen met werkloosheidsuitkeringen en – om een ander voorbeeld te noemen – door na te gaan of het toch niet verantwoord is om ook de oude daglonen in het kader van de overwogen herzieningen mee op te schonen.

Op het volgende punt ga ik nu niet verder in. Ik vermeld het alleen maar. Wij blijven er verder op hameren dat alle inspanning gericht zal moeten worden op het verminderen van de discrepanties op de arbeidsmarkt. Er wordt veel over gepraat; daarvoor worden veel suggesties aangedragen. Ik zal ze niet herhalen. Ik vraag het kabinet echter wel, nu met doeltreffende maatregelen op dit gebied te komen.

Bij dit alles wil ik ook nog wel met klem naar voren brengen, dat wij van mening zijn dat het kabinet, met al zijn problemen, er vooral voor zal moeten zorgen dat voorkomen wordt dat er toch weer extra lastenverzwaringen voor het bedrijfsleven tot stand komen en dat daarmee de positie wordt uitgehouden. Het is theoretisch natuurlijk denkbaar tot een verbetering van het begrotingstekort te komen door een belastingverhoging. Met de onvermijdelijke afwenteling daarvan op het bedrijfsleven zal men het paard alleen maar achter de wagen spannen, omdat dan de concurrentiepositie van de bedrijven zou verslechteren, het betalingsbalanstekort nog groter zou worden en de werkgelegenheid verder in het gedrang zou komen.

Ik vraag mij in dit verband trouwens ook af, of naast de door het kabinet terecht aanvaarde doelstellingen van werkloosheidsbestrijding, inflatiebestrijding, rendementsverbetering, koopkrachthandhaving en het in de hand houden van het begrotingstekort wellicht ook niet bewust een nadere doelstelling binnen de beleidslijnen moet worden opgenomen. Dat is een beleid, gericht op het voorkomen van een slechte betalingsbalans. Tot voor kort was dat niet nodig. In de laatste tijd gaat dit mijns inziens op zich nu juist een zeer belangrijk element vormen. Waarom? Omdat de kern van al

deze problemen toch heel duidelijk ligt in onze exportpositie. Daarop moet alle aandacht gericht blijven.

In dit verband, maar ook los daarvan, wil ik er ook nog op wijzen, dat wij voor dat zo belangrijke energievraagstuk nog geen bevredigende oplossing hebben gevonden. Terecht heeft het kabinet belangrijke bedragen beschikbaar gesteld voor de isolatie. Het wekt ook terecht op om ten minste 5% vrijwillig te besparen. Of dat lukken zal, weten wij niet. De aanzet en de oproep tot vrijwillige bijdrage steunen wij van harte, maar wij sluiten niet uit, dat er ook op dit gebied nog meer inspanning nodig is.

Ik beperk mij tot één suggestie in dit verband. Is het niet te overwegen om, nu Harrisburg ons allen opnieuw de plicht voorhoudt om met name met betrekking tot de kernenergie en de veiligheid daarvan de grootste zorgvuldigheid te betrachten, daartegenover te bezien, of dan wellicht aan de exploitatiemogelijkheden van de nog beschikbare fossiele brandstoffen niet meer aandacht moet worden besteed dan tot nu toe gedaan is, zelfs ook in het kader van het milieubeleid?

De Voortgangsnota schildert geen vrolijk beeld. Alles wijst erop, dat wij in toenemende mate in een schijnwelvaart terecht dreigen te komen, wanneer wij niet bereid zijn, met elkaar over de gehele linie te matigen. In dat kader stemmen wij in met het voorstellen om het consumptieve krediet aan banden te leggen, hoewel wij niet de indruk hebben dat daarmee de ontwikkeling geheel ten goede zal kunnen worden gekeerd.

De oplossing zal toch voorlopig gezocht moeten worden in een realistische, algehele matiging van ons allen. Daarbij ligt het voor de hand, dat van de hogere inkomens meer offers mogen worden gevraagd dan van de lagere.

Het kabinet heeft die gedachte ook in zijn beleid gevolgd, bij Bestek, bij de ambtenaren, in de nota van mevrouw Veder-Smit en in het prijsbeleid van de Minister van Economische Zaken.

Ik heb er behoefte aan ook nu nog eens duidelijk te stellen dat wij met die in het regeerakkoord gemaakte afspraak instemmen, niet uit overwegingen van afgunst en niet omdat wij willen nivelleren ter wille van het nivelleren, maar omdat wij het redelijk vinden van de echte hoge inkomens onder de gegeven omstandigheden iets meer te vragen. Wij kunnen daarmee instemmen, zij het dat wij daarbij van mening blijven dat de middeninkomens hiervan niet de dupe mogen worden, omdat zij relatief voor de

zwaarste lasten staan en geen beroep op vele, anderen wel toekomstige collectieve voorzieningen kunnen doen.

Overigens zal een te grote afremming van de hogere inkomens ook de Minister van Financiën weinig helpen bij het terugdringen van zijn begrotingstekort. De door hem overwogen maatregelen in deze nota zijn niet van structurele aard, maar beogen een tijdelijke bijsturing voor 1979.

De heer **Dolman** (PvdA): Aan welke instrumenten denkt u om de inkomens te beperken? Welke categorieën van hogere inkomens wilt u beperken?

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik heb gewezen op het feit dat dit kabinet, zelfs meer dan het vorige, op een duidelijk aantal beleidsterreinen aanzetten voor een beperking heeft gegeven.

De heer **Dolman** (PvdA): U behoeft niet te herhalen wat u al heeft gezegd. Dat is duidelijk genoeg. Ik vroeg of u voor de rest van het jaar nog voor andere categorieën van hogere inkomens maatregelen verwacht.

De heer **Rietkerk** (VVD): Er wordt elke dag een tarievenbeleid gevoerd. Elke dag wordt een prijsbeleid van de Minister van Economische Zaken gevoerd. Ik heb mij erbij aangesloten dat juist in die sector wordt meegewerkt aan matiging. Ik noem dit als voorbeeld. Nog niet zo lang geleden hebben wij een aftopping op de salarissen van ambtenaren tot stand gebracht, waarvan wij de grens weliswaar te laag vonden, maar waartegen wij ons niet als zodanig hebben verzet.

De heer **Dolman** (PvdA): U bepleit dus niet een maatregel voor hogere looninkomens in het bedrijfsleven en hogere inkomens van zelfstandigen, buiten de vrije beroepsbeoefenaars?

De heer **Rietkerk** (VVD): Daarmee beginnen wij. Is de partij van de heer Dolman voorstander van een loonmaatregel voor de vrije sector in het bedrijfsleven?

De heer **Dolman** (PvdA): Zoals de woordvoerder van mijn fractie heeft gezegd, zijn wij voor terugdringen van de inflatiecorrectie, wat dus in het bijzonder de hogere inkomens, over de gehele linie en niet hier en daar, treft.

De heer **Rietkerk** (VVD): U zou dus een loonmaatregel willen treffen...

De heer **Dolman** (PvdA): Nee, nee. Ik heb gesproken over een inflatiecorrectie over de gehele linie. Ik vroeg of u, die in het bijzonder voor bruto-inkomensbeleid heeft gepleit, ten aanzien van de overblijvende zelfstandigen,

Rietkerk

dus niet de vrije beroepsbeoefenaars, en de loontrekken in het bedrijfsleven specifieke maatregelen bepleit.

De heer **Rietkerk** (VVD): Wij zouden geen voorstander zijn van een wettelijke maatregel, want dan zou men moeten beslissen of men als overheid in die loonvorming moet ingrijpen en dan mag men zich niet tot een groep van 5% beperken. Als men de ontwikkeling niet verantwoord vindt, moet men het over de gehele linie doen.

Ik was vrijwel aan het eind van mijn betoog. De ontwikkeling van het begrotingstekort en die van de liquiditeitscreatie, die daaruit een belangrijke impuls krijgt, doet bij mij de vraag rijzen, die de Minister van Financiën in het verleden overigens zelf ook heeft gesteld, of wij structureel gezien toch niet zo spoedig mogelijk naar een duidelijke verlaging van die grens van het begrotingstekort, tot beneden die 6% van het nationaal inkomen, toe moeten.

Dat is echter een zaak waarover wij in de komende maanden ongetwijfeld nog nader zullen spreken.

□

De heer **Lubbers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Den Uyl heeft vastgesteld dat mijn collega-fractielid, de heer Van Houwelingen, armen heeft gegeven – hopelijk zitten er ook handen aan – aan de economie-resolutie die dit weekeinde in bespreking komt op het congres van de PvdA. Dat doet mij deugd. Misschien kunnen wij er ook nog wat voeten aan geven, want dan hebben wij een resolutie met handen en voeten.

Ik heb weer met veel aandacht geluisterd naar het betoog van de heer Den Uyl. Op een aantal punten zal ik daarop nog terugkomen tijdens de behandeling. Er was één punt in zijn betoog dat hij naar mijn mening wat improviserend bracht. Dat was eigenlijk ook het meest boeiende gedeelte, namelijk daar waar hij sprak over een omschrijving van het begrip 'paternalisme'. Ik heb dat tot mij laten doordringen en naar mijn mening klopt er iets niet mee. Ik dacht: 'Daar heeft hij toch minder verstand van.'. Het is al heel wat dat je dat mag zeggen. Ik dacht dat tot het moment dat de hele redevoering achter de rug was en hij wegliep. Toen dacht ik: 'Neen, Ruud, ook dit heb je weer fout gezien. Hij spreekt misschien siecht over paternalisme, maar hij is het eigenlijk zelf.'.

De kritiek die direct kwam na het verschijnen van de Voortgangsnota, was erop gericht dat zij weer zo sterk ging

over de financiële aspecten van het Bestekbeleid. Naar mijn mening was die kritiek echter niet helemaal terecht, want het was om die reden en vanuit die optiek dat de Voortgangsnota werd gevraagd. Inmiddels beschikken wij over het Centraal Economisch Plan 1979, waaraan ook de Voortgangsnota al wat gegevens ontleent. Dat stelt ons in staat, de zaak hier in een wat breder kader te plaatsen. Dat gebeurt dan ook vanochtend.

Ik roep mijnerzijds een tweetal stellingen in herinnering. De eerste stelling is dat een ombuigingsbeleid een noodzakelijke voorwaarde is voor een betere werkgelegenheid, maar dat daar onverbrekkelijk een inkomensbeleid bij hoort. Niet de ombuigingen zelf, maar de arbeidskostenmatiging levert immers een bijdrage aan het werkgelegenheidsherstel in bedrijven en geeft ruimte voor meer banen bij de overheid en in de kwartaire sector. Het voorkomen van lastenstijging en een inkomensbeleid zijn beide wezenlijk. Het is dus geen kwestie van of, of, maar van én, én, dus f 10 miljard aan ombuigingen én een inkomensbeleid. Een actief inkomensbeleid is ook nodig voor het arbeidsmarktbeleid.

Een tweede stelling is dat werkgelegenheid niet als vanzelf ontstaat door ombuigingen, want het vraagt een gerichte benadering door de overheid én door werkgevers en werknemers in regio's, bedrijven en sectoren.

Deze stelregel brachten wij concreet tot uitdrukking in onze pleidooien voor het arbeidsmarktbeleid, voor het volumebeleid in de sociale verzekeringen, bij de a.p.o.'s, het sectoraal beleid, de regio's, de kwartaire sector en het arbeidsplaatsencriterium. Ik zal die betogen vandaag niet herhalen, maar roep ze – uit oktober verleden jaar – wel zin voor zin in herinnering. Ik doe dat niet ter wille van het intellectuele gelijk, maar in het licht van de ernst van de situatie; om wille van hen die een baan zoeken, maar ook om wille van hen die angstig zijn, hun baan te verliezen en hen die er nu niet bij stilstaan, maar wie het straks wel overkomt.

Ik doe het ook om wille van die stroom die keurig geëtiketteerd als arbeidsongeschikt wordt afgevoerd door bedrijfsleven en overheid, omdat er geen plaats meer is of die vreselijk objectief en effectief wordt afgewezen als zij/hij zich weer voor werk meldt. Dit jaar zijn er weer 33.000 mensen meer in de wetten op de arbeidsongeschiktheid. Het is vanuit die ernst dat ik mijn betoog verder zal houden. Het gaat niet om ombuigingen op zich zelf, het gaat om werkgelegenheid, maar

daarvoor is wel f 10 miljard aan ombuigingen nodig. Waar de PvdA die in het verleden ronduit afwees of saboteerde, is zij naar mijn oordeel mede verantwoordelijk voor het gebrek aan werkgelegenheid vandaag.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Wat bedoelt de heer Lubbers met 'afwees en saboteerde'? Waar slaat dat op?

De heer **Lubbers** (CDA): Dat slaat op de betogen van de heer Den Uyl, in het verleden gehouden, waar hij zei dat wij rustig het risico konden nemen om met een veel minder grote ombuiging – ik roep een bedrag van f 4 miljard in herinnering – te volstaan, daar de rest werd geregeld met het pakket van maatregelen waarover de heer Den Uyl vanochtend ook heeft gesproken, namelijk een zeer stringent inkomensbeleid, met een karakter en een aard dat door zeer grote delen van de samenleving – ik durf rustig te zeggen: overgrote meerderheden – als irreal is teruggewezen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Afgezien van het feit, dat de PvdA dus de ombuigingen, voortvloeiende uit de 1%-operatie van f 8 miljard, heeft verdedigd en in belangrijke mate ook uitgevoerd (f 8 miljard, waarvan f 4 miljard 'onderweg' was), is het zo, dat in ons alternatief, dat de heer Lubbers kent, de groei van de overdrachtsuitgaven in feite meer wordt omgebogen als een produkt van de inkomensbeheersing dan op de manier waarop het kabinet nu bezig is. Daarom vraag ik mij af, waarop de heer Lubbers de termen afwijzen of saboterende baseert. Het is nogal wat!

De heer **Lubbers** (CDA): Ik bestrijd, dat de PvdA zelfs het 1%-beleid, zoals door het vorige kabinet ontwikkeld, heeft uitgevoerd. Terecht zegt de heer Den Uyl, dat het voor een deel is uitgevoerd, maar het is niet zonder betekenis – als men de verantwoordelijkheid wil dragen – om zeer sterk erop te korten. De heer Den Uyl herinnert zich nog zeer goed, hoe het hiermee rond de verkiezingen is gegaan. Hij herinnert zich ook nog heel goed, dat onmiddellijk na de verkiezingen, in de besprekingen over de formatie, de heer Den Uyl een weg heeft gezocht (hetgeen zijn goed recht was) om verlost te zijn van de politieke verantwoordelijkheden die nu eenmaal met aanzienlijke ombuigingen gepaard gaan, maar vanaf dat moment heeft hij nog nooit duidelijk kunnen maken, dat er een werkelijk alternatief voor was. Daarom zeg ik, dat bij het ontbreken van zo'n alternatief de PvdA nu niet de eerstgeroepene is om te zeggen – zij heeft er immers sterk voor gepleit, de betref-

fende operaties later in gang te zetten in in mindere mate – dat de verantwoordelijkheid voor de werkgelegenheidsontwikkeling bij anderen ligt. Zij kan het kabinet – ook ik zal dit in mijn betoog doen – terecht aanspreken op datgene wat thans moet gebeuren, maar zij geeft een verkeerde voorstelling van zaken als zij zegt, dat deze problemen zijn begonnen toen het huidige kabinet hier kwam te zitten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet evenzeer vaststellen, dat ombuigingen alleen dan echt werkgelegenheid kunnen betekenen als er een duidelijk inkomensbeleid is en de mensen concreet zien waarvoor zij matigen. Pas dan kan zo'n beleid, gericht op herstel van de werkgelegenheid, effectief zijn. Dit is – hierover zijn wij het wél eens – de voornaamste opgave. Ik blijf de VVD dan ook vragen, zich van dit belang bewust te zijn. Natuurlijk, bij dit belang behoren ook de woorden 'tien miljard', maar het betreft een belang dat met deze woorden nog maar een allereerste begin van oplossing krijgt.

Ik wil nu ingaan op de feiten zoals zij zich thans specifiek aan ons voordoen. In de eerste plaats noem ik de ombuigingen zelf. Hiertoe hebben wij ons verleden jaar in hoofdlijnen bereid verklaard. Wél hebben wij op een aantal punten kritische kanttekeningen gemaakt. Zij betroffen met name de inkomenspolitieke vormgeving of het ontbreken hiervan. In andere gevallen betroffen zij het karakter van de aanpak, zoals in de gezondheidszorg, ten aanzien waarvan wij vroegen om een integrale, structuur doorbrekende aanpak. De Regering is ons op tal van punten tegemoet gekomen. Wij signaleren dit met erkentelijkheid en enten hierop weer onze bereidheid om daar waar in het ombuigingsschema gaten vallen steeds zoveel mogelijk de problemen in dezelfde sector op te lossen, niet als automatisme, maar als richtsnoer.

Hetzelfde richtsnoer mag voor ons ook gelden als het gaat om de tegenvalle van de belastingopbrengsten, zoals zij in de nota worden gepresenteerd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot het punt van de kostenmatiging. Kostenmatiging en inflatiebestrijding gaan hand in hand. Een strak prijsbeleid en inkomensmatiging zijn de hiertoe gehanteerde instrumenten. Zoveel mogelijk stabilisatie van collectieve lastendruk is een belangrijk hulpmiddel, maar vormt – zoals dit jaar blijkt – geen garantie. Het strakke prijsbeleid verdient voortzetting, ondanks de zeer hoge arbeids-inkomensquote. Ter on-

dersteuning van deze stelling wijs ik op het feit, dat het bedrijfsleven dáár het meest in de knel zit, waar het met het buitenland moet concurreren. Welnu, deze benarde positie wordt niet verergerd door het prijsbeleid en de door het prijsbeleid bereikte lagere loonkostenontwikkeling geeft wel verlichting.

Daarnaast is er in een aantal sectoren bepaald geen onderbesteding – ik druk mij zacht uit – die het prijsbeleid overbodig zou maken. Voortzetting van het gevoerde prijsbeleid is dus noodzakelijk.

Hetzelfde moet gelden voor de tarieven van de overheid.

Een strak prijsbeleid en zoveel mogelijk stabilisatie van collectieve lasten halen natuurlijk niets uit als er geen effectieve en toereikende matiging tot stand komt. Welnu, de algemene loonkostenmatiging, ingezet door het kabinet-Den Uyl, gefavoriseerd door substantiële loonsomsubsidies via rijksbijdragen aan de sociale verzekering en voortgezet door dit kabinet, is slechts een gedeeltelijk succes geworden.

In het Centraal Economisch Plan voor dit jaar kunnen wij lezen, dat er een initiële verbetering in de sfeer van de bedrijven optreedt van 1,2%. Hierin is dan wel begrepen het kosteneffect, verbonden aan verbetering van secundaire arbeidsvoorwaarden, zoals vrijwillig vervroegd uittreden, hetgeen zich gelukkig nu vrij ruim verspreidt. In dit verband herinner ik aan onze suggestie, vorig jaar bij de Besteksbehandeling gedaan, om een 0,5% uit de prijscompensatie hiervoor te bestemmen. Deze suggestie is niet gevolgd, naar ons oordeel ten onrechte: de rekening ervan wordt nu in minder werkgelegenheid betaald. De loonsomontwikkeling komt ca. 1% hoger uit dan volgens de beleidsdoelstellingen en evenzeer vinden wij 1% in de tabel voor de reële koopkrachtontwikkeling welke voor 1979, excl. incidenteel, zal gelden.

Deze ontwikkeling roept drie problemen op: De algemene kostenmatiging komt in de knel en daarmee de werkgelegenheidsontwikkeling in de markt en de collectieve sector. De paralleliteit in inkomensontwikkeling in dit jaar tussen actieven en sociale verzekeringstrekking dreigt verloren te gaan. Het beslag van de particuliere sector en met name de consumptie op de nationale bestedingsruimte dreigt te groot te worden. Dit wordt nog versterkt door het sterk groeiend krediet voor consumptieve doeleinden.

Wij moeten zonder meer vaststellen, dat het bedrijfsleven – werkgevers en werknemers – te kort schiet in de beheersing van de loonsomontwikkeling. Werknemers en werkgevers richten nogal eens verwijten aan de overheid. Zij zouden ze aan zichzelf moeten richten.

Natuurlijk, op het punt van de inflatiebestrijding hoeft men zeker niet alleen zwartgallig te zijn. De daling van het inflatietempo heeft zich tot dit voorjaar krachtig voortgezet en de doelstelling waar ik enkele jaren geleden nog wel eens om uitgelachen werd, namelijk onder het Duitse inflatieritme te komen, is gehaald, althans op dit ogenblik.

Laten wij ons echter goed realiseren dat de daling in 1978 voor een groot deel te danken was aan de toen zelfs gedaalde invoerprijzen. Initiële en incidentele loonstijging te zamen was 3%, eigenlijk genoeg voor een lichte nieuwe inflatoire impuls. Als voor dit jaar op dit stuk 2,5% wordt verwacht, is dat geen reden de vlag uit te steken, gelet op deze beleidsdoelstelling.

Spreek wij over inkomensbeleid, dan gaat het ook om arbeidsmarktverhoudingen.

Wij moeten vaststellen dat er een opwaartse salarisbeweging is, doordat er een gebrek aan vakbekwaam personeel is en zij die onaangenaam werk doen meer salaris moeten krijgen. Dat zal zich overwegend in de zogenaamde component incidenteel uitdrukken. Met andere woorden, laat men zich in ondernemingen en sectoren toch realiseren dat deze noodzakelijke salarisverbeteringen voor deze groepen goeddeels gecompenseerd moeten worden door verminderingen elders. Dit betekent lagere aanvangssalarissen voor bepaalde groepen, tragere leeftijdsopbouw en geringere uitloop bij de hoger betaalden. De loonsom per werknemer kan reëel slechts zeer weinig omhoog.

Dat vraagt om planmatige ontwikkeling van de onderdelen van de loonsom; herverdeling van de loonsom in bedrijf en bedrijfstak. Zulk een overleg over een planmatige en geleidelijke herverdeling en aanpassing van de beloningsverhoudingen is van betekenis voor het c.a.o.-overleg, maar hoort ook thuis in de ondernemingen, elk afzonderlijk. Het kan goed aansluiten bij arbeidsplaatsenoverleg, bij overleg inzake vacature-ervulling, vakopleiding, etc.

Wij hebben vorig jaar gesteld dat een onbeheerste ontwikkeling van het incidenteel in strijd is met de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de

Lubbers

sociale partners, onrechtvaardig uitwerkt tegenover de zwakkeren en het werkgelegenheidsbeleid schaadt. Wij ontkomen niet aan geleidelijk herverdeling van inkomens. Ook de arbeidsmarktverhoudingen vragen er om. Maar dat mag niet in het wilde weg gebeuren, anders leidt het alleen maar tot meer inflatie en werkloosheid.

Er is hier een duidelijke samenhang met de aftopping in de prijscompensatie. Aftopping is niet op de eerste plaats een nivelleringsinstrument.

Zij dient wel heel nadrukkelijk twee doelen:

- zij geeft een eigen bijdrage aan de kostenmatiging en betekent zo direct en indirect meer werkgelegenheid;
- daarnaast geeft zij een aanknopingspunt om ook voor de inkomensbestanddelen onder dat niveau een matigingsbeleid te voeren.

Vorig najaar zeiden wij hier dat maximering van de prijscompensatie ook bij wet gerealiseerd kan worden, maar dat dit ons het laatste en niet het eerste middel leek.

Welnu, vandaag moeten wij constateren dat de aftopping tot nu toe niet gerealiseerd is, behalve voor de ambtenaren. Daarom geven wij de Regering in overweging alsnog met een wettelijke regeling te komen. In aansluiting op wat bij ambtenaren gebeurt moet dat dan betrekking hebben op inkomensbestanddelen boven de f 50.000, inclusief de AOW-premie, en effectief zijn voor alle Nederlanders, gerekend naar netto-inkomensniveau. Dit kan dus zelfs slaan op de allerhoogste sociale uitkeringen.

Een dergelijke aftopping achten wij noodzakelijk waar immers de Regering – overigens terecht – inspanningen pleegt om via doorbreking van verkeerde automatiseren te voorkomen dat via de doorwerking van toeslagverwerkingen in bouw- en uitzendc.a.o. het gebouw van salarissen en uitkeringen verder omhoog gedrukt wordt.

De heer **Dolman** (PvdA): Aan welke soort van instrumenten denkt de heer Lubbers? Hij denkt blijkbaar niet aan fiscale maatregelen en niet aan maatregelen betrekking hebbend op alle Nederlanders, maar aan maatregelen die slaan op alle loontrekkenden in het bedrijfsleven. Dat begrijp ik toch goed?

De heer **Lubbers** (CDA): Inderdaad, alle loontrekkenden in het bedrijfsleven, bij de overheid en in de non-profit-sector. Het beleid moet worden voortgezet in het steeds effectiever wordende beleid ten aanzien van de vrije beroe-

De heer Lubbers (CDA) aan het woord. Bij de interruptiemicrofoon staat de heer Dolman (PvdA)

pen. Het heeft dus inderdaad betrekking op alle inkomens uit arbeid.

De heer **Dolman** (PvdA): Minus het toegerekende deel van de zelfstandigen.

De heer **Lubbers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De sociaal-economische ontwikkeling, met name die van de werkgelegenheid, laat eenvoudigweg geen andere keus dan de opwaartse druk van onder, opgesloten in die automatiseren waarover ik sprak, te matigen maar tegelijkertijd ook bovenin dat inkomensgebouw een extra matiging te vragen.

Het is om diezelfde reden dat wij menen dat het niet anders kan dan dat ook van de trendvolgers een bijdrage aan de matiging gevraagd wordt. Eerder in deze Kamer is tot uitdrukking gebracht dat hun positie – ik doel met name op premies die zij moeten betalen – niet samenvalt met die van de ambtenaren.

Anderzijds kan men hun arbeidsvoorwaarden en rechtspositie ook niet zonder meer vergelijken met die van hen die in het bedrijfsleven werkzaam zijn. Als het kabinet van hen een matiging vraagt zoals overeengekomen met de ambtenaren – iets wat wij ons best voor kunnen stellen – dan ligt het voor de hand de relatie inkomensmatiging – meer arbeidsplaatsen extra duidelijk te maken door een wat sterkere ontwikkeling van het betaalbaar aantal arbeidsplaatsen daar. Juist in die sectoren is daar veel behoefte aan, het rechtvaardigt een extra matiging. Daar meer arbeidsplaatsen niet alleen uit de aftopping maar ook wat verdergaand,

gezien het verschil in positie tussen ambtenaren en trendvolgers.

Krijgt het inkomensbeleid aldus over een breed front gestalte, dan valt er met ons ook te praten over een nadere aanpassing van de sociale uitkeringen per 1 juli aanstaande. Ter voorkoming van alle misverstanden: niet over een half procent korting zoals bij wijze van werkhypothese opgenomen in de laatste zin van de ons aangeboden Voortgangsnota, wel over een stapje per netto-inkomensniveau vergelijkbaar met de ambtenaren. Een dergelijk trapje zal op het niveau van de sociale minima dus niet hoger kunnen zijn dan 0,2%, maar daarboven natuurlijk mogen stijgen, in lijn met de ambtenaren.

Wij spreken die bereidheid uit, gegeven de verwachting en onder de voorwaarde dat de koopkrachtgarantie geldend voor de modale uitkeringstrekker, daardoor niet in gevaar komt. Wij betreuren het als wij nog niet kunnen beschikken over een SER-advisering ter zake, maar achten het niet verantwoord, door niets te doen, het risico te lopen straks – ik bedoel in de komende jaren – wel de koopkracht van de uitkeringstrekkers in gevaar te brengen.

Juist om dat te voorkomen, wordt nu een algemeen matigingsbeleid gevoerd en evenzeer een specifiek werkgelegenheidsbeleid van vervroegde uitreding tot de quartaire sector toe. Dat nu vergt een algemene, zij het inkomenspolitiek gedifferentieerde bijdrage van alle Nederlanders, actieven en inactieven. Het spijt ons dat onze suggestie inzake 0,5% minder prijscompensatie ten behoeve van de vervroegde uitreding (resp. verdeling

Lubbers

van het werk) niet gevolgd is. Wij kunnen hier echter geen aanleiding in zien onze verantwoordelijkheid ter zake van wat in dit parlement aan de orde is, te ontgaan.

Laat het intussen volstrekt duidelijk zijn dat dit soort aanpassingen geen fundamentele oplossing biedt voor het vraagstuk van de betaalbaarheid van ons sociaal verzekeringsstelsel op langere termijn. Dat zal op de eerste plaats een volumebeleid, dus een gerichte vermindering van de aantal uitkeringstrekkers vergen. Wij wachten terzake de beleidsnotitie van Staatssecretaris De Graaf met spanning af. Maar vooruitlopend daarop, willen wij nu reeds wijzen op de verantwoordelijkheid van de sociale partners, de bedrijfsgenoten zelf. Zeker, het onderwerp begint te leven. Dit blijkt uit studies bij de werknemers- en werkgeversorganisaties, maar het gaat allemaal nog ontzettend moeizaam en traag.

Dit jaar weer 33.000 arbeidsongeschikten meer – ik zei het reeds – en een ziekteverzuim dat vaak het dubbele bedraagt van vergelijkbare bedrijven net over onze grens. Dat is onaantvaardbaar; daarmee slaat onze trots over ons sociaal verzekeringsstelsel om in schaamte. Daarmee verwordt dat succesrijk verzekeringsstelsel tot een nederlaag; dat wordt het als de aanwezigheid van de sociale verzekering het alibi wordt de verschijnselen ziekte en arbeidsongeschiktheid niet zelf terug te dringen.

Wij roepen de overheid op met richtinggevende voorstellen te komen en het bedrijfsleven daarop in te haken. Wij zeggen héél concreet: overheid, voer de motie Weijers uit; zorg dat arbeidsongeschikten weer ingeschakeld worden in je eigen diensten, in de quartaire sector. Wij zeggen ondernemingen nogmaals dat het een denkfout is te menen dat arbeidsongeschiktheid principieel buiten de onderneming thuis hoort; zij hoort juist deels daarbinnen ingepast te worden.

Terecht lezen wij in antwoord op vraag 91 dat 'het instellen van commissies arbeidsverzuim op de eerste plaats een initiatief zal moeten zijn van de bedrijven zelf'.

Vorig jaar hebben wij hier met het oog op deze problemen het begrip apo willen verbreden, maar dan ook wel nadrukkelijk werkgevers en werknemers tot die verantwoordelijkheden – de lusten en de lasten – opgeroepen. Zaad in tot nu toe droge bodem. Toch dringt de tijd; de erosie, uitholling van verantwoordelijkheden gaat door.

Wat stelt een ondernemingsraad, die zich hier niet in verdiept, eigenlijk voor? Het volumebeleid in de sociale verzekeringen is evenzeer als de noodzaak van veranderende beloningsverhoudingen niet alleen zaak van overheid, maar ook van het bedrijfsleven zelf. Een bedrijfsleven dat daarop gerichte structuren blijft ontlopen, klaagt ten onrechte over de overheid. Laat ons intussen oppassen het vraagstuk van de arbeidsongeschiktheid geheel afzonderlijk van de werkgelegenheidsproblematiek te bezien; dat zou onjuist zijn. De ons overgelegde cijfers tonen het duidelijk aan; de WAO groeit het sterkst daar waar de werkgelegenheid het meest tekort schiet. Werkgelegenheidsbeleid zelf is dus ook een onderdeel van het volumebeleid in de sociale verzekeringen.

Reeds vier jaar lang is de werkgelegenheid in ons land vrijwel stabiel. De zichtbare werkloosheid is ook opvallend stabiel. Er is echter natuurlijk wel degelijk een verborgen werkloosheid en in de arbeidsongeschiktheidswetten en bij velen die wegblijven van de arbeidsmarkt. Ten behoeve van het te voeren beleid moet opgemerkt worden dat de rond 210.000 werklozen in 1979 een geheel andere samenstelling vertonen dan in 1976. Met name zijn zeer sterk toegenomen de categorieën jeugdigen – thans meer dan 70.000 jeugdigen onder 23 jaar als werklozen ingeschreven, waarvan circa de helft langer dan 3 maanden – en vrouwen, waarvan het werkloosheidspercentage haast twee keer zo hoog is als van mannen. Tegelijkertijd valt op, dat het aantal geregistreerde vacatures – de openstaande vraag – op een veel hoger niveau is komen te liggen. Al deze tendensen komen sterker uit in sectoren en regio's.

Het antwoord op dit alles moet zijn een specifiek arbeidsmarktbeleid. Gelukkig is dit beleid bezig meer handen en voeten te krijgen. Wij zullen daar verder mee moeten gaan.

Aansluitend op de zojuist genoemde categorieën wil ik twee elementen daarvan in het bijzonder noemen.

De gezinsverdunding, kleinere gezinnen, vervaging van het begrip 'kostwinnerschap', dat alles vraagt om een intensieve bevordering van de deeltijdbanen.

Daarnaast met betrekking tot de jeugdigen: intensivering van (aanvullende) vakopleidingen. Jonger dan 23 jaar en meer dan 3 maanden werkloos – het gaat hierbij om circa 35.000 jongeren – is toch eigenlijk ontoelaatbaar. Jongeren die langdurig werkloos zijn, moeten toch via de arbeidsbemidde-

ling, zonodig via aanvullende opleiding tot vakbekwaamheid, in de bedrijven te plaatsen zijn. In ieder geval is een zeer doortastend beleid nodig ter zake van de 16–18-jarigen – de specifieke opleidingsmogelijkheden moeten verbeteren en uitbreiden – alsmede de voortgezette opleiding in het leerlingenstelsel. Overigens: het stimuleren van schoolverlaters is prima, maar hoort daar niet spiegelbeeldig bij een actie vanuit de bedrijven om nu reeds aan te geven, welke jongeren zij kunnen gaan opnemen?

Natuurlijk, voor dit specifieke beleid is ook een algemene kostenmatiging van belang. Deze is wezenlijk bij de bestrijding van de werkloosheid en de bevordering van de werkgelegenheid, maar daarnaast is van belang de beschikbaarheid van mensen in de marktsector, voor wie zelfs bij de huidige (con)kostenverhoudingen wel werk is. Dit punt wordt te weinig onderkend. Het zou wel eens sterk medebepalend kunnen zijn voor het feit dat de ontwikkeling van het produktievolumen in de bedrijven beperkt blijft tot slechts 2,5%, ondanks een situatie die sterk op overbesteding lijkt. Meer gerichte opleiding en betere beloningsverhoudingen, over die remedie sprak ik eerder.

Mijnheer de Voorzitter! Vier jaar geleden, toen de toenmalige sociaal-economische driehoek en de Minister-President het beleid uitzetten, waarvan wij de effecten vandaag meten, bracht collega Duisenberg niet alleen de wenselijkheid van forse ombuigingen naar voren. Hij wees er ook op dat terugbrenging van de werkloosheid tot 150.000 in 1980 alleen zou kunnen bij een sterk geïntensiveerd arbeidsmarktbeleid. Dat is juist geformuleerd toen, het is nog steeds zo.

Sterker, de openstaande vraag is fors gestegen, wat wijst op de mogelijkheid om bij een goed arbeidsmarktbeleid te komen tot een stijging in de werkgelegenheid.

Het beleid ter zake van kostenmatiging en stimulering van investeringen stuit, zou men haast zeggen, nu op de grenzen van het arbeidsmarktbeleid.

Deze opmerking, om eens even terug te kijken naar 1975/1976, brengt mij bij de beleidslijnen die toen zijn uitgezet. Dat hield in een schaarbeleid: enerzijds ombuigingen gericht op kostenmatiging, anderzijds een expansief beleid via grote rijksbijdragen aan de sociale verzekeringen, aan de Wet op de investeringsrekening, Hofstra en diverse vormen van gericht beleid.

De financiering van dit alles gebeurde op basis van aardgasbaten en een fors overschot op de betalingsbalans.

Lubbers

Dat was een beleid, gebaseerd op een sterke gulden. Dit beleidspakket, in 1976 sterk aangevat, afgezwakt in de verkiezingen in 1977 en weer versterkt in Bestek '81 – wat ook rekening moest gaan houden met weer een 1/2% minder groei – was juist. Het heeft tot gedeeltelijke successen geleid.

De inflatiebestrijding is inderdaad redelijk succesvol geweest. De arbeidsinkomensquote is inderdaad gaan dalen, al was het maar met 1% per jaar in stede van de beoogde 2%. Voor het eerst sinds 1971 brokkelt de werkgelegenheid in de bedrijvensector inclusief de non profit-sector als geheel dan ook niet verder af, terwijl die bij de overheid blijft toenemen.

Een sterk herstel van de investeringen – al had het natuurlijk beter gekund – moet zonder meer toegeschreven worden aan de Wet op de investeringsrekening.

Het beleidspakket botst nu echter tegen twee randvoorwaarden: een té hoog financieringstekort en een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans. Verder vallen op een te sterk groeiende consumptie, gedeeltelijk via een te sterke ontwikkeling van de primaire inkomens, gedeeltelijk via de kredietverlening.

Deze ontwikkelingen zullen het kabinet dwingen een aanvulling op het beleid te overwegen. Zo'n herbezinning kan het best integraal gebeuren, dat wil zeggen alle onderlinge samenhangen goed overwegend. Daar zal het Kabinet de komende maanden voor moeten benutten. Ten behoeve daarvan vraag ik aandacht voor de volgende punten.

1. De achillespees blijkt de primaire inkomensontwikkeling te zijn. Over inhoud en karakter van noodzakelijk inkomensbeleid sprak ik eerder in dit betoog. Het probleem zit niet primair bij ambtenaren of vrije beroepen. Het zit in het bedrijfsleven zelf. Een verlenging van de wet op de niet c.a.o.-inkomens zal dienstbaar zijn, maar zelfs dan zal het bedrijfsleven nader kleur moeten bekennen. De inkomensontwikkeling – zowel de algemene matiging als de beloningsverhoudingen – zal effectiever moeten zijn.

Wij passen er voor, bij het ontbreken van zulk een beleid voor 1980 geconfronteerd te worden met weer veel meer ombuigingsnoodzaak. Eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven ter zake staat voorop maar tegelijk moeten wij, nu drie maanden voordat het kabinet zijn volgende Miljoenennota maakt, ter wille van de werkgelegenheid wijzen op ons CDA-program,

waarin te lezen staat: 'een wetsvoorstel wordt voorbereid – na overleg met de sociale partners – dat de overheid de bevoegdheid geeft een algemene matiging met bijbehorende maximering in de prijscompensatie voor te schrijven'.

2. Uit angst of onmacht voor een inkomensbeleid, bij een te groot financieringstekort, tóch maar kiezen voor dienovereenkomstig meer ombuigingen, is kortzichtig.

Immers, die extra ombuigingen zullen óf minder werkgelegenheid betekenen in of via de collectieve sector, óf zij moeten gevonden worden in salarissen en overdrachten, maar dan hebben wij het weer over een inkomensbeleid, waar men dan evengoed rechtstreeks op kan afsteveneren. Daarbij is natuurlijk wel denkbaar dat men dit beleid voert vanuit een trendzettend beleid van de overheid, maar zulk een beleid moet natuurlijk toch zijn doorwerking hebben in het bedrijfsleven.

3. Groei en structuur van de consumptie nodigen uit tot hernieuwde bezinning op de betekenis van de belastingen, met name de verhouding tussen directe en indirecte belastingen. Pleit een selectieve groeiaanpak op zich al voor accent op de indirecte belastingen – sprak ik hier het vorige jaar niet van bepaalde selectieve indirecte belastingen – de argumenten hiervoor worden nu nog versterkt door onze tekorten op de lopende rekening. De marginale invoerquote van de consumptie is zeer sterk toegenomen en daar mag men best consequenties uit trekken.

4. Die zelfde te sterke consumptiegroei wordt sterk bevorderd door de kredietverlening. Het consumptieve krediet, maar ook de hypotheek spelen daarbij een grote rol; ook moet ik aandacht vragen voor andere vormen van krediet. Alles bij elkaar gaat het om een gigantische ontwikkeling. Het beleid poogt thans, de banken te beheersen wat betreft hun kredietexpansie.

De methodes die nu worden gevolgd, met name het punt dat de banken over voldoende eigen middelen moeten kunnen beschikken om hun kredietverlening op te voeren, geeft natuurlijk wel enige afremming, maar betekent in de praktijk toch dat zij zich zeer behoorlijk wendten tot diezelfde kapitaalmarkt, daarmee de rente omhoog stuwende, of de overheid van diezelfde markt wegdrukkende.

Wij komen terug in types van problematiek zoals wij die vroeger ook in Nederland hebben gekend. Het gaat misschien allemaal veel sneller dan

wij gedacht hebben. Wij zullen verder moeten komen dan het op zichzelf zeer te waarderen punt van de restrictie van de consumptieve kredietverlening, het Madurodambestedingsbeperkingsplan zoals collega Nijhof het zo mooi uitdrukte. Gaat men verder, dan stoot men op meer samenhangende problemen.

Als men over de consumptie-ontwikkeling nadenkt, komt men onder meer op de relaties met de fiscale structuren. Het punt van de rente-afrekken komt bij voorbeeld aan de orde bij de beslissingen over de voorstellen-Hofstra en daarmee samenhangende vraagstukken. Wij laten het voor vandaag rusten, maar willen het kabinet er wel op wijzen in welke brede mate er in de Kamer vandaag over gesproken is. De tijd dringt; bij de te maken afwegingen doet men er goed aan mee te wegen de sterk verminderde spaarquote waar wij nu mee worden geconfronteerd en de mede dankzij rente-afrekken conspicuous – in goed Nederlands opvallende aandachttrekkende – consumptie. Het siert om door de cijfers heen te zien naar de realiteiten van de samenleving.

5. Ten slotte wil ik erop wijzen, dat de extra inspanningen in het kader van de WIR en bijdragen aan de sociale-verzekeringsfondsen – er is meer – gedaan zijn onder de verwachting van in-verdieneffecten. Welnu, de WIR heeft geleid tot meer investeringen, maar hebben de bijdragen in de sociale verzekeringen inderdaad tot de beoogde arbeidskostenmatiging geleid?

De volume-ontwikkeling in de sociale verzekeringen is tot nu toe in ieder geval geen succes. Toch zijn de rijksbijdragen aan de sociale verzekeringen inmiddels opgelopen tot 9,8 mld. en dat betekent dat zij – uitgedrukt in de uitgaven in die sector – zijn opgelopen van 5,2% in 1974 tot 14,9% in 1979.

Moeten de sociale partners er niet op gewezen worden, dat dit bij de nood van het financieringstekort zo niet door kan gaan? Bij ontbreken van succesvol volumebeleid kan hier niet van een automatisch recht gesproken worden. In het geheel van het toentertijd opgezette expansie-pakket spreek ik juist hiérop, omdat de ontwikkeling van particuliere op consumptie gerichte inkomens, profiterend van deze rijksbijdragen, zich het verst verwijderd heeft van het voorgenomen beleid. Dit alles kan voor 1980 en volgende jaren worden besproken met de sociale partners.

Het is niet goed een beleid ieder half jaar weer fors bij te stellen. Maar an-

Lubbers

derzijds is een aantal trends onmiskenbaar. De Regering doet er goed aan voordat zij over enkele maanden haar nieuwe Miljoenennota maakt overleg te plegen met de sociale partners, hen te confronteren met de alternatieven en in het licht daarvan besluiten te nemen voor een noodzakelijke aanvulling op de koers. Wij hebben daarvoor wederom bouwstenen aangedragen.

Dat brengt mij terug bij het specifieke financieringsprobleem waar wij nu voor staan. Bij al onze zorgen over dat fors uitvallende tekort, hebben wij bepaalde punten toch op prijs gesteld. Gemeten vanuit de doelstelling werkgelegenheid heeft de Regering veel aan gericht beleid gedaan. Ik denk bij voorbeeld aan het noorden en Zuid-Limburg, beleid voor zwakke regio's is beleid dat dubbel telt. Een werkloosheidspercentage voor bij voorbeeld 10 is niet tweemaal zo erg als 5, maar valt in feite in de categorie onaanvaardbaar. Daarom terecht zeer intensief regionaal beleid. Ook de regionale VUT is natuurlijk wél een goede zaak.

Wij zijn blij met het plan Gardniers-Albeda in de quartaire sector. De motie-Van Rooijen vroeg erom. Wordt dit plan nu effectief uitgevoerd? Het was niet bedoeld als een tegemoetkoming aan de Kamer, neem ik aan, maar het was bedoeld als een daadwerkelijk plan voor werkgelegenheid. Kan het nog dit jaar?

Wij zijn ook ongeduldig – om het zacht uit te drukken – over het sectorbeleid en het arbeidsplaatsencriterium. Dit alles is de ene kant van de medaille, de expansieve kant.

De andere kant is de aankondiging van de noodrem. Er zijn tegenvallende belastingopbrengsten, zo wordt ons gemeld. Welnu, compenseer die dan in dezelfde sector, zo is onze eerste reactie. Dit soort reacties hebben wij geleerd van de Minister van Financiën. Versnelde inning, akkoord. Voor zover de problematiek incidenteel is, is deze methode zelfs voor de hand liggend. Voor zover de tegenvallers structureel zijn, helpt het natuurlijk niet écht, maar voor structurele tegenvallers geeft ook temporisering van de uitgaven – nog afgezien van het feit, dat uitgerekend de investeringen erdoor getroffen worden – geen echt soelaas.

Zoals ik zojuist al zei: ieder half jaar nieuwe maatregelen is niet goed. Wij zouden eigenlijk nieuw inzicht moeten hebben in aard en tijdelijkheid van de overschrijding van het financieringsstekort. Ter goed begrip: ook wij willen geen overschrijding van de 6%. Voor

zover het gaat om relatief kleine bedragen, hoeven wij er nu niet verder over te spreken.

Vorig najaar zei ik immers op deze plaats:

'Is het niet verstandig ons in te stellen op een procedure, die samen kan lopen met de voorbereiding van de voorjaarsnota, waarin naast de compensaties conform de regels voor het stringente begrotingsbeleid wellicht een extra inspanning de gehele rijksbegroting betreffend zal moeten worden geleverd?'

Tot zover geen probleem, tenminste zolang de Minister van Financiën meent niet tot substantiële extra ombuigingen te hoeven komen. Dit als reactie op wat de Voortgangsnota over het financieringsstekort schrijft. Dit echter lezend en herlezend, ontstaat de neiging verder door te denken.

Het is intussen natuurlijk niet uitgesloten, dat de financieringssituatie verder verslechtert en de Minister van Financiën dwingt toch reeds in dit jaar nadere besluiten te nemen. Daartoe ten slotte het volgende.

In dit betoog spraken wij met nadruk over de te sterke inkomensontwikkeling en over de nog sterkere consumptieontwikkeling. Is een verkleining van het tekort nog dit jaar nodig – en kan dit niet in verdere ombuigingen gevonden worden – dan moet men zich niet dogmatisch voor hogere inkomsten voor het rijk afsluiten. Juist de 1% hoger uitkomende inkomensontwikkeling dan verwacht werd, moet het mogelijk maken de afwenteling van daartoe nodig beleid, bij voorbeeld selectieve indirecte belastingmaatregelen, te vermijden. Dat moet toch juist in deze specifieke situatie bespreekbaar zijn?

Tot nu toe vindt de Minister van Financiën iets dergelijks niet nodig. Ik verwijs naar de Voortgangsnota. Dat kan echter wel actueel worden. Nieuwe maatregelen kunnen aanhaken op nieuwe cijfers, op tegenvallende belastingopbrengsten, op te sterke inkomensontwikkeling of op de verscherping van de energiecrisis. Vooral dat laatste is een nieuw feit, waarvan wij de gevolgen niet moeten onderschatten. Wij komen daar nog afzonderlijk over te spreken aan de hand van de brief van de Minister van Economische Zaken. In dit debat wil ik vaststellen, dat wij die gevolgen niet door passiviteit mogen afwentelen op de werklozen van vandaag én van morgen.

Zijn er aanvullende inkomsten voor het rijk nodig, dan vergt zulks overleg en beraad. Daarop loop ik nu niet vooruit en niet omdat de Regering kennelijk zélf rekening houdt met de moge-

lijkheid dat zulk een tussentijdse beleidsbijstelling niet nodig is en omdat het natuurlijk veel waard is een goed en open beraad met de sociale partners voor 1980 niet bij voorbaat te bruskeren. Dat element kan worden meegewogen.

Ik vat mijn betoog kort samen, waarbij ik de belangrijkste hoofdstukken aanduid.

– In de voortgangsnota zelf, als overwegend financieel stuk, kunnen wij ons globaal vinden.

– Wij hebben veel aandacht gevraagd voor inkomens- en arbeidsmarktbeleid.

– Wij hebben een kader geschetst voor de oplossingen van de vragen die ruim vóór 1 juli beantwoording behoeven.

– Wij hebben aandachtspunten geformuleerd voor een tussentijdse aanvulling om de doelstellingen van Bestek '81 veilig te stellen in veranderende omstandigheden, te bespreken met de sociale partners en in beginsel vanaf begin 1980 door te voeren. Daarbij is nu toch eigenlijk wel haast geboden. Ik zeg in beginsel vanaf 1980 want wij hebben, voor het geval er nog dit jaar op korte termijn ernstiger financiële problemen voor de rijkskas blijken, met het oog daarop ook onze opvattingen willen geven.

Laten wij de ernst van de situatie goed zien. Zorgvuldige vormgeving aan ombuigingen en inkomensbeleid zullen hand in hand moeten gaan, evenzeer hand in hand als kostenmatiging en gericht beleid. Daarover hebben wij ook nu weer gesproken. Overheid en bedrijfsleven, individuele bedrijven en burgers, ieder heeft het zijne te doen.

Wij kunnen elkaar niet tot alibi blijven. De Regering geve richting aan de te leveren inzet.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.12 uur tot 14.00 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Naar aanleiding van het verzoek van het lid Kombrink in de vergadering van gisteren heb ik een brief ontvangen van de bewindslieden van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening inzake de Woningbouw 1979 (15 558).

Deze brief zal worden gedrukt en rondgedeeld.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan de orde te stellen en te behandelen bij de aanvang van de vergadering van donderdag 3 mei a.s.:

Gesprek tussen mevrouw Lambers-Hacquebard (D'66) en de heer Den Uyl (PvdA)

Wetsontwerp Wijziging van de Algemene militaire pensioenwet en andere overheidspensioenwetten (15 461).

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ook stel ik voor, de stemmingen over de tijdens de openbare commissievergadering over de Brieven van de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne inzake het recombinant DNA-onderzoek en nader gewisselde stukken (14 438) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de motie-Beckers-de Bruijn over het kennis geven aan andere belanghebbenden dan de aanvrager van een advies omtrent recombinant DNA-werkzaamheden (14 438, nr. 8);

de motie-Beckers-de Bruijn over openbaarheid van gegevens, overwegingen en adviezen van de commissie ad hoc (14 438, nr. 9);

de motie-Beckers-de Bruijn over het gebruik maken van de resultaten van de commissie ad hoc door de breed samengestelde commissie (14 438, nr. 10);

de motie-Beckers-de Bruijn over een maatschappelijke beoordeling van recombinant DNA-werkzaamheden (14 438, nr. 11);

de motie-Beckers-de Bruijn over eventuele niet-vreedzame toepassingen van recombinant DNA-werkzaamheden (14 438, nr. 12);

de motie-Beckers-de Bruijn over een vertegenwoordiging in de breed sa-

mengestelde commissie van het veiligheidsstoezicht bij laboratoria (14 438, nr. 13);

de motie-De Boois over het inlichten door de commissie ad hoc van de organen die sterk bij de advisering en de wetgeving zijn betrokken (14 438, nr. 14);

de motie-Lansink over een discussienota ter zake van een kaderwet voor de wetenschapsbeoefening (14 438, nr. 15);

de motie-Lansink over de in Europees verband af te stemmen veiligheidsmaatregelen tegen conjecturale risico's in verband met DNA-onderzoek (14 438, nr. 16);

te houden bij de aanvang van de vergadering van dinsdag, 15 mei a.s.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Verder stel ik voor, de stemmingen over de tijdens de openbare commissievergadering over de Nota inzake de kankerbestrijding (15 426, nr. 3) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de motie-Lansink over het opstellen van een vijfjarenplan ter zake van de kankerbestrijding (15 426, nr. 5);

de motie-Krouwel-Vlam over de verantwoordelijkheid van de overheid voor de gezondheid van de bevolking (15 426, nr. 6);

de motie-Wessel-Tuinstra over een landelijk kankerregistratiesysteem (15 426, nr. 7);

de motie-Beckers-de Bruijn over de opzet van het kankerregistratiesysteem (15 426, nr. 8);

de motie-Beckers-de Bruijn over de gezondheidsvoorlichting (15 426, nr. 9);

de motie-Lansink en Borgman over het wetenschappelijk onderzoek (15 426, nr. 10);

de motie-Lansink en Borgman over de financieringsmogelijkheden voor de kankerbestrijding (15 426, nr. 11);

de motie-Borgman en G. M. P. Cornelissen over het terugdringen van reclame voor tabak en tabaksartikelen (15 426, nr. 12);

de motie-Borgman over alternatieve kankertherapieën (15 426, nr. 13);

de motie-Verkerk-Terpstra over het opnemen van borstprothesen in het ziekenfondspakket (15 426, nr. 14);

de motie-Wessel-Tuinstra over voedingsonderzoek (15 426, nr. 15);

de motie-Beckers-de Bruijn over het voorgenomen prospectieve onderzoek van de Moerman-methode (15 426, nr. 16);

de motie-Krouwel-Vlam over de kankerresearch (15 426, nr. 17);

de motie-Krouwel-Vlam over het bevolkingsonderzoek op baarmoederhalskanker (15 426, nr. 18);

de motie-Verkerk-Terpstra over de samenstelling van verpakte voedings- en genotmiddelen (15 426, nr. 19);

te houden bij de aanvang van de vergadering van dinsdag, 15 mei a.s. Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ten slotte stel ik voor, aan de orde te stellen en te behandelen bij de aanvang van de vergadering van woensdag, 9 mei a.s.:

de verslagen van de Commissie voor de Verzoekschriften over een aantal in haar handen gestelde adressen (15 324, nrs. 54 t/m 69).

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Omdat de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken in het buitenland verblijft, moet de behandeling van het wetsontwerp Wijziging van artikel 5 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 (15 158) worden uitgesteld. Ik stel nader voor, dit wetsontwerp te behandelen in de vergaderingen van 22 en 23 mei a.s.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de **Voortgangsnota Bestek '81 (15 081, nrs. 28–29)**.

De beraadslaging wordt hervat.

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! In mijn bijdrage aan dit debat zal ik ingaan op de algemene problematiek, zoals die in de Voortgangsnota en het Centraal Plan worden beschreven. Daarnaast zal mijn fractiegenoot Nypels nog apart spreken over de specifieke problematiek van de trendvolgers.

Mijnheer de Voorzitter! Laat ik vooropstellen dat naar de mening van mijn fractie nu al geconcludeerd kan worden dat Bestek '81 gedoemd is te mislukken, gedoemd is om zelfs zijn eigen doelstellingen niet waar te kunnen maken. Later in mijn betoog zal ik dat nader toelichten.

De nota over Bestek '81 die wij vandaag bespreken heeft, evenals Bestek '81 zelf, weinig enthousiaste reacties uit de samenleving kunnen oproepen. De heer Den Uyl heeft daarop al gewezen. 'Een sprong in het duister', zo reageerde het CNV. Het FNV sprak over het verhullen van het volstreekte falen van de werkgelegenheidsdoelstelling uit Bestek '81. 'Een slag in de lucht' zei de Raad van Overleg van Middelbaar en Hoger Personeel. Het VNO stelde dat zelfs de minimale doelstellingen van Bestek '81 niet worden gehaald als het kabinet niet snel met aanvullende maatregelen komt. 'Een leeg stuk' zei de PvdA. 'Een mager stuk', volgens de Telegraaf.

Een heb ik gedacht toch nog een positieve reactie aan te treffen in de tekst van een advertentie van een bekende Nederlandse multinationale onderneming: 'Hoe we Van Agt kunnen verwennen en zelf f 300 overhouden'.

Helaas bleek het hier te gaan om een van de weinig positieve reacties op een andere slecht ontvangen nota van het kabinet met de eufemistische titel 'Actie inzake de situatie op de oliemarkt'. Neen, de enige positieve geluiden die wij over deze nota hebben kunnen horen, waren afkomstig van de heren Lubbers en Rietkerk, zij het dat Tubantia van 31 maart weet te vermelden dat men ook binnen de regeringspartijen CDA en VVD teleurgesteld was over de weinig fantasievolle oplossingen die het kabinet de afgelopen maanden heeft bedacht.

Mijnheer de Voorzitter! Niet ten onrechte is deze Voortgangsnota door sommigen omgedoopt in een Achteruitgangnota en door anderen in een Voortgangsnota. Achteruitgangnota voor wat betreft het aanzienlijk somberder beeld van de huidige economische situatie ten opzichte van de situatie die als uitgangspunt voor Bestek

'81 heeft gegolden. Dit valt vooral te concluderen uit het feit dat het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans over 1978 met bijna 5 miljard gulden is verslechterd ten opzichte van de raming die aan het Centraal Plan van verleden jaar kan worden ontleend.

Vooruitschuifnota, omdat in deze nota nauwelijks concrete, nieuwe beleidsmaatregelen worden voorgesteld. Het enige concrete, wat deze nota bevat, is de aankondiging van een groot aantal nog ongevulde voorstellen en nieuwe nota's, die ons de komende maanden zullen bereiken. Aangezien een zinvolle discussie over nog niet ingevulde voorstellen en nog niet gepubliceerde nota's nauwelijks kan plaatsvinden, vrees ik dat wij vandaag aan een schimmig debat bezig zijn. De enige zinvolle functie van zo'n debat zou kunnen zijn dat via uitspraken van deze Kamer de invulling van de aangekondigde maatregelen wordt beïnvloed. Voor een kabinet dat zo gesteld is op reacties uit de samenleving, die wij hier ten slotte proberen te vertegenwoordigen, is dat misschien al heel wat!

Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik nader op de nota over Bestek '81 inga, wil ik eerst iets zeggen over de huidige economische situatie, die onder meer in het Centraal Plan wordt weergegeven. Het beeld is somber, dat zei ik al. Het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans is van 1976-1978 met 10 miljard gulden in negatieve zin omgeslagen. Mede voor de verslechterde betalingsbalans is het buitengewoon twijfelachtig of de structurele groeinorm van 3%, die aan Bestek '81 ten grondslag lag, voor de komende jaren wel realistisch is.

Over de laatste 5 jaar, nl. van 1974-1978, werd immers slechts een gemiddelde economische groei van nog geen 2¼% per jaar gerealiseerd. Die groei werd vooral gedragen door een sterk toenemende binnenlandse afzet. Voor de komende jaren zit dat er niet meer in. De rek in de betalingsbalans is er uit. Dat betekent dat de verwachte economische groei in de komende jaren vooral door de groei van de export zal moeten worden gedragen. Het is zeer de vraag of dat zal lukken. Weliswaar voorspelt het Centraal Plan nu al voor de derde of vierde achtereenvolgende keer voor 1979 een gelijke groei van de Nederlandse export ten opzichte van die van de wereldhandel, maar sinds 1973 is die groei echter steeds bij die van de wereldhandel achtergebleven.

Het is mij bekend dat het recente verloop van zowel de goederenuitvoer

als de orderontvangst uit het buitenland wijst op een gedeeltelijk herstel van de export. Dat is op zich zelf natuurlijk bemoedigend, maar of dat voldoende zal zijn om in 1979 een exportgroei van 6% te halen, moeten wij nog helemaal afwachten. De hogere olieprijsstijging die voor 1979 mag worden verwacht, vormt in dit opzicht al de eerste streep door de door het kabinet gepresenteerde rekening.

Een tweede belangrijke onzekere factor is de gehanteerde veronderstelling dat de voor ons uitvoerpakket zo belangrijke export van chemische en aardolieproducten, anders dan in voorgaande jaren, opeens weer met 7,5 resp. 4,5% zal gaan groeien. Deze veronderstelling komt naar mijn gevoel nogal plotseling uit de lucht vallen. Nu is het natuurlijk bij heilsplassen niet ongebruikelijk dat er af en toe eens iets uit de lucht komt vallen, maar toch wil ik de Minister van Economische Zaken vragen op welke feiten deze optimistische veronderstelling eigenlijk gebaseerd is.

Mijnheer de Voorzitter! Het zal inmiddels duidelijk zijn geworden dat ik de Nederlandse economische situatie somber inschat. Dat is dan niet zozeer omdat de economische groei aanzienlijk lager is dan de groei die we in de 25 jaar voor de energiecrisis gekend hebben, en ook niet omdat de groei in de komende jaren zelfs dreigt achter te blijven bij de 3% per jaar, waop Bestek '81 gebaseerd is. De lagere economische groei, die zich niet alleen in Nederland, maar in de gehele geïndustrialiseerde wereld de laatste vijf jaar heeft voorgedaan en die zich in de 80-er jaren waarschijnlijk zal blijven voordoen, is immers het gevolg van de door mijn partij onderkende beperkingen van het natuurlijk milieu en de prijsstijgingen van energiedragers en andere grondstoffen. Wie zegt, selectieve groei na te streven, maar tegelijk met heimwee terugdenkt aan de economische groei van de periode vóór de energiecrisis, is een huichelaar, omdat hij twee dingen probeert te verenigen, die niet met elkaar te verenigen zijn.

Neen, mijnheer de Voorzitter, dáarover geen somberheid. Wat wél tot somberheid stemt, is de mate waarin Nederland zich aan deze nieuwe realiteit weet aan te passen, de mate waarin wij met ons allen bereid zijn meer in te ruilen voor beter, de mate ook, waarin de industrie zich via marktgerichte produktievernieuwing tegenover de buitenlandse concurrentie weet te handhaven, de mate ten slotte, waarin wij bereid zijn materiële offers te brengen om via herverdeling van de

Engwirda

beschikbare arbeid voor iedereen weer het perspectief op zinvolle arbeid te openen.

Mijnheer de Voorzitter! Het is op deze drie punten dat wij in Nederland de afgelopen jaren schromelijk te kort zijn geschoten. Daarbij heeft dit kabinet gefaald om aan de maatschappelijk gewenste ontwikkeling richting te geven. Ook het vorige kabinet heeft wellicht in sommige opzichten en tot op zekere hoogte gefaald, maar dat heeft het tenminste geprobeerd. Dat kan van dit kabinet niet gezegd worden. Dit stemt mij tot somberheid. Ik kom hierop terug.

Eerst zou ik nu echter willen ingaan op de mogelijke oorzaken van de verslechterde economische situatie in de zin zoals ik die heb beschreven. Aangezien de recente sterke verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalans ertoe heeft geleid, dat de Nederlandse externe positie tot een randvoorwaarde voor economisch herstel is geworden, ligt het voor de hand, die oorzaken in eerste instantie daar te zoeken. Het valt dan op, dat waar het Centraal Plan 1978 de verslechterde externe positie vooral toeschreef aan de kwalitatief zwakke samenstelling van ons exportpakket, het Centraal Plan van dit jaar opeens een ander konijn uit de hoed tovert.

Nu is het opeens niet meer de samenstelling van ons exportpakket, maar zijn het de hoge relatieve loonkosten, die onze concurrentiepositie de laatste jaren zo sterk hebben doen verslechteren. Volgens het Centraal Plan liggen de loonkosten per gewerkt uur in de verwerkende industrie in Nederland maar liefst 35% hoger dan in de rest van de Europese Gemeenschap. Wie dit leest, moet wel met stomme bewondering voor de Nederlandse industrie zijn geslagen om het feit dat die industrie überhaupt nog in staat is om te exporteren.

Ik neem tenminste niet aan dat wij in het buitenland zo populair zijn, dat men onze produkten ook nog koopt wanneer zij aanzienlijk duurder zijn dan die van onze concurrenten. Kan de Minister van Economische Zaken dit nader toelichten? Is het cijfer van 35% wel juist? Ik heb reden, ernstig hieraan te twijfelen, nadat ik heb vernomen dat een van zijn voorgangers, oud-minister van Economische Zaken de heer Langman, in een studiebundel van de Orde van Organisatiedeskundigen en -Adviseurs heeft beweerd, dat Nederland in vergelijking met andere belangrijke handelsnaties helemaal niet zo uit de pas blijkt te lopen als vaak wordt

beweerd. Bovendien heb ik in een bulletin van de UNICE, de werkgeversorganisatie binnen de Europese Gemeenschap, totaal andere cijfers gezien.

Volgens dit bulletin lag het gemiddelde verdiende uurloon met inbegrip van sociale werkgeverslasten, per 1 april 1978 binnen Europa in de Bondsrepubliek Duitsland het hoogst, nl. f 45,69. Nederland komt op de tweede plaats met f 44,30, gevolgd door België met f 43,94, Frankrijk met f 30,61 en Italië met f 27,41. Engeland wordt niet genoemd.

Het merkwaardige is dat deze laatste schattingen, evenals het cijfer uit het Centraal Plan, gebaseerd zijn op informatie van het Statistisch Bureau van de Gemeenschap. Een gedeeltelijke verklaring van de geconstateerde verschillen ligt misschien in het feit dat de vergelijking uit het Centraal Plan beperkt is tot de verwerkende industrie, terwijl het UNICE-bulletin waarschijnlijk ook het gemiddeld verdiende uurloon buiten de industrie in de vergelijking betreft.

Toch zijn de verschillen zo markant, dat ik de Minister van Economische Zaken zou willen vragen of hij bereid is een grondige studie te laten verrichten omtrent de werkelijke verschillen in relatieve loonkosten per bedrijfstak tussen Nederland en onze voornaamste buitenlandse concurrenten, d.w.z. de overige EG-landen, de Scandinavische landen, de Verenigde Staten en Japan. Als we praten over de te dure arbeidskosten in Nederland – en ik twijfel er niet aan dat die in Nederland relatief hoog zijn, maar dan mede als gevolg van de opgetreden verharding van de gulden in de laatste jaren –, moeten we toch tenminste enigszins weten waar we het over hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Een tweede oorzaak die tot de verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalans heeft bijgedragen betreft de expansieve groei van de binnenlandse particuliere bestedingen. In vele commentaren op de Voortgangsnota is in dit verband de snelle groei van het consumptief krediet als de grote boosdoener afgeschilderd. Ik wil niet ontkennen dat de snelle groei van het consumptief krediet hierbij een rol heeft gespeeld, maar ik betwijfel wel of hier de voornaamste oorzaak ligt voor de expansieve groei van de particuliere bestedingen.

Veel belangrijker als verklaring voor de groei van de particuliere consumptie lijkt mij dat het reëel beschikbaar inkomen de afgelopen 2 jaar zelfs meer is gestegen dan gedurende de laatste 2 jaar vóór de energiecrisis. Steeg het

reëel vrij beschikbaar inkomen in 1971 en 1972 met in totaal 4,9%, in 1977 en 1978 bedroeg deze stijging 5,4%. Je zou bijna vergeten dat de nullijn voor de particuliere inkomensstijging vóór de energiecrisis niet, maar na de energiecrisis wél als uitgangspunt voor het regeringsbeleid heeft gegolden! Hetzelfde verschijnsel doet zich trouwens voor bij de ontwikkeling van het incidentele loon: 1,8% stijging in de jaren 1971 en 1972, 2,7% stijging in de jaren 1977 en 1978. En dat dan tegen de achtergrond van een economische groei van 7,8% in 1971–1972 tegenover slechts 4,5% in 1977–1978. Dat is het nu juist, wat ik bedoelde, toen ik zei dat Nederland zich nog niet aan de realiteit van de veranderde economische situatie van na de energiecrisis heeft weten aan te passen.

De economische groei is beduidend lager geworden, maar onze inkomensstijging als vanouds. Het beleid is gebaseerd op de nullijn: in de praktijk komt daar niets van terecht. Hoe lang kunnen we daarmee doorgaan? Hoe verklaren de Ministers trouwens die niet onaanzienlijke toename van het reëel vrij beschikbaar inkomen in de afgelopen twee jaar? Voor welk deel is dat een gevolg van een hoger dan verwachte initiële loonstijging en voor welk deel is dit een gevolg van de verharde gulden? Wat denkt het kabinet aan dit probleem, dat ik als een kernprobleem beschouw, te doen?

Mijnheer de Voorzitter! Behalve de omvang heeft ook de richting van de particuliere consumptie bijgedragen aan de verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalans. Meer auto's, misschien meer andere duurzame consumptiegoederen, in elk geval meer buitenlandse reizen, om het maar eens kort samen te vatten. In 1978 werd ruim 35% van de toename van de particuliere consumptie ingevoerd tegenover slechts 20% in 1977. Ook dat is een nogal dramatische omslag.

Mijnheer de Voorzitter! Wat doet nu het kabinet in deze verslechterde economische situatie? Welnu, het ziet middels zijn Minister-President in de eerste plaats enkele opglappende lichtpuntjes. Ze zijn al eerder ter sprake gebracht. Met deze wat kerstachtige beeldspraak doelde de Minister-President vooral op het feit dat de stijging van de loonkosten per eenheid produkt in Nederland zowel in 1978 als in 1979 is achtergebleven bij de stijging in het buitenland, alsmede dat de inflatie in Nederland sedert oktober slechts de helft van die in Duitsland bedroeg.

Engwirda

Dat laatste wil ik graag geloven. Maar kan de Minister-President nader toelichten hoeveel de stijging van de loonkosten per eenheid produkt in Nederland in 1978, maar vooral in 1979 is achtergebleven bij de stijging in het buitenland? De definitieve resultaten over 1979 zijn toch nog lang niet bekend?

Vervolgens heeft de Minister-President op de radio meegedeeld dat de invoering van een super b.t.w.-tarief op energieverslindende produkten denkbaar is. Volgens de NRC van 20 april was op het Ministerie van Financiën niets bekend over de voorbereiding van zo'n maatregel. Het is daarom grappig in de Haagse Post van 14 april te kunnen lezen dat de heer Lubbers het land doortrekt om de geesten rijp te maken voor de overheveling van een aantal luxe consumptiegoederen naar een verhoogd b.t.w.-tarief. Kennelijk heeft de Minister-President er genoeg van, de eer van nieuwe ideeën geheel aan de heer Lubbers te laten en neemt hij daarom maar zelf het initiatief in handen.

Natuurlijk kan ik niet nalaten in dit verband op te merken dat dit idee al 7 jaar geleden in het verkiezingsprogramma van D'66 werd opgenomen en door mij in januari jl. tijdens het debat over de begroting Financiën 1979 opnieuw is bepleit. Nog grappiger is het daarom, dat dit idee toen uitgerekend door de CDA-woordvoerder, de heer Van Amelsvoort, bekritiseerd werd omdat dit ons belastingsysteem te ingewikkeld zou maken. Zo zie je maar weer: je moet een lege huls nooit weggooiden, voordat je goed gekeken hebt of er niet nog een bruikbaar idee in zit. Omdat dit idee plotseling zo'n furor blijkt te maken overweeg ik om in tweede termijn daarover een uitspraak van de Kamer te vragen.

Mijnheer de Voorzitter! Een volgende maatregel die door het kabinet wordt voorgesteld, betreft de afremming van de groei van het consumptief krediet. Uit de door de Regering gegeven schriftelijke antwoorden blijkt dat zowel het verstrekte consumptief krediet als het uitstaande debiteurensaldo sinds 1970 ongeveer is vervijfvoudigd. Dat is natuurlijk nogal fors. Het kabinet beoogt nu om de groei van het uitstaande debiteurensaldo tot 1 april 1980 te beperken tot ongeveer 15% ten opzichte van 31 maart 1979.

Dit zou dan moeten leiden tot een verlaging van de consumptieve bestedingen in 1979 in de orde van 1 miljard gulden. Op zich zelf vindt mijn fractie dit een goede maatregel, ook al is het

nogal ironisch dat juist een conservatief-liberaal kabinet ertoe overgaat om de vrijheid van de consumenten om via consumptief krediet hun bestedingen te verhogen, te beperken.

De vraag is natuurlijk wel in hoeverre een dergelijke beperkende maatregel bevorderend zal gaan werken op illegale en onderhandse vormen van consumptieve kredietverlening en beunhazerij. Hebben de Ministers zich daar rekenschap van gegeven? Hoe denken zij dit te kunnen voorkomen?

Hoe zal verder de aangekondigde limiet van 15% in de praktijk worden toegepast? Gaat dit per kredietverlenende instelling gebeuren volgens het principe 'die het eerst komt, het eerst maalt'? Dit lijkt mij haast de enige praktische manier. Daar staat tegenover dat het ook erg willekeurig en onrechtvaardig kan uitwerken. Willen de bewindslieden dit nader toelichten?

Mijnheer de Voorzitter! In sommige commentaren is gesuggereerd dat de snelle toeneming van het consumptief krediet een symtoom zou zijn van een onverzadigbare consumptieentaliteit in onze samenleving.

Nou wil ik graag toegeven dat het vlees zwak is, maar ik denk dat er meer aan de hand is. Het feit dat de hypothecaire kredieten de afgelopen jaren een vergelijkbare expansie hebben doorgemaakt, wijst daarop. Ik denk daarom dat de verklaring voor de toeneming van deze kredietvormen ten minste voor een deel te wijten is aan fouten in het systeem, waarin het opnemen van krediet fiscaal aantrekkelijk en het sparen fiscaal onaantrekkelijk wordt gemaakt. Wie geld leent, mag de rente aftrekken en wie op een fatsoenlijke manier spaart, moet belasting betalen. Via dat systeem worden de mensen als het ware door de overheid de consumptie maatschappij ingejaagd, voor zover zij er zelf nog niet aan verslaafd waren.

In het rapport-Hofstra zijn voorstellen gedaan ter correctie van dit onjuiste en onrechtvaardige systeem. In een eerste reactie heeft mijn fractie zich in beginsel positief tegenover de strekking van die voorstellen opgesteld. Wel hebben wij toen benadrukt dat met name voor de verminderde aftrekbaarheid van hypotheekrente een lange overgangstermijn van bij voorbeeld 15 jaar zou moeten gelden om diegenen die juist een hypotheek afgesloten hebben, niet op onrechtvaardige wijze te duperen.

Het kabinet heeft daarop besloten eerst eens de reacties uit de samenleving af te wachten. Welnu, die zijn er momenteel duidelijker dan ooit. Het

consumptief en hypothecair krediet groeien als kool en de particuliere besparingen nemen af. Mede daardoor is de betalingsbalans de laatste jaren zo dramatisch omgeslagen.

In het Parool van 11 april jl. is door Staatssecretaris Nootboom gezegd dat er op het Ministerie van Financiën momenteel gestudeerd wordt op een vereenvoudigde versie van de Hofstra-voorstellen. Kan de Minister van Financiën daar meer over zeggen? Is het zijn bedoeling om binnenkort met voorstellen op dit terrein te komen? Zo ja, wanneer kunnen die voorstellen dan verwacht worden en wat zijn daarvan dan de grote lijnen?

Afhankelijk van het antwoord van de Minister overweeg ik om in tweede termijn ook over dit punt een uitspraak van de Kamer te vragen.

Mijnheer de Voorzitter! Een derde maatregel die door het kabinet wordt voorbereid, betreft een mogelijke greep naar de noodrem. De Minister van Financiën heeft kennelijk tijdens het debat over zijn begroting in januari van dit jaar goed naar mij geluisterd, toen ik hem waarschuwde dat het bij noodremmen gebruikelijk is, dat misbruik wordt gestraft. Dat doet mij natuurlijk deugd. Hij springt er dan ook voorzichtig mee om en wil eerst afwachten of het voor 1979 voorspelde financieringstekort van 6½% inderdaad zo hoog zal uitvallen.

Ik vind dat in principe wel verstandig. Wel zou ik de Minister nog het volgende willen vragen. Dwingt de verdere verslechtering van de betalingsbalans die het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden, er niet toe om eerder terug te keren tot de structurele norm voor het financieringstekort van 4,5%? Deze vraagstelling wordt nog relevanter wanneer daarbij ook de te verwachten verdere verslechtering van de betalingsbalans als gevolg van de extra olieprijsstijgingen wordt betrokken. Denkt de Minister niet dat, als gevolg van het feit dat we in een situatie zijn beland, waarin iedere rek uit zowel de betalingsbalans als het financieringstekort al is verdwenen, aan een stijging van de collectieve lastendruk voor het jaar 1980 niet meer valt te ontkomen? Zo ja, hoe denkt de Minister dat in te vullen?

Mijnheer de Voorzitter! Een punt waar de Voortgangsnota niet over spreekt, maar het Centraal Plan wel, betreft de verdere zuivering van het prijsindexcijfer. Ik besef dat dit geen onderwerp is om snel populair mee te worden.

Aan de andere kant vormen de recente olieprijsstijgingen en de verdere

Engwirda

stijgingen die ons dit jaar nog te wachten staan, voor mijn fractie aanleiding om hier toch eens serieus over na te denken. Ik denk dat de zuivering van het prijsindexcijfer voor bij voorbeeld energie- en milieukosten op korte termijn wel niet met applaus zal worden begroet, maar op langere termijn een belangrijke bijdrage zal kunnen leveren tot herstel van onze economische situatie en de werkgelegenheid in ons land. Ik denk dat vragen van een dergelijk offer op de korte termijn bovendien gerechtvaardigd kan worden tegen de achtergrond van de in verhouding te grote stijging van de reëel beschikbare inkomens sinds de energiecrisis. Mijn fractie is er daarom voorstandster van dat het prijsindexcijfer voor energie- en milieukosten gezuiverd zal worden.

Hoe denkt de Regering hierover? Is zij bereid hiertoe de nodige initiatieven bij de sociale partners te nemen? Zo nodig overweeg ik om hierover een uitspraak van de Kamer te vragen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nog even terug op de exportproblematiek, waarvan ik eerder in mijn betoog het cruciale belang voor het herstel van de economische situatie heb aangegeven. Tijdens het eerste debat over Bestek '81 in oktober vorig jaar heb ik daarover een motie ingediend, die door de Kamer is aangenomen. In die motie werd de Regering verzocht een exportplan op te stellen dat gericht is op een kwalitatieve verbreding en versterking van het exportpakket en waarin voorstellen worden gedaan voor een doelmatige stroomlijning en versterking van de overheidsorganisatie voor exportbevordering. Gezien de sindsdien verder verslechterde betalingsbalans lijkt mij die motie momenteel nog actueler dan toen ik haar indiende. Mag ik de Minister van Economische Zaken daarom vragen hoe het met de uitvoering van die motie is gesteld?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu toe aan een bespreking van de voortgang, die in het afgelopen jaar met de realisering van de doelstellingen van Bestek '81 is gemaakt. Daarbij is mij vooral het volgende opgevallen. Het begint er steeds meer op te lijken dat de indertijd gekozen doelstellingen van Bestek '81 worden vervangen door één enkele nieuwe doelstelling: het bereiken van 10 mld. bezuinigingen in 1981 tot elke prijs.

De Minister-President heeft dit in feite bevestigd, toen hij vorige week in Groningen stelde dat beheersing van het kostenpeil, de collectieve lasten-

druk en de groei van de collectieve uitgaven 'Neerlands perspectief zal zijn voor de jaren '80, wie er ook in het Catshuis zal zitten'. Via zo'n uitspraak begint het er toch verdacht veel op te lijken dat de bezuinigingen tot een op zich zelf staand doel zijn verheven in plaats van een middel om de werkloosheid en de inflatie in ons land terug te dringen. Ik stel mij in elk geval andere dingen voor als ik denk aan het perspectief voor de tachtiger jaren. Selectieve groei, het recht op zinvol werk voor iedereen, industriële vernieuwing of zelfs een industrieel reveil, om mij aan het woordgebruik van de Minister-President te houden.

Minister **Van Agt**: Heeft de geachte afgevaardigde de hele Groningse rede gelezen? Ik heb de indruk van niet.

De heer **Engwirda** (D'66): Nee, zij is mij niet toegezonden. Ik heb alleen kunnen lezen, wat daarover in de krant vermeld stond.

Minister **Van Agt**: Zij is u inderdaad niet toegezonden, maar ik zou u haar hebben toegezonden, als ik wist dat u er vandaag op deze wijze over zou gaan spreken.

De heer **Engwirda** (D'66): Ik zal haar graag nog eens nalezen.

Om dat perspectief te bereiken zal beheersing van het kostenpeil en van de groei van de collectieve uitgaven een noodzakelijk instrument moeten zijn, maar dat is natuurlijk wel heel wat anders dan dat instrument meteen maar zelf tot perspectief te maken. Kenmerkend voor het wegschuiven van de oorspronkelijke doelstellingen van Bestek '81 is verder dat de Minister-President – misschien citeer ik hem weer verkeerd – het in Groningen eveneens een bemoedigend teken noemde dat er in 1979 uitzicht bestaat op een einde van de daling van de werkgelegenheid. Ja, maar intussen bevindt de werkloosheid zich nog wel steeds op het al sinds 1976 gestabiliseerde niveau van 210.000 geregistreerde werklozen.

Is de Minister-President misschien de centrale doelstelling van Bestek '81 om dit niveau in 1981 tot 150.000 werklozen terug te brengen, vergeten? In elk geval hoop ik dat de Minister van Economische Zaken zich nog herinnert dat ik in het Bestekdebat van oktober vorig jaar een rekensommetje heb gemaakt, waaruit bleek dat, als alles meezat, het hoogstens zou lukken om met het bestaande beleid de werkloosheid tot 1981 op het huidige niveau te stabiliseren, maar dat van een terugdringing van de werkloosheid tot 150.000 absoluut geen sprake zou zijn.

De Minister stelde daar toen een andere berekening tegenover. Ik ben zeer benieuwd hoe hij er nu over denkt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog een enkele opmerking maken over de relatie tussen Bestek '81 en het regionaal beleid. Tijdens het bezoek aan Groningen, waar ik zojuist al over sprak, heeft de Minister-President ook gezegd, dat het van het 'welslagen' van Bestek '81 afhangt of de ISP-doelstelling van 10.000 arbeidsplaatsen in 1981 voor het noorden gerealiseerd wordt.

Leuk vooruitzicht voor het noorden (in het zuiden kunnen zij zich er met de Perspectievennota ook zacht aan spiegelen): zoals ik zojuist al heb gezegd, lijkt het me buitengewoon onwaarschijnlijk, dat het kabinet erin zal slagen de werkgelegenheidsdoelstelling van Bestek '81 te realiseren. En moeten de economisch zwakke regio's er dan maar vast mee rekenen, dat met deze potentieel ingebakken mislukking bij voorbaat de verbetering van hun positie op de tocht staat? Het klinkt alsof de Minister-President al weer bij voorbaat zijn 'excuus' klaar heeft om zelfs nog vóór het ISP hier behandeld is de – toch al minimaie – doelstelling ervan op losse schroeven zetten.

Nee, mijnheer de Voorzitter, zó doen we dat niet. Wij verlagen van de Regering de duidelijke toezegging, dat het regionaal beleid niet zal worden opgeofferd aan een mogelijk falen van de werkgelegenheidsdoelstelling van Bestek '81 en dat – als de resultaten van Bestek '81 niet in de beoogde richting gaan, wat wij ernstig vrezen – er extra, specifieke maatregelen voor het realiseren van de regionale economische doelstellingen worden genomen. De regionale component in de werkloosheid mag niet alleen niet verder toemen, maar moet met kracht zo snel en zo veel mogelijk worden teruggedrongen, dank zij of ondanks, maar in elk geval ook ongeacht Bestek '81. Dat is eenvoudig een kwestie van rechtvaardigheid tegenover de sociaal-economisch zwakkere regio's in ons land. Is de Minister-President bereid die toezegging te doen? Is de Regering bereid extra, specifieke maatregelen voor de zwakkere regio's in ons land, met name het noorden en Limburg, te treffen, indien de werkgelegenheidsdoelstelling van Bestek '81 niet wordt gerealiseerd?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom toe aan de voorgestelde maatregelen ter beperking van de groei van de overdrachtsuitgaven. De voorgestelde invoering van een wettelijke regeling tot verplichte vacaturemelding en tot instelling van regionale overlegcommissies.

Engwirda

sies voor de arbeidsmarkt wordt door mijn fractie positief gewaardeerd. Daarentegen hebben wij ernstige bezwaren tegen het voorstel om de bestaande procedures met betrekking tot de toepassing van artikel 12 van de AAW en artikel 21 van de WAO aan te passen. Wij vinden, dat een dergelijke maatregel pas overwogen zou kunnen worden, wanneer er voldoende garanties zouden bestaan voor de beschikbaarheid van passend werk voor de betrokken gedeeltelijk arbeidsongeschikten. Kan de Minister van Sociale Zaken meedelen of hij dit ook vindt en, zo ja, aan wat voor soort garanties hij dan denkt?

Met betrekking tot de WSW zet mijn fractie de nodige vraagtekens bij de besparingen die de Regering op dit punt denkt te bereiken. Wanneer met name overheidsinstellingen en lagere overheden nu wél moeten gaan betalen voor opdrachten welke eerder zonder betaling door sociale werkplaatsen werden uitgevoerd, begrijpen wij niet welke besparingen dit oplevert. Hoogstens vervalt hiermee de momenteel bevoorrechte positie van de sociale werkplaatsen ten opzichte van het 'gewone' bedrijfsleven. Dit houdt wel het gevaar in, dat er in de sociale werkplaatsen te zeer gestreefd wordt naar productieverhoging en het werktempo daardoor hoog wordt opgeschroefd. Juist voor de gehandicapte werknemer kan dit een groot bezwaar zijn. Zoals bekend is momenteel het werkt tempo voor deze groep mensen toch al erg hoog door het feit dat vele niet-gehandicapte werklozen oneigenlijk op sociale werkplaatsen werkzaam zijn. Ziet de Minister van Sociale Zaken dit gevaar? Zo ja, wat denkt hij daaraan dan te doen?

Mijnheer de Voorzitter! Over de aangekondigde voornemens van het kabinet met betrekking tot passende arbeid en passende scholing wil ik het volgende opmerken. Om te voorkomen dat de individuele ontplooiing van mensen in het gedrang komt, moet men erg voorzichtig zijn met een verruiming van het begrip passende arbeid. Wel kunnen we ons voorstellen dat, naar mate de werkloosheid langer duurt, de gemeenschap een iets groter offer van de betrokkene vraagt. Hierbij valt te denken aan vergroting van het regionale gebied, waarin arbeid als passend wordt beschouwd en aan een sterkere stimulering van het deelnemen aan omscholingscursussen, overigens niet zozeer door verplichtstelling, als wel door het scheppen van bepaalde voordelen of faciliteiten.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft grote zorgen omtrent de plannen van het kabinet op het terrein van de woningbouw. In het kader van het aanvullende beleid wordt voor stadsvernieuwing in 1979 f 75 miljoen extra uitgetrokken. Dit is op zichzelf verheugend naar het vormt slechts een druppel op een gloeiende plaat. Om ernstige stagnatie door de beknotting van de subsidieregelingen en door uitputting van de begrotingsposten halverwege het jaar te voorkómen, zijn er voor verbetering van woningwetwoningen en particuliere woningen veel hogere bedragen nodig dan thans zijn uitgetrokken bij voorbeeld f 100 à f 200 miljoen extra. Binnen en buiten de begroting dient ernstig naar de benodigde middelen hiervoor gezocht te worden. Wellicht kunnen de gewijzigde stadhuisplannen van Amsterdam hier toe een bescheiden bijdrage leveren.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte nog een enkele opmerking over het inkomenspolitieke kader van Bestek '81. In de Voortgangsnota wordt nog eens vooropgesteld, dat bij een algemene inkomensmatiging een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van lasten een uitgangspunt vormt. Let wel: er staat niet 'hèt' uitgangspunt, maar 'een' uitgangspunt. Dit is een wellicht freudiaanse verschrijving, die niet zonder betekenis lijkt. Vervolgens wordt dit uitgangspunt geconcretiseerd in de vorm van de koopkrachthandhaving voor de lagere inkomensgroepen in de actieve en de niet-actieve sfeer tot een niveau, dat overeenkomt met dat van de modale werknemer. Die zelfde zin was ook in de oorspronkelijke nota Bestek '81 te lezen. In die nota was daaraan echter de volgende zin toegevoegd: 'Voor zover mogelijk wordt ook gestreefd naar handhaving van de koopkracht van de middeninkomens tussen modaal en ca. f 50.000'. Kunnen de Ministers meedelen wat de betekenis is van het niet meer herhalen van die laatste zin? Zijn zij inmiddels tot de conclusie gekomen, dat het geven van een koopkrachtgarantie voor de middeninkomens er niet meer in zit?

Mijnheer de Voorzitter! Dat de verschrijving, waarover ik zojuist sprak, inderdaad niet zonder betekenis is, blijkt uit de tabel, die op de laatste pagina van de Voortgangsnota is opgenomen. Die tabel geeft de ontwikkeling van het reëel beschikbaar inkomen in 1979 weer voor werknemers in bedrijven, ambtenaren en sociale uitkeringen. Uit die tabel blijkt, dat inderdaad de koopkracht tot het modale inkomen voor alle 3 vermelde groepen gehandhaafd blijft, maar uit de tabel

blijkt tevens zonneklaar, dat er van een koppeling tussen de inkomensontwikkeling van actieven en niet-actieven geen sprake is.

Kennelijk vormt een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van lasten voor dit kabinet bij een beleid van algemene inkomensmatiging slechts een uitgangspunt. Een ander uitgangspunt, wat in dit verband geldt, is kennelijk dat het totaal van 10 miljard aan bezuinigingen tot elke prijs overeind moet blijven staan, desnoods ten koste van de niet-actieven. Voor mijn fractie is dat volstrekt onaanvaardbaar.

Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mijn betoog af. Eerder heb ik gesproken over het feit dat Nederland tot nu toe schromelijk te kort is geschoten, zich aan te passen aan de realiteit van de nieuwe economische situatie, zoals die na de energiecrisis is ontstaan. Deels is dat naar mijn smaak toe te schrijven aan een gebrek aan zelfdiscipline bij ons allemaal, een onvoldoende inzicht in de ernst van de economische situatie en een nog te veel bedwelmend zijn door de aardgasroes.

Voor een ander deel vind ik dat ook de Regering gefaald heeft om richting te geven aan de maatschappelijk gewenste ontwikkeling. Dat geldt dan in het bijzonder voor dit kabinet. Dit kabinet is het kabinet van de vrijwilligheid en de vrijblijvendheid. Dat blijkt onder meer uit de gepubliceerde nota over de actie inzake de situatie op de oliemarkt. Dat blijkt uit de reactie of liever, het gebrek aan reactie op de Hofstravoorstellen. Dat blijkt verder uit de passieve houding ten opzichte van c.a.o.-onderhandelingen, waarvan de resultaten de poten onder Bestek '81 wegzagen. Dat blijkt ten slotte uit de lauwe houding die door het kabinet is aangenomen ten aanzien van de mogelijkheden om de werkloosheid terug te dringen via een herverdeling van het beschikbare werk.

Natuurlijk heb ik begrip voor het feit dat herverdeling van het beschikbare werk zonder inlevering van loon alleen maar tot meer werkloosheid zal leiden, maar dat ontslaat een kabinet, dat zich als centrale doelstelling heeft gesteld de werkloosheid in 1981 tot een niveau van 150.000 werklozen terug te dringen, niet van de plicht om juist de selectieve vormen van arbeidstijdverkorting te bepleiten, die wél tot extra werkgelegenheid zullen leiden, op voorwaarde dat de betrokken werknemers daarvoor een stukje loon inleveren.

De berekeningen uit het Centraal Plan – hoe somber ook gesteld – tonen aan dat die mogelijkheden er zijn.

Engwirda

Daarvoor zou het kabinet zich sterk moeten maken, die inspiratie zou het op de mensen moeten overdragen, maar dat gebeurt helaas niet. Daarvoor is dit kabinet te afwachtend en te passief, daar mist het ook de creativiteit, daarvoor ook gelooft dit kabinet te veel in het heil van bezuinigen alleen en juist daarom zal het zelfs zijn eigen doelstellingen niet kunnen waarmaken.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Volgens Bestek '81 is verbetering van de werkloosheidssituatie een centrale doelstelling van het beleid. Desondanks vinden wij daarover niets terug in deze Voortgangsnota. De vraag rijst dan of dit nu een secundaire rol speelt in het regeringsbeleid of dat het primair gaat om de bezuiniging van f 10 miljard in 1981. De officiële werkloosheid is volgens het Centraal Economisch Plan 1979 in de loop van verleden jaar zelfs nog iets toegenomen, tot 210.000. Ik denk dat de doelstelling van Bestek '81, het terugdringen van de werkloosheid tot 150.000 in 1981, wel erg in de lucht hangt.

Het sociaal-economisch beleid heeft een zeer eenzijdig karakter. Alles wordt verwacht van herstel van het particuliere bedrijfsleven, vanuit de redenering dat meer winst tot meer werkgelegenheid leidt. Dit is een nogal

eenzijdige benadering. Voor zover er een verband is, is dit een heel indirect en een heel veel tijd vergend verband. Je kunt bij voorbeeld denken aan de exportsituatie: relatief lage lonen geven meer afzetmogelijkheden in het buitenland, waardoor er wat meer vraag komt. Dat kost al vrij veel tijd. Je krijgt dan een hogere bezettingsgraad van ons industrieapparaat, waardoor er meer mogelijkheden tot investeren ontstaan in de richting van uitbreiding van de productie, waardoor ten slotte meer werk ontstaat. Dat kost allemaal jaren.

Bovendien rijst de vraag of in die tussentijd niet concurrerende landen, bij voorbeeld het land zelf waarnaar je wilt exporteren, in de gaten hebben wat er in Nederland aan de gang is en niet tot overeenkomstige maatregelen besluiten, waardoor het effect van Nederlandse maatregelen al bij voorbaat ongedaan wordt gemaakt.

Het volume van de investeringen is in 1977 en 1978 aardig gegroeid. Desondanks is er geen nettocreatie van werkgelegenheid gekomen, ook niet door de WIR. Ik vind dat dit aanleiding moet zijn, de WIR opnieuw te evalueren. Wat voor effect heeft de WIR nu eigenlijk? Er vinden bovendien wel investeringen op grote schaal plaats met Nederlands geld, maar dan in het buitenland. Daarover wordt in de nota ook niets gezegd. Dat gebeurt wel bij de beantwoording van vraag nr. 28, waar om te beginnen wordt gesteld

dat een beperking van de kapitaalexport niet kan, omdat dat in strijd komt met liberalisatieverplichtingen in het kader van de Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling en in het kader van de EG. Voor mij is dat een reden te zeggen: tant pis voor het lidmaatschap van Nederland van deze beide organisaties. Ook de verdere argumentatie overtuigt mij niet.

Ik vind de opmerking helemaal aan het eind van het betoog buitengewoon flauw. Er staat dat als je minder kapitaal exporteert, dat je dan ook minder renteopbrengsten binnenkrijgt en daarmee dus de lopende rekening nadelig beïnvloedt. Je kunt dan wel stellen dat vanuit dat oogpunt de kapitaalexport tot fantastische hoogten moet worden opgevoerd en dat wij dan zo'n fijne lopende rekening hebben. Ik vind dit in feite een uiterst flauwe redenering.

De Voortgangsnota en het Centraal Economisch Plan voor 1979 hebben het voortdurend over de verslechterde concurrentiepositie van Nederland. Wij zijn te duur geworden; de loonkosten zijn zo hoog. Dit is allemaal erg eenzijdig. Ik vind dat er te weinig aandacht wordt besteed aan andere factoren die daarbij een rol kunnen spelen, namelijk de samenstelling van ons exportpakket, de koersontwikkeling van de gulden en de vraag of ondernemers goed hebben ingespeeld op gewijzigde internationale verhoudingen, en dergelijke. Ten slotte lijkt het mij zinnig de vraag te stellen of de cijfers van het Centraal Economisch Plan eigenlijk wel zo eenduidig te interpreteren zijn. Ik heb de indruk dat de heer Van den Beld op dit punt altijd hetzelfde zegt, los van wat er uit de cijfers te voorschijn is gekomen of zal komen. Ik meen dat heel sterke volitionele factoren een rol spelen bij de meningen die in het Centraal Economisch Plan naar voren komen.

Het is opvallend dat in de tweede helft van 1978 in heel korte tijd een betalingsbalanstekort is opgebouwd. In twee jaar is er een mutatie van f 10 miljard ontstaan op het gebied van de betalingsbalans, namelijk van + 7,5 naar - 2,5. Ik vind dat de oorzaken daarvan niet zo erg duidelijk zijn geanalyseerd. In de Voortgangsnota wordt een en ander in vier factoren gesplitst.

Er wordt echter weinig of helemaal niet ingegaan op de verklaring van die verschillende factoren. Dat lijkt mij bij enkele ook wel moeilijk. Het kan ook zo eenvoudig zijn, dat het niet nodig is om een verklaring te geven. Ik noem

De heer Van der Spek (PSP) aan het woord

Van der Spek

bij voorbeeld het toerisme. Ik zou het wel op prijs stellen, wanneer de Regering een poging deed, uiteen te zetten waarom bij voorbeeld die enorme vergroting van de voorraadvorming aan het eind van het vorige jaar is opgetreden en waarom zij eigenlijk – dat staat ook in de Voortgangsnota – niet verwacht dat dit in 1979 ook zal gebeuren. Misschien kan hierover iets gezegd worden in dit debat.

In de hele nota is de lijn, dat de zwakke groepen te zwaar worden getroffen. Hierbij denk ik ook aan de trendvolgers, waarover een heel verhaal wordt gegeven in verband met de salarissen van de ambtenaren. Dat ik op dit moment aan de trendvolgers denk, komt omdat daarbij ook nogal wat mensen zijn in de lage-inkomensgroepen. Als ik dit afzet tegen het uiterst gematigde beleid ten aanzien van de inkomens van de vrije beroepsbeoefenaren – dat hebben wij hier kort geleden besproken – moet ik daarover negatief zijn.

Dat het hele beleid geen succes is, blijkt ook uit de verwachte omvang van het financieringstekort. Dat wordt nu geraamd op 5% voor het Rijk en 1,5% voor de lagere overheden. Samen is dit 6,5%. Dat is dus 0,5% boven het scharnierpunt van 6, waarbij de noodremprocedure in zicht komt. In de Voortgangsnota staat, dat er nog niet wordt begonnen met de noodremprocedure. Er staat ook, dat de Regering iets klaar heeft liggen in de orde van grootte van 1 miljard. Er zijn ook hoofdlijnen uitgestippeld. Die komen eigenlijk alleen maar neer op temporisering van overheidsuitgaven en versnelling van belastinginning. Ik heb de indruk, dat bedoeld wordt, dat het ongeveer 'fifty fifty' over die twee moet worden verdeeld.

Ook in de antwoorden op de schriftelijk gestelde vragen ter voorbereiding van deze discussie is echter niet nader ingegaan op de invulling van die nu blijkbaar klaarliggende noodremprocedure. Zou dat bij gelegenheid van dit debat nog kunnen gebeuren? Welke temporisering, in welke mate en op welk moment, worden er overwogen? Of – die indruk krijg ik enigszins – zijn er eigenlijk nog helemaal geen concreet ingevulde plannen op dit punt?

Een probleem bij deze discussie is, dat er nog veel moeilijk te beoordelen is, onder andere omdat ons nog een aantal notities te wachten staat. Allereerst geldt dit voor het verslag van het overleg met de Nederlandsche Bank over de afremming van de groei van

het consumptieve krediet. Daarop kom ik straks nog terug. Voorts krijgen wij nog een notitie van Staatssecretaris De Graaf over het volumebeleid ten aanzien van de sociale zekerheid. Dit geldt ook voor de nota over het sectorbeleid. Eigenlijk geldt dit ook voor het wetsontwerp inzake bevordering van energiebesparende en milieuverbeterende investeringen in het kader van de WIR. Op dit moment is dit er nog niet. Ik heb zoëven hiernaar geïnformeerd. Ik heb begrepen dat het vandaag nog zal komen.

Ik wil enkele opmerkingen maken over het onderdeel inzake de sociale zekerheid van het beleid, met name over de kwestie van de kinderbijslag. Destijds hebben wij het bij de behandeling van de desbetreffende wetsontwerpen hierover al uitvoerig gehad. Ik wil nog eens uitdrukkelijk zeggen, dat hier een ingrijpende bezuiniging plaatsvindt die onvoldoende is doordacht en voorbereid. Die is met name onvoldoende doordacht met betrekking tot de consequenties. Er is dus ter zake een fundamentele herbezinning nodig. Per 1 januari jongstleden is de meervoudige kinderbijslag voor 16- en 17-jarigen afgeschaft. Met name de laagste inkomens worden daarvan de dupe.

Er is weliswaar in de tegemoetkomingen in studiekosten enige verbetering gekomen, maar het totale resultaat betekent zeker een grote achteruitgang en zal zeker leiden tot het afzien van studeren door mensen die dat anders wel zouden hebben gedaan. Ook het bij dat debat tot stand gekomen monstium van de halvering van de kinderbijslag voor de kinderen tot 3 jaar die na 1 januari zijn geboren, is met name voor de mensen met een laag inkomen die hun eerste kind krijgen, een buitengewoon negatieve ingreep. Het scheelt hun f 330 per jaar.

Belangrijk is wat er gezegd kan worden over het regeringsbeleid ten aanzien van de aanpassingsmechanismen in de sociale uitkeringen. Per 1 januari jongstleden is de korting doorgevoerd van 0,3% voor de sociale minima, oplopend tot 0,7% voor de hoogste uitkeringen. Per 1 juli aanstaande zal er dan weer 0,5% korting op de sociale uitkeringen bijkomen. Nu is de motivering hiervan voortdurend, dat men de netto-inkomensontwikkeling van de actieven en de niet-actieven niet verder wil laten uiteenlopen. Dat blijkt echter niet het resultaat van het gevoerde beleid te zijn. Hierbij doel ik op de cijfers die op de laatste pagina van de Voortgangsnota zelf staan. Bij doorvoering van die voorgenomen korting per 1 juli

aanstaande, dus een korting van 0,5%, zal het netto-minimumloon 1% meer toenemen dan de minima van de sociale uitkeringen en zal het modale inkomen 0,4% meer toenemen dan de modale uitkering.

Dit betekent dat die ontwikkelingen wel verder divergeren. Hoe ziet het kabinet deze plannen en uitgevoerde maatregelen tegenover de doelstelling van het niet verder willen laten divergeren van de inkomensontwikkelingen van actieven en niet-actieven?

Bij dit onderwerp is er een opvallend zinnetje in de Voortgangsnota, waar gesproken wordt over het beperken van het oneigenlijk gebruik van de ziektewet-uitkeringen bij zwangerschap en bevalling. Daarover is nogal veel onzekerheid ontstaan in het land. De Regering is er niet erg duidelijk over, wat wordt bedoeld, ook niet in haar antwoord op vragen hierover ter voorbereiding van dit debat. In antwoord op vraag 95 wordt gezegd dat het de bedoeling is tegen te gaan dat vrouwen die ophouden met werken en die niet van plan zijn na de bevalling weer buitenshuis te gaan werken, vrijwillig hun verzekering voortzetten om die zwangerschaps- en bevallingsuitkering te krijgen. Daarover gaat dan een schrijven naar de Sociale Verzekeringsraad. Kan dit wat preciezer worden ingevuld bij deze discussie? Wat is de bedoeling nu precies? Wordt met tegenaan afschaffen bedoeld of beperken, en in welke mate en op welke manier?

Ik vind dat dit een slechte zaak is. Die faciliteiten zijn destijds bewust gekozen. Men kan erover twisten dat deze zijn ondergebracht bij de Ziektewet. Dat is echter een technisch punt. Het zijn duidelijk verworvenheden in de arbeidsvoorwaarden voor vrouwen, die niet moeten worden teruggedraaid. Ik vind dat de Regering van dit soort plannen moet afzien.

Bij het arbeidsmarktbeleid ligt de aandacht geheel bij het aanbod op de arbeidsmarkt. Er wordt voorbij gegaan – daarop is ook al gewezen door anderen in deze discussie – aan de mogelijke herverdeling van arbeid, die niet alleen vanuit het oogpunt van verbetering van de werkgelegenheidssituatie, maar ook vanuit het oogpunt van algemeen maatschappelijke wenselijkheden, een goede zaak zou zijn. Men gaat ook voorbij aan de mogelijke knelpunten aan de vraagzijde, bij voorbeeld de kwesties van te hoge selectie-eisen, de positie van de sollicitant en dergelijke. Er worden strengere eisen ten aanzien van het aanvaarden van passend werk en passende scholing in het vooruit-

Van der Spek

zicht gesteld. Dit vind ik een eenzijdige zaak. Het is zeer dubieus wat de invloed zal zijn van het stringenter maken van het begrip 'passend werk' op de werkgelegenheid. Over de scholing is de nota zeer onduidelijk.

Het lijkt mij niet juist om niet te zeggen dat ook enkele zaken positief gevalueerd moeten worden in de Voortgangsnota, dat wil zeggen met enkele kanttekeningen. Dat wil ik nu doen.

Men wil het consumptief krediet aanpakken. Dit aanpakken – ik weet dat hierover nog overleg zal komen met de Nederlandsche Bank – zal natuurlijk ook sterk moeten gebeuren aan de kant van de aanbieders van het consumptief krediet en ten aanzien van de wijze waarop dat aanbod plaatsvindt. Er wordt agressief geadvverteerd voor consumptief krediet. Er treden tussenpersonen op die telefonisch mensen benaderen om ze ertoe te brengen een consumptief krediet te nemen. Dit zijn onzaglijk belangrijke factoren bij het stimuleren daarvan. Een aanpak aan die kant zou in feite primair moeten zijn. Ik beveel dit aan in de aandacht van de Regering.

Een ander positief punt vind ik het extra uittrekken van geld voor personeelsuitbreiding bij een aantal gewestelijke arbeidsbureaus, een bedrag van 15 miljoen. Ik moet daarbij echter wel aantekenen dat verbetering van het apparaat van de arbeidsbemiddeling wel buitengewoon lang duurt.

Positief is ook de wettelijke regeling van de vacaturemelding per 1 juli aanstaande.

Op zichzelf moet ook positief worden geacht het beperken van de toestroming naar de Wet Sociale Werkvoorziening. Hoe ziet het kabinet echter de beperking van die toestroming? Ik zet uitdrukkelijk grote vraagtekens bij het daarbij behorende plan van omzetting van niet-batenopleverende projecten in wel-batenopleverende projecten. Ik sluit mij daar uitdrukkelijk aan bij de kritiek die zojuist door de heer Engwirda is verwoord.

Ik kom tot mijn conclusie. Het allerbelangrijkste doel, namelijk om 10 miljard tot 1981 te bezuinigen, zal wel bijna bereikt worden. Men moet dan echter wel grimassen trekken bij de manier waarop dat lukt. Er wordt geen zinnig plan voor de werkgelegenheid te berde gebracht. Bij het wezenlijk terugdringen van de werkloosheid faalt de Regering duidelijk. Het zijn voornamelijk zwakke groepen die het meeste de lasten moeten dragen. Er is een ongelijke verdeling van de lasten. De Re-

gering verwacht blijkbaar, ten onrechte, alles van het herstel van het particuliere bedrijfsleven namelijk meer winst, meer werk. Dit is een volstrekte slag in de lucht.

Naar mijn mening zal de grote klap ten aanzien van de gehele zaak niet nu, maar bij de komende begrotingsbehandeling – dus bij de behandeling van de begroting voor 1980 – vallen. Ik zie de Minister-President vergenoegd glimlachen bij dit vooruitzicht; dat is een mooi eind voor mijn verhaal.

□

De heer **Walmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Tussen Bestek '81 en de Voorjaarsnota houden wij nu de discussie over de Voortgangsnota. Deze nota geeft geen realistisch beeld van de Nederlandse economische situatie. In onze ogen is zij te fleurig. Toch is realiteitsbesef nodig om de bevolking te doen erkennen dat de toestand ernstig is. Daarvoor behoef wat ons betreft waarlijk geen pseudo-crisissfeer te worden opgeroepen, want de mensen meten de ernst van de toestand toch af aan de maatregelen die de Regering voorstelt.

Die maatregelen zouden een appel moeten doen op de bevolking en de sociale partners in het bijzonder, want zij moeten de mensen het vertrouwen geven dat er doortastend en rechtvaardig wordt opgetreden tegenover de uitdagingen waarvoor wij de komende lange reeks van jaren worden gesteld.

Dan beseffen de mensen heus wel dat die harde maatregelen nodig zijn om ook aan de kinderen en kleinkinderen nog een fatsoenlijke toekomst te kunnen geven.

Om dat te kunnen heeft een kabinet echter visie, durf en actie nodig. Een van de centrale passages uit Bestek '81 luidde: 'Een sterkere groei van de collectieve voorzieningen dan van het nationaal inkomen zal op den duur slechts mogelijk blijken als de werkende bevolking bereid is, daarvoor blijvend ruimte te bieden in de vorm van teruggang in de bestedingsmogelijkheden. Die weg kiest het kabinet niet. Het acht het noch realistisch, noch gewenst van zo'n verregaande matiging uit te gaan.'

In het toen gehouden debat is veel te doen geweest over deze passage. De door de Partij van de Arbeid en de PPR aangetoonde economische noodzaak om een drastische inkomenspolitiek te voeren, gericht op eerlijk delen, alsmede onze verwijzingen naar de bereidheid van de vakbeweging, te willen matigen als er duidelijke en vergaande maatschappelijke hervormingsvoorstellen tegenover zouden staan, werden door dit kabinet niet opgepikt. Nu, na een half jaar, zien wij waartoe dit leidt. Praktisch geen enkele beleidsdoelstelling van Bestek '81 worden gerealiseerd.

Het volume van het bruto nationaal produkt stijgt minder dan werd nagestreefd. Het inflatietempo, de loon-

De heer Waltmans (PPR) aan het woord

Waltmans

somstijging en de loonkostenstijging vallen hoger uit dan was voorzien. De werkloosheid neemt niet af en het aantal WAO'ers neemt toe. De betalingsbalansonevenwichtigheid groeit en het financieringstekort is groter dan ooit. De kern van het falen van het regeringsbeleid ligt naar de mening van de PPR-fractie in het speculeren op een structurele groeinorm van 3%. De CEP-raming geeft voor 1979 slechts een stijging van het reëel nationaal inkomen aan van 2,5%.

In de beantwoording op vraag 128 werd dit probleem weggewuifd met de opmerking dat de tegenvallende uitkomsten voor de groei van het reëel nationaal inkomen in 1979 door meevallers in de komende jaren kunnen worden gecompenseerd. Dat betekent natuurlijk dat de komende jaren de structurele groeinorm dus boven 3% dient te stijgen, wil er nog van evenwichtigheid in het beleid sprake zijn. Dat blijkt ook uit de cijfers. Het is verwerpelijk dat het beleid gericht blijft op een groeidoelstelling van 3%, zonder dat enige richting aan de groei wordt gegeven en zonder dat de selectiviteit daarin tot uitdrukking wordt gebracht. Door mijn fractie is dit reeds talloze malen gezegd, zij het niet door mij, maar door collega Jansen.

Bestek '81 en nu ook de Voortgangsnota, spelen niet in op de enorme economische, sociale en politieke problemen die ons te wachten staan en waarvan ook de ombuiging van de stijging van de totale overheidsuitgaven met f 10 miljard nog maar een klein onderdeel is. Want wat is het probleem?

Uit het CEP 1979 blijkt dat zich wijzigingen van structurele aard voltrekken. Deze komen zowel tot uitdrukking in de internationale economische verwevenheid en de specifieke plaats die Nederland daarbij inneemt, als in de verschuivingen in de binnenlandse sociaal-economische verhoudingen.

Wat de relatie met het buitenland betreft: de onevenwichtigheid op de betalingsbalans zal niet van korte duur zijn. Nog steeds wordt de betalingsbalansproblematiek versluierd door de aardgas-exploitatie. Lang duurt dit echter niet meer. Daarnaast vertoont de marginale invoerquote van consumptiegoederen sinds de zestiger jaren een toename van 20% naar circa 30%. Voor 1978 wordt deze quote zelfs becijferd op 35%.

Wat de industriële grondstoffen- en energie-invoer betreft, kan voor de komende periode op een aanzienlijke stijging van het prijsniveau worden gerekend. Dit is van des te meer be-

lang gezien de gevoeligheid van de Nederlandse uitvoer voor dergelijke prijsverhogingen.

De beleidsruimte van Nederland om andersoortige beslissingen op economisch en financieel gebied te nemen dan bij voorbeeld de Bondsrepubliek Duitsland wordt zo gering, dat men ook niet meer mag verwachten, dat Nederland zich in een situatie kan manoeuvreren waarbij grote voordelen op de exportmarkt te behalen zijn.

Het is zelfs de vraag, of het nog lang zal duren voordat Nederland, gezien de ontwikkeling van onze betalingsbalans, consultaties zal moeten beginnen om de koers van de gulden in het wisselkoersarrangement aan te passen.

Wat de binnenlandse sociaal-economische en financiële ontwikkeling betreft merk ik op, dat het financieringstekort duidelijk structurele elementen vertoont. Uit het antwoord op vraag 31 blijkt eens te meer, dat bij een financieringstekort van 6% ruim f 4 miljard monetair moet worden gefinancierd en dat bij een hoger financieringstekort geen beroep op de kapitaalmarkt meer mogelijk is, zodat het laatste halve procent in zijn geheel monetair moet worden gefinancierd. Bij 6½% is het f 5,4 miljard.

Ik heb begrepen, dat Minister Andriessen gisteren in de Eerste Kamer heeft gezegd, dat voor 1979 een beroep op de kapitaalmarkt van 4½% als niet haalbaar moet worden beschouwd.

Mijnheer de Voorzitter! Bij de door mij geschetste gang van zaken doemt een hernieuwd opleven van de inflatie en daarmee afwenteling hiervan op. De loonkosten zullen stijgen en de uitvoer zal teruglopen, waardoor de onevenwichtigheid van de betalingsbalans nog groter wordt.

Vooralsnog wordt erop gespeculeerd, dat het allemaal wellicht zal meevallen, maar wat moet er gebeuren als dit niet het geval is? Moet de Voorjaarsnota dan uitkomst bieden? Zal dan een noodrem van f 1 miljard binnen de doelstellingen van Bestek '81 voldoende zijn? Hoe zal de verhouding zijn tussen enerzijds de versnelde belastinginning (inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting) en anderzijds de temporisering van de uitgaven?

Ik merk terzijde nog op, dat de invulling van de noodremprocedure door ons wordt verworpen, omdat versnelde belastinginning op zich zelf niets oplevert. Senator Zoon zei dit gisteren in de Eerste Kamer ook al. Het is de vraag, of de temporisering van de

overheidsuitgaven niet juist de uitbreiding bij de overheid in gevaar zal brengen.

Naast het structurele financieringstekort is het van belang te constateren, dat ook in 1979 het verlies aan arbeidsplaatsen in de landbouw en de nijverheid (exclusief de bouw) zich voortzet met tegelijkertijd een toename van de werkgelegenheid in de dienstensector. Het is een voortzetting van het min of meer traditionele werkgelegenheidsbeeld van de laatste jaren, maar toch is de discrepantie op de arbeidsmarkt groter dan ooit.

Er is nog geen beleid ontwikkeld om dit proces op afdoende wijze te begeleiden, laat staan te sturen. De voortgangsnota geeft niet het vertrouwen, dat dit nu wél zal gebeuren. Trouwens de dienstensector kent ook geen onbeperkte groeimogelijkheid. De automatisme zal ook daar juist vele arbeidsplaatsen verloren doen gaan.

Ten slotte moet, wat de binnenlandse sociaal-economische ontwikkeling betreft, gesteld worden, dat het teruggingen van het werkloosheidscijfer tot 150.000 toch maar een geringe taakstelling is in vergelijking met de beperking van het aantal WAO'ers. Het laatste kan alleen maar gerealiseerd worden als er nieuwe banen worden geschapen. Het volumebeleid gaat dan niet zo zeer om het volume van het aantal uitkeringsgerechtigden, maar om het volume van het aantal banen die geschikt zijn voor bepaalde categorieën van werknemers. De verwachting dat het particuliere bedrijfsleven hiertoe de nodige initiatieven zal nemen, berust nergens op. De wel uiterst summiere opmerkingen in de voortgangsnota over de spoedig te verwachten notitie voor het volumebeleid, maken niet duidelijk welke kant het beleid op zal gaan, tenzij hiertoe wettelijke maatregelen worden genomen. Ik denk bij voorbeeld aan de wet inzake plaatsing van mindervalide arbeidskrachten.

Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn, dat de PPR-fractie liever had gezien dat de voortgangsnota op onderdelen afstand had genomen van het in Bestek '81 ontvouwd beleid en dat op andere onderdelen een meer krachtig beleid was gevoerd. Uit de voortgangsnota blijkt echter – het is hier reeds gezegd – dat wij meer van hetzelfde krijgen. Er blijkt uit de stukken niet, dat de Regering zich beraden heeft over de oorzaken welke achter de geringere structurele groei schuilen, want dan was het minder vanzelfsprekend geweest, Bestek '81 uit te voeren.

Toch hoopt de Regering – met de steun en medewerking van de sociale partners – de beoogde doeleinden door uitvoering van het beleid van Bestek '81 binnen bereik te brengen. Het huidige beleid van ombuigingen, al of niet in combinatie met lastenverzwaring, is echter ondoelmatig gebleken, zoals door de FNV in haar brief aan de Kamer wordt gesteld. Eén van de redenen waarom meer van hetzelfde niet het beoogde resultaat oplevert, is dat onze belangrijkste handelspartners gelijksoortige maatregelen nemen.

Concurrentieverbetering op de uitvoermarkt treedt immers alleen op indien de binnenlandse kosten minder stijgen dan elders. Ook wat de consumptieve bestedingen betreft, blijkt de toename van het consumptief krediet in Nederland niet uniek te zijn. In de meeste Europese landen en in Japan nemen wij een zelfde ontwikkeling waar. Beperking van het consumptief krediet in binnen- en buitenland, brengt dan het gevaar met zich mee dat het bedrijfsleven zowel uit de buitenlandse markt als uit de thuismarkt een geringere impuls krijgt. Hier wordt echter met geen woord over gerept, terwijl het toch in het kader van Bestek '81 een belangrijk gegeven kan zijn.

Als we willen ontkomen aan allerlei automatismen op economisch en financieel gebied, moeten er op het terrein van productie en consumptie andere maatregelen dan de Regering voorstaat worden getroffen. Wat de produktiekant betreft, zal in plaats van de eenzijdige nadruk op de bevordering van de uitvoer, de invoerbehoefte naar energie en grondstoffen vermindert moeten worden. Dit betekent besparing op zowel de energiebehoefte als op de omvang en het pakket van ingevoerde grondstoffen. De reparatie- en hersteconomie is daar onlosmakelijk mee verbonden.

Aan de produktiekant moet tevens de nadruk gelegd worden op de verbetering van de arbeidsomstandigheden en de democratisering van het productieproces. Dit is meer dan de beperking van het ziekteverzuim.

Wat de consumptiekant betreft, wijs ik op de eerste plaats op het particuliere bestedingsniveau en de aard van de bestedingen. Het particuliere bestedingsniveau was in 1978 ruim 166 miljard. Het totale consumptieve krediet, verstrekt door algemene banken en landbouw-kredietinstellingen, was in 1978 een kleine 9 miljard (het totale niveau van het hypothecaire krediet in 1978 was 49 miljard, ofte wel ruim 5% van de totale particuliere bestedingen).

Zo gezegd, valt het nog wel mee, zeker in relatie met het zeer hoge hypothecaire krediet. Wat het hypothecaire krediet betreft, zijn wij teleurgesteld over het antwoord op vraag 59. Daaruit blijkt dat de Regering geen mogelijkheden ziet de toename van het hypothecaire krediet af te remmen. Een belangrijke stimulering van die toename is naar onze mening gelegen in de aftrekbaarheid van de rente. Waarom niet eindelijk eens een beperking in de fiscale aftrekbaarheid van de rente op hypothecaire leningen aangebracht? Uit de memorie van antwoord bij de begroting van Financiën, behorende bij de behandeling in de Eerste Kamer, blijkt – zie het staatje op blz. 15 – hoe fiscaal aantrekkelijk een dergelijke maatregel zou zijn.

Het meest opvallende aan het consumptief krediet is natuurlijk de vervijfvoudiging in acht jaar tijd. Deze enorme stijging is echter aan een grens gebonden. Een grote stijging van het consumptief krediet en ontsparingen te zamen dan de werkelijke stijging van het modale inkomen (hetgeen ook voor 1979 verwacht wordt) is, vanuit de consument bekeken, slechts voor een beperkte periode mogelijk. Uiteindelijk zal het niveau van zijn bestedingen zich moeten aanpassen aan het niveau van zijn inkomensstijging.

De toename van het consumptief krediet kan dus niet structureel uit blijven gaan boven dat van de inkomensstijging. Hiermee wil ik niet de toename van het consumptief krediet bagatelliseren. Het is duidelijk dat er maatregelen getroffen moeten worden, waarbij nog de vraag gesteld kan worden of vermindering van de ontsparingen met 1 miljard voldoende is.

De vraag rijst wat er op de binnenlandse markt en met betrekking tot de invoer gebeurt, als de groei van het consumptief krediet stagneert en vervolgens afneemt. Ligt het dan in de lijn van Bestek '81 meer dan ooit de nadruk te leggen op de exportbevordering met alle onzekere factoren van dien? Waarom niet al het mogelijke gedaan om zodanige verschuivingen in het productie- en consumptie-pakket tot stand te brengen, dat de nadruk komt te liggen op binnenlandse producten, dat de arbeidsintensieve productieprocessen worden bevoordeeld ten opzichte van kapitaalintensieve productieprocessen en dat er tevens een heffing op het primaire energiegebruik wordt gelegd?

Wij zouden de door arbeidsplaats gebonden lasten willen verschuiven naar kapitaalgebonden lasten, en wel zo dat dit macro-budgetair neutraal uitpakt. Het grote voordeel is dat er

een einde komt aan het voortdurende streven der laatste tien jaren om op de factor arbeid te bezuinigen. De arbeidsintensieve productieprocessen moeten worden bevoordeeld ten opzichte van de kapitaalintensieve productieprocessen. Onze ideeën hiervoor zijn niet nieuw. In het regeerakkoord CDA-VVD staat:

'Wijziging van de heffingsgrondslag van de premies voor de sociale verzekeringen ten gunste van arbeidsintensieve bedrijven wordt in studie genomen'.

Mijn fractie vraagt met klem: Is het langzamerhand geen tijd het resultaat van die studie te laten zien?

Naast verschuiving van arbeidsplaatsgebonden kosten naar kapitaalgebonden kosten pleiten wij voor een heffing op de primaire energie. Dit is wat anders dan de door de Minister-President voorgestelde super-b.t.w. op energieverlindende apparaten.

Overigens signaleerde de Staatssecretaris van Financiën nogal wat haken en ogen aan de uitvoering van deze gedachte. Hij noemde de definitieaspecten, de internationale aspecten en de uitvoeringsproblemen voor onderneming en belastingdienst. Als ik dat zo hoor uit de mond van een Staatssecretaris van Financiën dan denk ik dat het erop neer komt dat hij tegen de Minister-President wil zeggen: Het is een leuk idee maar het is onuitvoerbaar.

Het gaat ons in eerste instantie om een algemene heffing op de energie welke doorberekend wordt in het prijsindexcijfer. Graag vernemen wij het antwoord van de Regering op deze suggestie.

Ten slotte pleiten wij ervoor dat de WIR wordt ingetrokken onder gelijktijdige verlaging van de arbeidskosten. In het antwoord op vraag 132 wordt gesteld dat het waarschijnlijk is dat de WIR een gunstig effect op het investeringsverloop in 1978 heeft gehad, vooral omdat de uitbreiding van de investeringen voor een zeer groot deel in de vorm van bedrijfsgebouwen wordt gerealiseerd. Aansluitend hierop maakt het antwoord op vraag 22 eens te meer duidelijk dat het niet goed mogelijk is voor 1978 en 1979 het arbeidsplaatseneffect als gevolg van de groei van de investeringen in bedrijfsgebouwen te berekenen. Zolang er niet een duidelijke en directe relatie bestaat tussen het doen van investeringen en de schepping van arbeidsplaatsen, dient de kleine f 3 miljard die dit jaar in het kader van de WIR is uitgetrokken anders te worden gebruikt, bij voorbeeld in het kader van de werkgelegenheidsschepping in de

quartaire sector. Afhankelijk van de toezeggingen van de Regering op dit punt een evaluatie van de werking van de WIR te maken, overweeg ik in tweede termijn hierover een uitspraak van de Kamer te vragen.

Alvorens nog enkele vragen te stellen over de nieuwe voorstellen in het kader van de uitvoering van Bestek '81, wil ik er op wijzen dat de ontwikkeling in 1978 van het feitelijk reëel vrij beschikbaar inkomen voor een aantal inkomenscategorieën geenszins voldoet aan het scheppen van een op matiging gericht inkomensklimaat. Met name de inkomens in de categorie tweemaal modaal en viermaal modaal hebben zich geheel kunnen onttrekken aan de inkomensmatiging. Waarop baseert de Regering de verwachting dat in 1979 de inkomenscategorieën tweemaal modaal en viermaal modaal er plotseling een 1/2% ten opzichte van 1978 op achteruit zullen gaan, terwijl deze beide inkomensgroepen in 1978 er 2% op vooruitgegaan zijn ten opzichte van 1977?

Vervolgens wil ik iets zeggen over de korting op de sociale uitkeringen met een 1/2% per juli a.s. De hiervoor gevraagde SER-adviezen zullen niet tijdig gereed zijn. Uit het antwoord op vraag 62 blijkt dat de Regering desalniettemin van plan is deze korting met ingang van 1 juli te realiseren. Op deze manier maakt de Regering de SER belachelijk. Het zou dan consequent zijn de adviesaanvraag in te trekken. Ernstiger is dat de paralleliteit van de inkomensontwikkeling van de actieven en niet-actieven door de korting van een 1/2% per 1 juli doorbroken wordt. Blijkens de raming omtrent de mutaties reëel vrij beschikbaar inkomen zal het minimumloon een reële stijging van 1,5% te zien geven terwijl voor de sociale uitkeringen slechts een stijging van 0,5% wordt voorzien. Voor het modale inkomen is het verschil 0,4% in het nadeel van de sociale uitkeringen. Deze koppeling op afstand is voor de PRR-fractie onaanvaardbaar.

Wat het arbeidsmarktbeleid betreft, moet ons van het hart dat de in de Voortgangsnota aangegeven maatregelen meer in de sfeer van arbeidsvoorziening liggen dan in de sfeer van een brede discussie over arbeidsverdeling, arbeidsduur en volwaardige werkgelegenheid. Over de vraagzijde van de arbeidsmarkt wordt in het geheel niet gerept, behalve dan de verplichte vacaturemelding. Maar dat is intussen alweer zo'n oud deuntje dat daar geen werkgever van wakker zal worden. De bevordering van herintre-

ding in het arbeidsproces wordt gestimuleerd – althans dat is de bedoeling – door stringentere regels toe te passen inzake de aanvaarding van passend werk en passende scholing.

Denkt de Regering dat daarmee een bijdrage wordt geleverd tot de humanisering van de arbeid, dat wil zeggen 'het scheppen van werksituaties die worden gekenmerkt door betrokkenheid en kritische tevredenheid van werknemers', zoals de Staatssecretaris van Sociale Zaken dat zo mooi vertelde voor het Breda's industrieel contact? Trouwens het is nog geenszins aangetoond, dat verscherping van het begrip passende arbeid ook een vermindering van het aantal werklozen zal opleveren. Wellicht wil de Regering hierover nog eens haar mening geven.

En dan de WSW. Nog voordat de SER, de Raad voor de gemeentefinanciën, de Raad voor de Territoriale Decentralisatie en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten advies uit hebben kunnen brengen over enkele wijzigingen van de Wet Sociale Werkvoorziening, meent de Regering reeds te kunnen besluiten de opbrengsten van de sociale werkplaatsen te vergroten door bij voorbeeld omzetting van niet-batenopleverende projecten in projecten die wel baten opleveren. Het is nog maar de vraag in hoeverre de WSW-werknemers hiermee gediend zijn. Juist daarover en over de vraag of de financiële voordelen wel zo groot zullen zijn, moeten de nodige adviezen nog worden verstrekt. Dus is het prematuur dit punt in de Voortgangsnota op te nemen.

Met betrekking tot de energiebesparingsmaatregelen is het mijn fractie opgevallen dat met geen woord gerept wordt van de energiebesparing in bedrijven. Sinds augustus 1978 ligt hierover een advies van de Algemene Energie Raad. Ik wil daaruit één aspect belichten, namelijk de warmtekrachtopwekking in bedrijven. Een van de suggesties van de AER betrof de instelling van een Adviesgroep Warmtekrachtopwekking in bedrijven. Is deze suggestie ooit uitgewerkt? Welk beleid voert de Regering op dit moment ten aanzien van subsidie-aanvragen warmtekrachtopwekking in bedrijven en instellingen? Afhankelijk van het antwoord van de Regering zal ik ook op dit punt een uitspraak aan de Kamer vragen.

De Regering stelt belangrijke besluiten uit en de besluiten, die zij neemt leveren geen wezenlijke bijdrage aan de bestrijding van de werkloosheid. Met deze kenschets van het beleid is kort en bondig gezegd hoe het met de voortgang van Bestek '81 is gesteld.

Een moedeloos beleid waarmee de uitdaging van de jaren 1980 niet hoopvol tegemoet getreden kan worden.

De heer **Van Dis** (SGP): Sedert de behandeling van Bestek '81 zijn de economische vooruitzichten van ons land er niet op verbeterd. Integendeel! Het Centraal Economisch Plan 1979 laat op bijna alle punten zien, dat tegenvallers moeten worden geïncasseerd. Het enige lichtpunt moet dan zijn dat de werkgelegenheid in de particuliere sector geen verdere teruggang laat zien. In hoeverre mag hier van een blijvende gunstige ontwikkeling worden gesproken?

In het rapport zelf wordt enige verwondering uitgesproken dat dit kenmerk niet spoort met de historische verhouding tussen produktiviteit en werkloosheid. In hoeverre hier eventueel de gevolgen zich openbaren van de grote investeringen in 1977 en 1978 – een soort naijlingseffect dus – zou wel eens een verklaring kunnen zijn. In de stukken wordt in ieder geval aandacht gevraagd voor die andere uitkomst dan mocht worden verwacht. Reden dacht ik om enigszins voorzichtig te zijn. Eén zwaluw maakt nog geen zomer. Bovendien kan hier nog worden gewezen op de vraag of er inderdaad meer arbeidsintensieve producties zijn gestart en dus minder diepte-investeringen zijn gepleegd, bovendien de vraag in hoeverre dit verschijnsel veroorzaakt is omdat vraag en aanbod zich op hoger niveau bevinden dan normaal gevonden werd.

Alle andere kerngegevens – ik wijs op de loonkosten – en prijsontwikkeling, op de ontwikkeling van de bestedingen, van de investeringen, van het financieringstekort, van het saldo op de betalingsbalans – laten een verslechtering zien, die niet zal nalaten een nadelige invloed uit te oefenen op het reilen en zeilen van de Nederlandse samenleving in sociaal, economisch en financieel opzicht.

Men zal nu verwachten dat de Regering – de leidslieden van ons volk – alles in het werk zal stellen om het beleid dienovereenkomstig bij te stellen. Als men dan de inhoud van de Voortgangsnota op zich laat inwerken, dan ontkom ik niet aan de indruk dat het kabinet de oplossing eigenlijk ook niet ziet zitten. Ik zou willen vragen: waar wacht het kabinet eigenlijk op, waar hoopt het op? Als het gaat over de dekking van de gaten in Bestek '81, dan worden grotendeels geen uitgewerkte plannen voorgelegd. Verwezen wordt naar nota's, adviezen van de SER, overleg met partners, enz. Klare taal en

De heer Van Dis (SGP) aan het woord

duidelijkheid zijn ver te zoeken. Overschrijding van de norm van 6% voor het financieringstekort is volstrekt onaanvaardbaar. Dat vinden wij ook. Daar hebben wij voorheen bij voortdurend op gehamerd, dat zelfs 6% te hoog is. Men zou verwachten dat op zo'n stellige uitspraak een dienovereenkomstig antwoord wordt gegeven; niets daarvan. Het kabinet zegt: het is nog te vroeg om te bepalen of het tekort de 6% zal overschrijden. Wij wachten nog maar af. Hoopt men dan op het ervaringsgegeven dat het rekeningsaldo doorgaans lager is dan de begroting of herziene begroting aanwijst? Is dat eigenlijk geen bouwen op drijfzand? Daarop kan toch geen consistent beleid worden gevoerd?

Ik kan mij nog goed herinneren dat het beleid van het vorige kabinet werd bestempeld met het adagium: het kabinet van het vooruitschuiven van de moeilijke beslissingen. Onze fractie vraagt zich langzamerhand af of aan de besluiteloosheid van het huidige beleid niet dezelfde typering moet worden gegeven. Zachte heelmeesters maken stinkende wonden. Dat gezegde willen wij de Regering voorhouden, te meer daar het eind de last zal moeten dragen.

De nuchtere werkelijkheid gebiedt te stellen dat het fundament van Bestek '81 ondergraven is, doordat zowel de nullijn voor de lonen als de inflatiegraad op een laag peil gevoelig van de baan kunnen worden geacht. Dat

betekent dat daarmee een van de doelstellingen van dat Bestek, te weten door kostenverlagingen de concurrentiepositie van ons produkt te verbeteren, evenmin gehaald kan worden, en daarin lag juist en ligt juist het structurele herstel van werkgelegenheid voor een groot deel begrepen! Nu kan men wel de aandacht van dit punt min of meer afleiden door als de oorzaak van de omslag in de betalingsbalans te wijzen op de grote stijging van de bestedingen, al het water van de zee wast niet af dat van de omslag ad f 10 mld. toch altijd f 5,5 mld. (= 55%) moet worden toegekend aan de verslechterde exportpositie!

Uit de overgelegde stukken blijkt dat ons loonpeil 35% hoger ligt dan dat van onze concurrenten in EEG-verband. Ik neem aan dat dat gold voor 1978. Zullen echter de gevolgen van de loononderhandelingen over 1979 niet kunnen leiden tot een verhoging van dat verschil tot wellicht zelfs 40%? Onze fractie heeft ook oog voor de nadelen van de sterke stijging van het kopen of besteden op afbetaling – ik kom daar straks nog op terug – maar het centrale probleem blijft toch dat voor het behoud van welvaart en werkgelegenheid onze concurrentiepositie moet verbeteren!

Niet alleen daarvoor, mijnheer de Voorzitter, ook voor de financiering van de noodzakelijke en gewenste ontwikkelingshulp is dat nodig. Wat doet de Regering aan dit probleem méér

dan via Bestek '81 zal worden gerealiseerd? Is het niet dringend gewenst de exportsteunmaatregelen te versterken om daardoor de nadelen van de tegenvallende loon- en prijsontwikkelingen op te vangen? Onze fractie wil hierbij op een positief antwoord aandringen. In dat verband zou het ook aanbeveling kunnen verdienen de faciliteit ad f 100 mld., bestemd voor de medefinanciering van ontwikkelingsrelevante exportsteun, niet te beperken tot speciale hulpgevallen, maar uit te breiden tot alle ontwikkelingslanden.

Ik wees er al op, dat de Voortgangsnota gekenmerkt wordt door een gebrek aan visie. Trouwens, de aanpak van ook dit kabinet gaat mank aan datzelfde euvel. Onze fractie heeft vele malen betoogd, dat juist het gebrek aan een vaste doelstelling oorzaak is van het onzekere beleid, dat veel meer gekenmerkt wordt door ad hoc-beslissingen dan door het vaste voornemen, land en volk te leiden overeenkomstig de fundamentele beginselen van het Woord des Heeren en dat met het oogmerk de God des hemels eer te geven. Als Gods Dienaresse is zij daartoe ook geroepen.

Onze fractie wil erop wijzen, dat de Heilige Schrift ons zegt dat in het houden van Gods geboden grote loon ligt. Niet, dat er dan altijd pasklare antwoorden op de problemen voorhanden zullen zijn, maar wél, dat dan de wijsheid kan worden verkregen om de beste oplossing te vinden. Daar is het woord van Christus, die gezegd heeft: 'Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid en alle andere dingen zullen u worden toegeworpen'. Dáár ligt het echte welzijn voor overheid en onderdaan.

De vraag is maar, of wij Hem willen erkennen als God onze Schepper, of wij naar Zijn rechten willen handelen. 'Wie God verlaat, heeft smart op smart te vrezén, maar wie op Hem vertrouwt, op Hem alleen, ziet zich omringd met Zijn weldadigheden'. Ook nu willen wij een ernstig beroep doen om weder te keren tot Hem, in Wien het leven alleen te vinden is.

In de Voortgangsnota wordt heel veel verwezen naar komende voorstellen. Wat de dekking betreft van bij voorbeeld de wijzigingen in Bestek '81 voor de rijksbegroting, onder andere wat betreft de volkshuisvesting, wordt verwezen naar de Voorjaarsnota. Is het echt niet mogelijk, méér concreet in te vullen? Of wil men met het bedienen van het pijnlijke medicijn 'wachten' tot na de verkiezingen van 7 juni? Dit zou een bevestiging zijn dat ook dit kabinet zich meer laat leiden door par-

Van Dis

tijpolitieke overwegingen dan door oprechte zorg voor het algemeen belang. Ik hoop dat dit niet zo is.

In diezelfde nota worden de gevolgen van de extra prijsverhoging van aardolie, alsmede die van de verslechterde economische omstandigheden eveneens bewaard voor de Voorjaarsnota. Dat maakt het beoordelen van het beleid er ook niet gemakkelijker op.

Het komt onze fractie in ieder geval dringend gewenst voor dat, als is het maar indicatief en globaal, daarvan toch een beeld geschetst te zien. Dat kan ook te maken hebben met ons oordeel over de vraag over het al of niet toepassen van de noodremprocedure, de al of niet verdergaande ombuigingen, enz. Ik hoop dat wij hiermede niet een vergeefs beroep op de Regering hebben gedaan!

In de reeds meergenoemde Voortgangsnota worden exact opgesomd de gaten in Bestek '81 met de omvang daarvan. De meesten daarvan waren geen geheim, maar de dekking daarvan is lang niet waterdicht. Daar is in de eerste plaats de vraag, of het volumebeleid waarop zo sterk de nadruk is gelegd in de sociale sector wel de beoogde f 75 mln. voor 1979 zal opleveren. Er is nu de tripartite stuurgroep om 'vraag en aanbod'-knelpunten te inventariseren. Het heeft onze fractie al meer verwonderd dat nu pas die inventarisatie plaatsvindt.

Immers reeds jaren is dat fenomeen aanwezig, maar goed. Inventariseren is nog wat anders dan het aangeven van oplossingen. Stringente toepassing van het begrip passende arbeid is een goede zaak, maar hoe komt het dat dit niet al eerder is gebeurd? Heeft dit op de een of andere manier ook te maken met de toch niet malse constatering bij het onderzoek van de Algemene Rekenkamer dat intimidatie door werkloze werknemers plaatsvindt en waardoor ook inhouding of stopzetting van de betreffende uitkeringen via het melden aan de uitkeringsorganen achterwege blijft uit beduchtheid voor represailles tegen ambtenaren en hun gezinnen? Deze constatering van de Algemene Rekenkamer doet mij wel de vraag stellen naar het vervagend normbesef dat steeds meer blijkt geeft dat de normen van goed en kwaad, van mijn en dijn, van 'een ieder bezorgt niet alleen het zijne, maar ook dat wat van de ander is', worden genegeerd.

Trouwens niet alleen op dit terrein. Schier overal wordt het gevonden; het groepsegoïsme viert hoogtij. Onder

het mom van schoonklinkende argumenten verbergt zich vaak het gegeven dat het gaat om de heb. Iedereen zegt dat de collectieve sector te groot is, maar lang niet iedereen is bereid de gevolgen daarvan te aanvaarden. Ik denk aan het gegeven dat er bereidheid zou zijn tot matiging, uiteraard onder bepaalde voorwaarden, maar als er één ding is waarin Bestek '81 werkelijkheid is geworden, dan is het wel in de uitgangsstelling dat de bereidheid tot het brengen van financiële offers niet groot is.

In het kader van het volumebeleid ook het punt van artikel 12 AAW, en artikel 21 WAO. Ook hier niet meer te spoedig in aanmerking nemen van de vooruitzichten van werkverzekering door betrokkenen. Akkoord, maar hoe ligt het met de mogelijkheden om de gedeeltelijk arbeidsongeschikten aan een betrekking te helpen? Daar ligt de motie-Weijers in de overheids sfeer. De uitvoering daarvan wacht nu nog op interdepartementaal overleg als ik het goed begrepen heb. Onze fractie zou hier op spoed willen aandringen en ook dat bij het bedrijfsleven de mogelijkheden tot plaatsing van deze werknemers worden vergroot. Juist door hun handicap hebben zij meer begeleiding en hulp nodig.

Ook de mogelijkheden in de gezondheidszorg baren nog zorg genoeg. Het zit de Staatssecretaris van de Volksgezondheid niet mee, wan telkens worden haar voorstellen afgekraakt. In de laatste nota worden nieuwe mogelijkheden van eigen bijdragen aangedragen, fysiotherapeuten en zo, maar ook deze lijken het bij voorbaat niet te halen. Onze fractie weet dat in de gezondheidszorg vele dingen gevoeliger liggen. Ter wille van een afgeronde beoordeling willen wij wel wijzen op het feit dat het invoeren van eigen bijdragen ook voordelen heeft.

In de eerste plaats kan het het verantwoordelijkheidsbesef vergroten, voorts versterkt deze bijdrage de reële betrokkenheid bij de uitgaven, terwijl in het kader van de alom beleden mondigheid – wat dit dan ook mag inhouden – een eigen bijdrage daarbij niet misstaat. In die zin hebben wij geen moeite met dit soort maatregelen, als een soort uitwerking van het profijtbeginsel. Wel dient het nut in verhouding tot de kosten en de administratieve rompslomp zodanig te zijn dat er substantiële bijdrage aan de ombuiging kan worden verwacht.

Onze fractie zou ook de aandacht willen vragen voor een stop op het verstrekkingspakket, waardoor ook beperking mogelijk is.

Behalve de bekende gaten, zijn er nog een aantal mogelijke gaten. Daarover wordt in de stukken maar heel magertjes gesproken. Ik denk allereerst aan de mogelijke gevolgen van de laatste – niet de voorlaatste waarover aan de SER advies is gevraagd – omzetting van toeslagen in het basisloon in de bouw en aan hetzelfde in de c.a.o. voor uitzendbureaus. Bij de behandeling van het wetsontwerp terzake verleden jaar heb ik gevraagd naar mogelijke verdere omzettingen. Die bleken al spoedig realiteit te zijn. Wat gaat het kabinet nu met deze zaken doen? Is het niet heel verstandig tegelijkertijd een vaste regeling af te spreken hoe deze voor het vervolg zullen worden verwerkt of ligt het in de bedoeling het niet-verwerken in de trendberekening slechts voor deze een of twee keer achterwege te laten?

Een tweede aderlating van Bestek '81 zou kunnen liggen in het feit dat de trendvolgers – in tegenstelling tot de vaste gewoonte – niet van plan zijn de op de ambtenarensalarissen toegepaste matigingen over te nemen. Het kabinet wil ter zake geen loondictaat uitvaardigen, uiteraard zou dit moeten gebeuren na gedegen overleg met betrokkenen. Maar wat is bij voorbeeld het niet-verwerken van de gevolgen in de prijsbeschikking, dan wel het niet-subsidiabel stellen van de extra kosten of – een derde mogelijkheid – het niet verbindend verklaren van de arbeidsovereenkomst in het algemeen belang, anders dan een maatregel die feitelijk op hetzelfde neerkomt? Onze fractie vindt, met het kabinet, dat het hier niet gaat om individuele verschillen, maar om niveaoverschillen en dat daarom ook in dezen de matiging gevolgd moet worden. Maar hoe denkt het kabinet dat te bereiken?

Een derde facet in dit scala is wat er per 1 juli 1979 gaat gebeuren met de sociale uitkeringen. Uit de tabel op blz. 13 van de nota kan blijken dat het kabinet vasthoudt aan de 1/2% korting zonder dat het voornemen daartoe uitdrukkelijk wordt gesteld. Helaas komt het advies van de SER ter zake niet zo vroeg dat de definitieve regeling van de schoning reeds per 1 juli 1979 kan ingaan. Onze fractie vraagt zich af of de Regering nog een andere weg openstaat dan de korting op dezelfde wijze toe te passen als per 1 januari 1979. Wij menen echter wel dat het daaruit voortvloeiende deficit dan toch in dezelfde sector moet worden terugverdiend.

Ik wees er reeds op dat de nota een vraagstuk is en dat blijkt niet alleen uit de punten door mij tot nu toe aan de

orde gesteld. Er zijn nog meer grote vraagpunten.

Bestek '81 is door onze fractie altijd beschouwd als een minimale bijdrage aan de gezondmaking van de Nederlandse economie. Ik wees ook al op het feit dat de gebleken verslechtingen alleen maar extra de noodzaak onderstrepen van complete uitvoering van dit 'minder-meer' plan. Zelfs is het wellicht nodig nog verder te gaan. Onze fractie meent dat daaraan niet zal kunnen worden ontkomen. Wat de problemen overigens zo moeilijk maakt, is het feit dat geprobeerd wordt tegelijkertijd partij-politieke wensen doorgedrukt te krijgen. Er is geen grote mate van overeenstemming meer over de grote lijnen waarlangs de gezondmaking van onze structurele slechte positie moet verlopen. Dat was in de jaren na de oorlog anders.

Met politieke uitgangspunten die de ondernemingswijze productie in het hart treffen, kan men nu eenmaal niet tot oplossingen komen, tenzij van bovenaf letterlijk alles wordt bedisseld en daarmee de vrijheid – ook met betrekking tot de besteding van het inkomen – aan sterke banden wordt gelegd. Bovendien dreigt dan levensgroot een versluiting van de werkelijkheid, dat ook dan de problemen zijn gebleven, alleen hebben zij een andere naam gekregen. Wij willen pleiten voor het opzij zetten van alle partij- of groepsbelangen. Wij pleiten ervoor gezamenlijk de hand aan de ploeg te slaan en langs die weg uit het moeras te geraken.

Dr. Koopmans heeft geschreven dat er maar één weg is, namelijk het terugdraaien van de overheidsuitgaven en hij pleitte voor een bestedingsbeperking. Kunnen wij dan volstaan met slechts met de mond de noodzaak van de noodremprocedure te belijden, doch als het op de daad aankomt, daarvoor terug te schrikken? Gesteld zou kunnen worden – en het vermoeden komt op dat ook het kabinet daar niet afkering van zou zijn – dat alsdan de Kamer maar aan de noodrem moet gaan hangen. Wij vinden dat de omgekeerde wereld. Regering, regeert en toont wat u waard bent. Dit nog afgedacht van de vraag of de Kamer daarvoor wel de meest geëigende instantie is, dit gezien de veel sterkere partijpolitieke bindingen die daar gevonden worden!

Mijnheer de Voorzitter! Het is interessant te vergelijken de toename van de overdrachtsuitgaven in ruime zin en de loonsomstijging over de jaren 1974 tot 1979. Dan blijkt de loonsom te

zijn gestegen met f 36 miljard en de overdrachtsuitgaven met f 27 miljard ofte wel ongeveer 75% van de loonsomstijging. Daaruit kan de enorme stijging van de overdrachtsuitgaven blijken. De verduubeling van de uitgaven van de collectieve sector onder het vorige kabinet heeft zich hoofdzakelijk in de inkomensoverdrachten afgespeeld. Ook dat is een bekend gegeven. Is het dan, in alle nuchterheid gezegd, onredelijk een belangrijk deel van de 'minder-meer'-filosofie in die sector te zoeken? Daar komt nog bij – en ik vraag de bewindslieden of zij dat onderschrijven – dat dank zij de tijdelijke aardgasbaten, de blijvende verplichtingen van de overdrachtsuitgaven werden gefinancierd. Is dit niet een reden te meer om toch niet al te voorzichtig met de sociale sector om te springen?

Ik haast mij overigens direct te stellen dat niet het botte mes, maar het fijne lancet van de geneesheer moet worden gebruikt en dat ook door onze fractie het principe van koopkrachthandhaving zo veel mogelijk wordt bepleit. Maar evenzeer is duidelijk dat voor blijvende financiering van de uitkeringen een gezonde marktsector voorwaarde is. In dat kader zal economische groei – ik kijk naar de Minister van Sociale Zaken – dan ook niet achterwege kunnen blijven.

De ontwikkelingen volgens Centraal Economisch Plan 1979 zijn voor de rendementsontwikkelingen en verbeteringen van de concurrentiepositie niet moedgevend. Hoe komen wij aan meer werk? Dat lijkt ons een belangrijker vraag dan die van de FNV naar weer werk. Dan moeten daadwerkelijk de loonkosten omlaag. Volumebeleid alleen is onvoldoende. Ook in de nominale sfeer dient dan een en ander te gebeuren. Dit doet men ook wel. Zie de kwestie van de dagloonschoning. Maar in de nota wordt niet gesproken over de invoering van het kostwinnersbegrip, waardoor ongehuwden bij voorbeeld slechts 70% van het dagloon zouden krijgen. Wij zouden dat willen onderzocht zien. Of leidt dat tot te veel aantasting van verkregen rechten?

Een ander punt is de vraag of het onder de huidige situatie nog wel verantwoord is alle sociale uitkeringen die daarvoor in aanmerking komen buiten de premieheffing te laten. In deze zin zou de solidariteit niet alleen behoeven te komen van slechts één kant, de actieven! Ook dat punt is het overwegen waard.

Dezelfde ontwikkelingen, waarover ik zoëven sprak, vertragen ook de no-

dige beperking van de loonkostenstijging en wat dies meer zij. In dat verband rijst ook de vraag naar de mogelijkheid van de realisering van de involdeneffecten, waarop ter gelegenheid van het tijdelijk boven de norm van het structurele begrotingstekort van 4% uitstijgen tot maximaal 6% zo nadrukkelijk werd gewezen.

Onze fractie is beducht dat, als de beperking van de loonkostenstijging, de verbetering van de economische structuur en vermindering van de werkloosheid te lang uitblijven, die tekortvergroting zich dan niet meer kan involden. Maar dan zullen ook verdergaande ombuigingen, al of niet gepaard gaand met lastenverzwaringen, onafwendbaar zijn. Wij willen de bewindslieden hierop met nadruk wijzen en vragen of zij de consequenties daarvan reeds nu onder ogen willen zien.

Ook zou onze fractie de vraag willen onderzocht zien, wat het verband is tussen de enorme moeilijkheid van het komen tot oplossingen enerzijds en de invloed daarop van het wijd verspreide systeem van indexering anderzijds. Zou het geen aanbeveling verdienen, niet alleen wat te doen aan schoning, zelfs aan extra schoning (zie de gevolgen van de verhoging van de aardolieprijs!), maar ook te laten onderzoeken of het automatische systeem niet kan worden vervangen door een niet-automatisch systeem?

Op nog een punt wil ik wijzen. Ook dat heeft betrekking op de uitgaven. Het komt neer op de vraag op welke manier de hulp, te bieden via de sectorstructuurnota, kan worden gefinancierd. Met wat goede wil kan de hulp aan RSV ad f 750 mln. – dat is thans het gevraagde bedrag – als generieke maatregel worden gezien.

Als dit bedrag metterdaad wordt toegestaan, welke ruimte is er dan nog voor andere gevallen? Betekent het niet dat ook hierdoor tekortvergroting dreigt en dat toch de afweging van de voor en tegens meer worden bepaald door politieke invloeden, dan door reële maatschappelijke afwegingen? Allerwege wordt er op gewezen dat de steun veelal terecht komt bij grote ondernemingen en dat, al of niet terecht, de concurrentiepositie van de kleine ondernemingen wordt verzwakt. Immers, 95% van de steun gaat naar grote bedrijven die echter nog geen 50% van het aantal werknemers hebben. Discriminatie en concurrentievervalsing zijn dan geen theoretische mogelijkheden meer.

De nota stelt dat de overschrijding van tekort van 6% volstrekt ontoelaat-

baar is. In dat verband heb ik al gewezen op het paradoxale vervolg. Wij doen voorlopig niets met de noodrem. Ik neem aan dat met die noodrem nog wat anders bedoeld is dan met het plan tot versnelde inning van belasting en temporisering van uitgaven.

Immers, dat kan moeilijk als noodrem worden gezien. Het is het scheppen van een kortstondige adem Pauze, die echter geen blijvende gevolgen heeft. Alhoewel: is mijn indruk juist dat door het min of meer bewust kunnen beïnvloeden van het tijdstip van betalingen het kabinet een zekere invloed kan uitoefenen op het begrotings tekort, bij voorbeeld door te werken in de richting van een belangrijk grote overloop naar 1980? In dat opzicht zou te hooi en te gras reeds een soort afremmingsbeleid kunnen worden gevoerd. Is dit een redelijke propositie? Licht hierin wellicht een verklaring voor het standpunt dat nu nog niet het tekort 1979 reëel kan worden geraamd?

In ieder geval zou ook dat toch niet anders betekenen dan een verschuiving naar de toekomst. 1980 zal dan een grotere problematiek opleveren! De werkelijke noodrem zal ons inziens alleen kunnen bestaan in òf extra ombuigingen òf extra lastenverzwaring òf een combinatie van beide. Zie ik dat goed? Ik zou in dit kader ook willen vragen naar de herkomst van de derde voorwaarde voor toepassing van deze procedure. Naast de 6% en de ongunstige ontwikkelingen op monetair gebied, noemt de nota thans ook nog de onvoorziene problemen bij de financiering van het tekort. Staat dit met name in verband met de verslechtering van de betalingsbalans en dus kleinere beroepsmogelijkheid op de kapitaalmarkt? Gaarne nadere toelichting.

Onze fractie vindt ten opzichte van de noodremprocedure nog meer verschillen met voorheen. De ferme taal is afgezwakt. Hangt dit misschien samen met teveel tegenstand binnen het kabinet of heeft het kabinet de wacht aangezegd gekregen van buiten? (artikel Trouw 7-4-'79).

Betekent het versneld innen van de belasting dat de problemen voor 1980 worden verscherpt? In welke sector zal temporisering plaatsvinden? Het kan niet in de woningbouw, niet in defensie. Dan blijft verkeer en waterstaat over!

Waarom wordt slechts f 1 mld. gereed gehouden, terwijl het geraamde tekort f 1½ mld. belooft. Hangt dit wellicht samen met te verwachten grotere overschotten op begrotingsfond-

sen? Ik denk aan het fonds Investeringsrekening dat als gevolg van Iger geraamde investeringen ook minder uit te geven krijgt. Welke mogelijkheden liggen er in de sfeer van de reserves van de sociale fondsen, met name welk bedrag zou vrijkomen als de Staat zich voor alle uitkeringen garant zou stellen en ook wanneer het in-ningssysteem per kwartaal zou worden vervangen door een per maand?

Uit de ontwikkeling van de bestedingen ten opzichte van het reële inkomen spreekt duidelijk dat wij nog steeds aan potverteren zijn.

Als dan deze ontwikkeling zich in het bijzonder openbaart in een negatieve uitslag op het verkeer met het buitenland, dan komt dat zwaar aan. Het blijkt ook uit het dalende percentage van de nationale besparingen, waardoor de financiering van bedrijven en overheid in gevaar komt. Onze fractie is het in principe eens met de maatregelen tot inperking van het kopen op de pof. Wij vragen ons af, of een verantwoorde beleving van het rentmeesterschap zich wel verdraagt met het besteden ten behoeve van verbruiks- goederen en diensten in die omvang. In ieder geval wordt de spaarzin aangetast en ook de gevolgen knellen in een aantal gevallen, met name waar overkreditering plaatsvindt. Dat is schrijnend. Overigens zal ook in dit opzicht de overheid het goede voorbeeld moeten geven.

Wat in het klein gebeurt, is sedert jaar en dag in het groot aan de gang. Ook hier geldt: de pot verwijft de ketel dat hij zwart ziet! Hoe kan de overheid aandringen op bestedingsbeperking, als zij er zelf niet naar handelt? Dat willen wij wel bepleiten. De vraag naar uitwijkmogelijkheden blijft echter ook bij kredietbeperking staan. Kunnen deze worden afgedicht? Overigens blijkt uit de gegevens dat de verslechtering van het saldo betalingsbalans hoofdzakelijk veroorzaakt is door onze relatief slechtere exportpositie, terwijl ook de extra stijging van de investeringen (15½% in plaats van 8%) tot die verslechtering heeft bijgedragen.

Onze fractie zou ook willen vragen in hoeverre de wijziging in de inkomensverhoudingen heeft geleid tot meer bestedingen en minder besparingen. Juist de laatste 3 à 4 jaar zijn de overdrachtsuitgaven sterk gestegen. Het is bekend dat juist dit soort inkomen bijna geheel wordt besteed en dat daarvan bijna geen bijdrage voor de besparingen kan worden verwacht. Ook dat heeft te maken met de financiering van investeringen, overheid enz.

Het inkomenspolitieke kader wordt maar summier behandeld. Zonder het pleit te voeren voor ongerechtvaardigde inkomensverschillen is het van belang, toch ervoor te zorgen dat de prikkel tot inspanning behouden blijft. Dat moet en kan langs twee manieren. De eerste is dat ieder mens weer zijn roeping en verantwoordelijkheid niet alleen tegenover God, maar ook tegenover zijn naaste meer gaat beleven. Dan zal hij zich inspannen om niet alleen voor zich en zijn gezin een inkomen te verwerven, maar ook inkomen te verwerven uit zijn goddelijk beroep – onze vaders leefden dicht bij de bijbel – opdat hij aan de armen christelijke handreiking kan doen. Daar ziet u het opkomen metterdaad voor de zwakken in de samenleving hier en elders. Dat moet de voornaamste drijfveer zijn. Daarnaast kan ook plaats zijn voor geldelijke verschillen, opdat ook langs die weg een optimale bijdrage wordt geleverd aan het welzijn van het gemeen.

In de nota Bestek '81 is vrij uitvoerig aandacht besteed aan de fraudebestrijding, de beunhazerij enz. Wat opvalt is dat in de Voortgangsnota aan deze kwalijke praktijken geen aandacht is besteed. Er schijnt alzo geen voortgang te zijn gemaakt in het aanpakken en terugdringen van deze verschijnselen. Dat vinden wij nu juist een van de taken van de overheid. Zij moet in de eerste plaats de mogelijkheden tot ontduiking of ontgaan van betaling van collectieve lasten, zo mogelijk, elimineren.

Iedereen weet dat hier het euvel ligt van de zodanige hoge lasten, dat in het zwarte circuit soms wel 50% minder nodig is om hetzelfde werk gedaan te krijgen. Wij zouden willen aandringen op het toch weer fiscaal aftrekbaar maken van onderhoudskosten eigen woning. Daardoor kan dat verschil in ieder geval worden verkleind waardoor de uitdaging tot de verkeerde praktijk kan worden verminderd. Er wordt al jarenlang gestudeerd op de mogelijkheden van indamming van beunhazerij en van belastingontduiking. Wat gebeurt er nu daadwerkelijk? Waar een wil is, is een weg, zegt het spreekwoord. Geldt dat niet voor dit terrein? Onze fractie dringt aan op concrete maatregelen ter zake.

Ik kom tot mijn slot. Het is duidelijk dat lang niet alle aspecten zijn behandeld. Ik ben begonnen met te wijzen op de ontwikkeling na de indiening en behandeling van Bestek '81. Met prof. Rutten zeg ik dat de vrije beleidsruimte voor intensivering van economisch

Van Dis

beleid thans verdwenen is. Het schip van staat vaart op hoop van zegen op de zee van de internationale ontwikkelingen. Het smalle pad, Bestek '81 geheten, lijkt te steil te zijn geworden. Daarom moeten alle zeilen worden bijgezet om in gezamenlijk overleg de moeilijkheden het hoofd te bieden. Wij moeten helaas erkennen dat ons volk niet in belangrijke mate bereid is gebleken, matiging te aanvaarden; ja, dat tot velen de ernst van de situatie niet doordringt. Lagere groei moet immers leiden tot lagere bestedingen, omdat de inkomens navenant lager zijn. Toch is men niet toe aan de gedachte dat aanpassing nodig is. In hoeverre de oppositie en de vakbeweging meewerken aan de versluiering, laat ik nu rusten. Wel kan worden gezegd, dat het sociale voorzieningstelsel dat wij kennen niet bepaald eraan meewerkt, de versluiering van de werkelijkheid voldoende te verwijderen.

Onze fractie is er beducht voor, dat het nog veel slechter moet worden voordat het inzicht baan breekt dat de wal het schip dreigt te keren. Noch individueel noch collectief kan worden doorgestaan alsof er maar weinig aan de hand is. Wat wij nodig hebben is, dat de gewenning aan een voortdurende prijsstijging – die onder andere geleid heeft tot het financieren door schulden – wordt omgezet in ontwenning, opdat voorkomen worde dat het spook van de inflatie weer grote vormen gaat aannemen. Anders dreigt de situatie dat er zelfs voor een enigszins actief sociaal-economisch beleid in het geheel geen ruimte meer bestaat.

□

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Agt heeft onlangs in een interview voor de televisie – het was een uitzending van de TROS – nog eens op zijn door kernachtigheid briljante wijze samengevat, wat Bestek '81 nu eigenlijk is. Ik wil het hier letterlijk herhalen:

'Wij hebben in Bestek '81 een program uitgezet voor herstel van de economie van het land, voor héél het land, dus inclusief het noorden, door meer lucht te geven aan de ondernemingen, want ondernemingen moeten kunnen renderen, willen zij kunnen voortbestaan, en het voortbestaan van ondernemingen is noodzakelijk ter wille van de werkgelegenheid. Hoe kan men de ondernemingen beter laten renderen en wat minder in de rode cijfers laten komen? Dit kan door ze minder zwaar te belasten, dus de last van de loon-

De heer M. Bakker (CPN) aan het woord

som, maar ook de last van de collectiviteit, van de belastingen en van de sociale premies moet niet te drukkend worden. Vandaar ons Bestek-plan met een matiging van overheidsuitgaven.'

Mijnheer de Voorzitter! Dit is geen gezever, geen ethisch geklets, geen Lubbers-achtige ingewikkeldheden, maar gewoon recht voor z'n raap: Bestek '81 is matiging van lonen en van collectieve uitgaven om te komen tot een verbetering van het rendement van ondernemingen. Op basis hiervan zou er werk moeten komen, werk door winst. In de tijd gezien is het omgekeerde het geval geweest.

De uitdeling in de vorm van premies, belastingverlichting, subsidies, premieverlichting en WIR kwam het eerst, aangezet door het kabinet-Den Uyl, met de 1%-operatie. Later kwam Bestek '81, een operatie die de gaten moest vullen die door de uitdeling waren ontstaan.

Nu er meer tijd is geweest om over deze operatie te kunnen oordelen, kunnen wij ook de doeltreffendheid daarvan beter bezien en kunnen wij nagaan wat de belofte 'Werk door winst' waard is. Wij kunnen vaststellen dat die belofte een misleidende is geweest en is. De winsten zijn inderdaad de afgelopen jaren snel, zeer snel gestegen in belangrijke categorieën van het bedrijfsleven. De winstcijfers van banken – de heer Van Aardenne zal ervan op de hoogte zijn; hij zit zo vriendelijk te lachen –, van hypotheekbanken, van

bouwondernemingen en van sommige grote industrieën zijn vaak verbeterend, vooral als men dat stelt tegenover alle matigingsgejammer dat wij te horen krijgen.

Menigeen heeft ook vandaag het Van Schendelen-recept, dat hij in het VNO-blad heeft uiteengezet, toegepast: je moet flink jammeren over de noodtoestand, dan geven de mensen wel. De jaarverslagen van de instanties die ik noemde maken die toepassing van dat recept echter wel bijzonder moeilijk onder mensen die lezen kunnen. En dat zijn er veel in dit land.

Vooraf waar het de banken betreft, kan men bijna spreken van parasieten op de samenleving, met of zonder maatschappijhervormende bestuurders, die de macht aan zich trekken om hele industrieën ter dood te veroordelen, terwijl zij zelf steeds rijker worden en opdat zij zelf maar steeds rijker zullen worden. Bij voorbeeld het effect van de steunverlening van honderden miljoenen aan belastinggeld aan de RSV is tot nog toe niet veel anders geweest dan het doorgeven daarvan via de RSV aan de banken, wat zeker niet de bedoeling van de arbeiders en hun organisaties is geweest.

Ten aanzien van de werkgelegenheid is echter geen enkele ommekeer bemerkbaar. Het aantal officiële werklozen stijgt nog. Dat blijkt steeds meer de top van de ijsberg te zijn. Nu is aan het licht gekomen dat bij de arbeidsbureaus behalve de 210.000 nog eens

Bakker

80.000 mensen staan aangemeld, die niet bemiddeld kunnen worden of in ieder geval niet bemiddeld worden, part-timers en zogenaamde kneusjes, waardoor het feitelijke aantal al op 300.000 komt. En dan is er nog de latente werkloosheid van vrouwen met een opleiding, die zeer snel toeneemt, terwijl zoals de Regering ons meedeelt het aantal WAO-ers op het ogenblik stijgt met een dikke 30.000 per jaar.

Er is een relatie matiging/winst, maar de relatie winst/werk blijkt een fopspeen. Bij een licht aantrekkende conjunctuur, met name in Europa, en bij een toenemende export wordt toch een verdere inkrimping van de industriële werkgelegenheid met nog zo'n 13.000 manjaren nog dit jaar verwacht, terwijl de aankondiging van massaoontslagen, van inkrimpingen en van grote sluitingen aan de orde van de dag blijven. Ik denk aan de textiel, de scheepsbouw, Nederhorst, de ENKA, de VMF-bedrijven, de DSM enz.

De kern van de regeringspolitiek is dat het op export gerichte deel van de economie, dat het moet hebben van lage lonen, lage lasten en kapitaalintensieve productie, wordt bevorderd, terwijl beknothting van de koopkracht en de eenzijdigheid van de getroffen maatregelen het niet allereerst op export gerichte deel van de economie steeds meer bedreigen.

Veelzeggend is de klacht van de heer Bos, voorzitter van de contactgroep van werkgevers in de kleine metaalnijverheid, dat 95 % van de verleende financiële steun terecht is gekomen bij een paar grote ondernemingen, terwijl nog niet de helft van de arbeidsplaatsen bij die grote ondernemingen wordt aangetroffen. Te voorzien is dat men op de exportmarkten straks, met name bij de eerste de beste nieuwe lichte inzinking, geconfronteerd zal worden met dezelfde methodiek vanuit andere landen, waardoor het matigingsspel hier van voren af aan kan beginnen. Dat is wat in de jaren dertig is gebeurd. Er is geen enkele aanwijzing dat iemand die het in dit land voor het zeggen heeft daaruit de les wil leren.

De argumenten die, ook in de Voortgangsnota, worden aangevoerd, zijn voor het merendeel verhalen pour besoin de la cause. De verslechterde concurrentiepositie wordt slechts geweten aan de hoogte van de arbeidskosten, terwijl ze in wezen – dat weten we allemaal – een vrij precieze afspiegeling is van de stelselmatige opwaardering van de gulden ten opzichte van

belangrijke valuta, waarin de concurrentie plaatsvindt en van de te sterke binding aan de D-mark.

Ondanks alle gepraat over hoge arbeidskosten blijkt dat de loonkosten per eenheid produkt zich in Nederland gunstig ontwikkelen in verhouding met alle landen in de omgeving, terwijl er bovendien hoge winsten behaald worden. Er is sprake van een duidelijke relatieve daling van het arbeidsloon tegenover de winsten, zelfs in de officiële arbeidskostenquote. Cijfers worden alleen steeds ondoorzichtiger gemaakt door de enorme staatssubsidies die aan de bedrijven worden toegeschoven.

Wat de betalingsbalans betreft moet, afgezien van de blijkbaar reusachtige voorraadvorming die verleden jaar vanwege een daling van de grondstoffenprijzen heeft plaatsgevonden, worden gezegd: hoe kan het anders dan dat een wijziging in de betalingsbalans tot stand komt als hele industrietakken – ik neem maar de textiel – worden geliquideerd en men voor ieder overhemd in het buitenland terecht moet?

Met behulp van deze verwarrende en verdraaide argumentatie tracht de Regering de zaak verder de bestekrichting in te sturen door beknothting op de ambtenarensalarissen, de sociale uitkeringen en de lonen en door te snijden in voorzieningen en in de kinderbijslag. De staatsfinanciën raken ontredder door de enorme uitdeelpartij aan de grote ondernemingen en dus moet er door de anderen verder gematigd worden. Dat is het verhaal.

Wij zeggen dat de tekorten, of het nu de staatsbegroting dan wel de betalingsbalans betreft, niet worden veroorzaakt door de consument, door de gesteunde of de werkende consument, maar door een bewust verkeerde regeringspolitiek. De regeringspolitiek stuurt niet maar heeft slechts brede subsidiekanalen geopend, generieke kanalen om het eens even in de bekende termen te zeggen, waarin het goed graaien is. Na de winst dan maar de zondvloed of het zware weer van de heer Wiegel.

WIR, specifieke subsidies, rijksbijdragen in loon- en premiekosten naast militaire uitgaven en het ongemoeid laten van aardgasprofijtjen, naast het ongemoeid laten van superwinsten, met name bij banken, naast het ongemoeid laten van hoge inkomsten en winstexporten, dat alles brengt met zich dat tientallen miljarden guldens in de Nederlandse economie in een verkeerde richting stromen en dat wordt belet dat het geld wordt aangewend voor nuttig en productief werk.

Voor de aldus geschapen situatie, die plaatsvindt op bevel van een aantal zeer grote kapitaalbezitters, zou het Nederlandse volk dan moeten betalen.

De heer **Keja** (VVD): Ik luister zeer intensief naar het verhaal van de heer Bakker.

De heer **Bakker** (CPN): Kijk eens aan!

De heer **Keja** (VVD): Is de heer Bakker tegen verdere steun aan de scheepsbouw?

De heer **Bakker** (CPN): U hebt wel intensief, maar zeer slecht geluisterd. Ik heb gezegd, dat de steun, die aan de scheepsbouw wordt gegeven, niet naar de banken moet worden doorgegeven. Dat is niet de bedoeling van de werknemers en de vakbondsbestuurders geweest. Snapt de heer Keja het nu?

De heer **Keja** (VVD): Inderdaad.

De heer **Bakker** (CPN): Mooi, dat is dan meegenomen!

Mijnheer de Voorzitter! Ook de schijn van iedere rechtvaardigheid – het woord dat zo graag over veler lippen rolt – ontbreekt in deze methodiek. Niet alleen de belasting- en premiegiften, maar ook het overgrote deel van de produktiviteitswinst, die altijd bij de grote kapitaalintensieve industrieën het grootste is komt bij een klein aantal ondernemingen terecht. De machtspositie van dat kleine aantal ondernemingen stijgt daardoor verhoudingsgewijs buitengewoon snel. Zij krijgen meer invloed, waardoor zij in sterkere mate het gehele economische leven gaan overheersen. De onrechtvaardigheid ligt niet in het feit dat steun wordt gegeven, zij ligt in de concentratie van de macht, die van deze wijze van steunverlening het gevolg is.

Deze regeringspolitiek roept een groeiende weerstand op. Die weerstand heeft zich in de afgelopen periode het sterkst geconcentreerd op de pogingen om een eigen risico in de gezondheidszorg in te voeren, waar het kabinet de arme mevrouw Veder de meest halsbrekende toeren heeft laten maken om toch vooral niet met een enkele nederlaag te mogen volstaan. Tegen een groot aantal bestekmaatregelen of voornemens daartoe zijn de mensen in de afgelopen tijd te hoop gelopen; ambtenaren, werkloze jongeren, onderwijsmensen, gehandicapten.

In de komende tijd zal dit in versterkte mate het geval zijn. De ambtenaren zijn dan met hun eerste stormloop weliswaar niet geslaagd, mede door de houding van een aantal van hun vak-

Bakker

bondsbestuurders, maar wie denkt, dat hij nu voor drie jaar van hen af is, zit er ver naast.

Maatregelen tegen WAO'ers bij voorbeeld met behulp van geforceerde afschrijvingen, maatregelen, die via de zogenaamde passende-arbeid-aanpassing mensen in hun inkomen willen treffen of als gastarbeiders in eigen land willen laten functioneren, zullen – daaraan behoeft niemand te twijfelen – grote woede en verzet oproepen. Een dictaat tegenover de trendvolgers zal zonder enige twijfel niet aanvaard worden.

Van de Regering mag wat dit betreft duidelijkheid worden gevraagd. Wat is zij voornemens te doen? In Trouw van 23 april stond, wat de heer Wiegel op het congres van de VVD heeft gezegd. 'Minister Wiegel (Binnenlandse Zaken) acht het niet uitgesloten, dat het kabinet met harde maatregelen komt om een gewenste loonmatiging af te dwingen'. Even verder: 'Hij herinnerde eraan, dat de ambtenaren nu door harde maatregelen – dat woordje 'hard' ligt de heer Wiegel voor op de tong – hebben moeten inleveren. Hij sloot niet uit dat, als andere groepen daar niet goedschiks toe te bewegen zijn, dit kwaadschiks zal gebeuren.'

Wat, Regering, betekent deze uitlating van de Vice-Minister-President precies? Is dat iets wat te vergelijken is met datgene wat de heer Lubbers hier vandaag gevraagd heeft, een soort veredelde loonwet, als ik het goed heb begrepen, die dan met misschien enige versiering ook dat kwaadschikse zou willen doorvoeren? Ik denk dat ik de Regering moet wijzen op het lot dat vorige pogingen tot toepassing van een loonwet hebben ondergaan. Het zal in dit geval niet anders zijn, want het verzet tegen de kern van alle maatregelen, namelijk de nullijn in de lonen die in werkelijkheid een minlijn is, begint ook de laatste tijd gestalte te krijgen.

Er hebben zich rond dat vraagstuk enkele wrange vertoningen afgespeeld. De meest karikaturale, de meest beschamende ook, heeft zich voltrokken in de industriesector. Eerst moest daar volgens sommigen op stel en sprong de vrije vrijdagmiddag komen. Toen werd het op korte termijn de 35-urige werkweek; toen werd het de 39-urige en nu is het niets. Dit moest alles in plaats van loonsverhoging komen, maar nu is er noch loonsverhoging noch werktijdverkortening, hoe dringend zo'n verkorting van de werkweek ook zou zijn en voor werkschepping en voor het zo gewens-

te volumebeleid in de gezondheidszorg. Is het een wonder dat daar waar men in die bedrijven zo met zich heeft zien sollen, waar men bovendien ziet dat er grote bedrijvigheid heerst, dat er dure koppelbazen op het werk worden gehaald, op dit ogenblik vanuit de arbeiders zelf looneisen worden gesteld? Dat is het geval bij Hoogovens, dat is her en der in de bouw het geval, dat is het geval in de havens, waarbij het al tot staking en demonstraties is gekomen.

Sommigen hebben het minachtend over het rinkelen met de geldbuidel, maar sedert wanneer spreekt het rinkelen met de narrenkap vakbondsmensen meer aan dan het rinkelen van de geldbuidel en sedert wanneer is een goed gevulde ondernemersbuidel onaantastbaar geworden voor arbeiders en dat extra, als alle voorspiegelingen over een kortere werkweek niet worden waargemaakt?

Wij kennen de redenering die in die kring opgeld doet en die in belangrijke mate is geïnspireerd door de politieke opstelling van de Partij van de Arbeid. Die redenering is: Er moet gematigd worden door de loontrekkers, opdat het geld in de sociale en quartaire sector kan worden besteed. Het klinkt zo mooi, maar het is vals, want de matiging bij Hoogovens komt niet bij de sociale of de quartaire sector terecht, maar bij de aandeelhouders van Hoogovens. De matiging bij de DSM wordt omgezet in fabrieken in Amerika en die bij Unilever en Philips dito. De matiging bij V & D of C en A stroomt niet naar het onderwijs, om een voorbeeld te noemen, maar naar een paar schatrijke families toe. De hele matigingsoperatie versterkt het kapitaal en niet anders. Als de Regering zelf weigert om beschikbare bronnen aan te boren en liever haar schuldenlast vergroot tegen hoge rente, dan doet zij precies hetzelfde.

In het bijzonder is de heer Den Uyl de laatste tijd diep droevig gestemd, omdat hij als kampioen van de matiging en van de nullijn bijzonder weinig gewaardeerd wordt, niet alleen door ons, maar ook door de Regering.

In 'De Tijd' heeft hij dit uitvoerig uitgesproken. Hij stelde daar: waar vind je een Regering met zo'n oppositie? Maar, zo concludeert de heer Den Uyl, wij krijgen stank voor dank. Hij dreigt dat hij het zo niet nog een jaar lang kan volhouden met zijn prediken van de matiging.

Welnu, mijnheer de Voorzitter, dat lijkt mij een verstandige conclusie. De heer Den Uyl heeft het kabinet-Van Agt de WIR geleverd, de beperking van de

ambtenarensalarissen aan de hand gedaan, grote druk uitgeoefend op zijn partijgenoten-vakbondsbestuurders, hetgeen heeft geleid tot akelige vertoningen, die die bestuurders en hun bonden alleen maar schade hebben gedaan. Wat heeft hij bereikt? Kijk de jaarverslagen maar na. Het heeft er alleen toe geleid, dat de groten groter werden. Als dat dan het offer is om met het CDA te mogen regeren, hebben de twee kandidaat-voorzitters nog wel wat anders uit te leggen dan de eigen voortreffelijkheid. Ik zou maar geen jaar meer wachten, als ik de heer Den Uyl was, wat ik gelukkig niet ben.

Ik zeg dit ook om een andere reden. Indertijd is er nogal hoog opgespeeld – en dit komt nog steeds terug – over het feit dat wij communisten soms scherpe kritiek uitten op het kabinet-Den Uyl. Dat was en is juist, al hebben wij dit kabinet op momenten, waarop men ons daarvoor trachtte te winnen, niet ten val helpen brengen. Dat hebben degenen gedaan, waarmee de heer Den Uyl vervolgens langdurige onderhandelingen is gaan voeren om te komen tot een nieuw kabinet. Hij lonkt die mensen nog iedere dag op nieuw toe om het nog eens te proberen.

De houding, die de PvdA nu inneemt ten aanzien van deze kernkwessie van de bezitsverdeling, onderstreept de noodzaak van kritiek onzerzijds. Zolang de PvdA de motieven van rechts met haar argumenten aan de bevolking verkoopt, zal die kritiek er moeten zijn.

Deze Regering voert een werkelijk fatale politiek. Zij kent zelf geen uitweg uit de chaos en vertrouwt die vervolgens toe aan degenen, die die chaos gemaakt hebben en die alleen uit zijn op eigen belang, tot aan de laatste WAO-trekker toe. Er is geld in dit land, maar het wordt verkeerd besteed. Er zijn wegen om dat geld in werk om te zetten, maar dat vereist een drastische wijziging van politiek op essentiële punten. Het zou een opluchting geven in Nederland wanneer de PvdA daarvoor de moed zou opbrengen. Een ander kabinet, zoals verlangd door de heer Den Uyl, is uitstekend. Dat moet er komen, maar vóór alles moet er sprake zijn van een andere politiek.

□

De heer **Van der Doef** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Armoede gaat soms goed vermomd. De trots van menig ouder in financieel slechte tijden is het verbergen van de armoede; zorgen dat iedereen er ondanks de ellende keurig uitziet. Zelfs dat soort, bij-

Van der Doef

na elementaire trots heeft de Regering niet. Ze doet amper een poging meer om de werkelijkheid te verhullen: het is armoe.

'Wat u in de etalage niet ziet, vraag dat binnen' staat op menige winkelpui. De Regering etaleert met: 'Meer dan wat u ziet, hebben we niet te bieden'.

Welnu, mijnheer de Voorzitter, het is niet veel wat de Regering kan laten zien; niet veel meer dan amper verholde armoede, niet zozeer de armoede van de economische feiten, maar vooral de armoede aan beleid, aan ideeën voor oplossingen van de problemen.

De werkloosheid zal niet afnemen, zeker niet in de richting van 150.000 werklozen in 1981. De particuliere consumptie steeg in 1978 en stijgt dit jaar meer dan de economie kan dragen, de koopkracht steeg in 1978 sneller dan voorzien zonder dat daarvoor de economische ruimte bestaat, zelfs voor de hoogste inkomens. Voor 1979 gaat het modale inkomen besteedbaar meer omhoog dan het netto minimumloon, er komt van inkomensmatiging dit jaar niets terecht.

De resultaten van onvoldoende sturing en leiding, van het ongestuurd laten vloeien van een groter deel van de economische groei naar de particuliere inkomens, zijn straks niet meer te dragen op de rijksbegroting en nieuwe bezuinigings- en kortingsvoorstellen zijn bij voortzetting van dit beleid voor spelbaar. De tussenbalans van Bestek '81 laat zien dat ten aanzien van de sociale zekerheid en overdrachtsuitgaven bijna 800 miljoen van de Bestekplannen niet wordt gerealiseerd.

De voor 1979 en volgende jaren voorgestelde aanvullende maatregelen dekken voor zover aangekondigd niet meer dan rond 75 miljoen van deze 800. Voor de ontbrekende 700 miljoen zullen nadere voorstellen worden gedaan, die beogen 'in eerste aanleg een beperking van het onvrijwillige beroep op sociale zekerheid'. Bovendien is de berekening van die 75 miljoen ook nog natte vingerwerk.

De armoede van de brief van de Minister-President komt nog schrijnender naar voren als er uit blijkt dat het naar het volumebeleid verschoven accent geen basis heeft in een concreet beeld van op dat terrein te voeren beleid.

Tegen volumebeleid bestaat bij mij allerminst bezwaar. Wel heb ik andere bezwaren, bij voorbeeld dat nu pas eerste suggesties op dat terrein worden gedaan en dan nog niet uitgewerkt, onvoldoende gecalculleerd en

nota bene zonder dat zeker is dat een nieuwe korting op de sociale uitkeringen per 1 juli a.s. daarmee van de baan is. Het kabinet trof bij haar aantreden voldoende ideeën aan om een volumebeleid te ontwikkelen, maar in het voorjaar van 1979 is niets gedaan.

In de brief van de Minister-President van 27 maart wordt gesproken over een binnenkort te publiceren nota over vermindering van het onvrijwillige beroep op regelingen van sociale zekerheid, waarin een pakket van onderling samenhangende maatregelen op het gebied van de arbeidsmarkt, de arbeidsomstandigheden en de sociale zekerheid zal worden opgenomen. Dat de Regering deze samenhang ziet, verheugt mij, want alleen op grond van een goed inzicht in de oorzaken van een aantal verschijnselen, bij voorbeeld van de stijgende omvang van het totaal aan sociale uitkeringen, kunnen de juiste maatregelen worden getroffen.

Die maatregelen moeten beogen (en beogen ook, zegt de Regering) bevordering van herintreding in het arbeidsproces van niet-actieven en het voorkomen van uitreding uit het arbeidsproces. Na een introductie van de probleemstelling, onderkenning van de samenhang in te treffen maatregelen en duidelijk onderscheid in doelstellingen, zoals door de Regering wordt gegeven, zou een overzicht van te treffen maatregelen moeten volgen.

Wat echter in de brief van 27 maart wordt aangetroffen is enerzijds een herhaling van al vele malen aangekondigde maatregelen zoals de verplichte vacature-melding, en anderzijds een willekeurige greep te treffen of te overwegen maatregelen, waarvan bovendien de betekenis voor de oplossing van het gestelde probleem niet wordt aangegeven, maar vooral waarin iedere samenhang ontbreekt. Dat maakt de brief behalve tot een armoedig, ook nog tot een slordig beleidsstuk. De Regering strooit wel een aantal ideeën en suggesties uit, maar daartussen is geen lijn te ontdekken. Zonder enig inzicht in de betekenis van de diverse overwogen maatregelen, wordt van alles en nog wat genoemd, rijp en groen, oude ideeën en nog wat uit recente publikaties opgepikte.

Ik zal uiteenzetten tot welk inzicht en welke conclusies mijn fractie komt met betrekking tot de samenhang in problemen, en tot welk oordeel wij komen over de voorlopige aankondigingen van de Regering. Dat gebeurt te meer, nu de laatste tijd zoveel individuen en maatschappelijke organisaties zich hebben uitgesproken over het te voe-

ren beleid en het ook duidelijker is geworden waarin de verschillende visies zich onderscheiden. Dat onderscheid wordt vooral bepaald door de visie die men heeft op de vrijheid van de onderneming, respectievelijk de werknemer.

Iedereen ziet bij voorbeeld het verschijnsel van de tienduizenden vacatures naast de grote werkloosheid. Iedereen ziet die tienduizenden jeugdige werklozen. Iedereen zal zoeken naar mogelijkheden om in vacatures te doen voorzien, bij voorkeur door mensen die onvrijwillig een sociale uitkering hebben.

Als ik nu de benadering van de geachte afgevaardigde de heer De Korte even neem als exemplarisch voor een bepaalde stroming en zie tot welke aanbevelingen hij komt, dan wordt ook duidelijk waarom de Regering een verkeerde kant wordt opgedrongen. De heer De Korte vindt het probleem van de spanning tussen vacatures en werkloosheid eigenlijk een eenvoudig probleem. Hij heeft meermalen verondersteld dat als de werkgeversorganisaties en de vakbonden maar eens bij elkaar zouden komen in een gesprek onder leiding van de Minister van Sociale Zaken – en dat gesprek zou niet mogen worden geëindigd vóór er een oplossing is – dan ook snel oplossingen gevonden zouden worden.

Ik zie even af van de belachelijke veronderstelling dat een dergelijk beraad onder die verwachting ooit zou plaatsvinden en beperk mij tot de soort maatregelen die daarin gevonden zouden moeten worden.

Het zijn de maatregelen die de werknemers die op de arbeidsmarkt beschikbaar zijn, dwingend leiden naar de open plaatsen en waarin de normen ten aanzien van wat passend kan worden gevonden, worden verscherpt. De werkzoekenden dienen zich in die benadering meer aan te passen aan de vraag naar arbeid en de overheid moet dat proces bevorderen.

De heer **De Korte** (VVD): Mag ik de heer Van der Doef even onderbreken? Hij duidt kennelijk op wat ik heb genoemd 'het conclaaf'. Dat gebeurde tijdens de begrotingsbehandeling van Sociale Zaken. De heer Van der Doef weet dat nog. Toen heeft hij zich daarover ook al neerbuigend uitgelaten. Dat was echter aan de vooravond van het centraal overleg. De heer Van der Doef weet dat dit is afgebroken in december. Wat kwam daaruit echter uiteindelijk naar voren: de tripartite werkgroep, die zich nu – als enig tastbaar resultaat – buigt over de inventarisatie van de knelpunten op de arbeidsmarkt en de beleidspunten die

Van der Doef

daarop kunnen inspelen. Ik acht dit een goede zaak. Ik wil niet zeggen dat dit alleen door mijn suggesties zo ver is gekomen.....

De heer **Van der Doef** (PvdA): Niet zo bescheiden, mijnheer De Korte!

De heer **De Korte** (VVD): Het was blijkbaar een goede suggestie. Dit resultaat zien wij ook in de Voortgangsnota. Het gaat om praktische oplossingen voor de 100.000 probleemvacatures. Stel, dat je de helft kunt opvullen in drie jaar tijd, dan heb je daarmee een zeer goede doelstelling.....

De heer **Van der Doef** (PvdA): U bevestigt alleen het beeld dat ik van uw benadering heb geschetst, namelijk een volstrekte versimpeling van de probleemstelling. U suggereert ook voortdurend – u doet dit nu niet zo uitdrukkelijk, maar in andere bijdragen van u doet u dat wat stelliger – van welke kant uit het probleem moet worden benaderd. Dat kan ook alleen maar. Wanneer je dit soort eenvoudige benaderingen hanteert, dan moet het er toch toe leiden dat werknemers zich in het algemeen wat meer aangepast moeten gedragen.

De heer **De Korte** (VVD): Ik heb begrepen dat wij vóór de zomervakantie praktische resultaten kunnen verwachten uit die werkgroep. Daar wacht ik op.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Als de heer De Korte nog eens suggesties te doen heeft, dan neem ik aan dat hij ze ernstig doet en niet verpakt in belachelijke voorstellen om daarna vervolgens een overleg dat start, maatschappelijk toe te schrijven aan dat belachelijke idee. Bescheidenheid is echter niet de grootste deugd van de heer De Korte.

De heer **De Korte** (VVD): Zeker ook niet de uwe. Ik heb juist gesuggereerd dat die praktische suggesties vanuit de mensen in het veld moeten komen. Vooral dus van de sociale partners....

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik zal aantonen dat dit nu juist niet kan.

Ik citeer de heer Lubbers die over dit probleem sprekend, ook geen andere benadering heeft gekozen. Hij heeft eigenlijk alleen gewezen op de noodzaak dat per onderneming overleg moet worden gevoerd. Ik stel daarbij op voorhand de vraag of je mag verwachten dat dit overleg op ondernemingsniveau of op bedrijfstakniveau tot bij voorbeeld een ander ondernemingsgedrag zal leiden.

Tegenover de opvatting, die door de heer De Korte nog eens is bevestigd,

zal ik een principiële andere benadering kiezen, en wel de volgende. Wijziging, aanpassing en verscherping van het begrip 'passende arbeid' is geen remedie voor de problemen die Nederland heeft, ook niet voor één van die problemen en het is nog minder een volumemaatregel, zoals de heer Andriessen op 7 april jongstleden voor de televisie meedeelde in een uitzending van de TROS.

Kenmerk van ons arbeidsbestel is, dat de werkzoekende en de werknemer die een baan krijgt zich aanpassen aan de arbeidsorganisatie. De onderneming bepaalt de arbeidsomstandigheden, de arbeidsvoorwaarden worden collectief overeengekomen, externe organen bepalen of een werkzoekende in het algemeen de kwalificaties heeft voor een bepaalde baan en de onderneming beslist uiteindelijk vrij en onafhankelijk, of een werkzoekende ook feitelijk wordt aangenomen.

Als er één terrein van ondernemingsbeleid is waar nog onbeperkte beslissingsbevoegdheid bestaat, is dat het personeelsbeleid, althans wat het aanstellingsbeleid betreft. Het beleid van de VVD, maar ook, zoals het er naar uitziet, dat van de Regering, houdt zich niet of volstrekt onvoldoende met de vraagzijde van de arbeidsmarkt bezig, namelijk met de onderneming en de eisen die daar ten opzichte van werkzoekenden worden gesteld.

De effecten van die ondernemingsvrijheid zijn zichtbaar in de samenstelling van het bestand van werklozen en arbeidsongeschikten en de absolute aantallen van die beide categorieën. Alleen met betrekking tot de categorie minder-validen denkt de Regering aan een betere regeling dan de nu bestaande 2%-regeling, welke niet werkt. De heer Lubbers heeft in dit verband nog eens gevraagd om uitvoering van de motie-Weijers. De verbetering van die regeling, de verhoging alleen naar bijvoorbeeld 5%, maar beperkt tot de minder-validen, is absoluut onvoldoende. Er moeten beschermende bepalingen komen voor alle groepen die feitelijk buiten aanstellingsmogelijkheden in normale banen vallen. Die achtergestelde categorieën zijn: jongeren, vrouwen, gehandicapten, kleurlingen, maar ook heel veel, boven 45-jarigen. De feitelijke discriminatie van bijvoorbeeld kleurlingen, wat door de Regering niet wordt ontkend, wordt niet beëindigd door morele oordelen uit te spreken en niet door over 'passende arbeid' te praten, maar alleen door het scheppen van recht.

Onze principiële benadering van het vraagstuk van de arbeidsmarktproble-

men houdt in: alleen op basis van het formuleren en garanderen van omschreven rechten kan een nieuwe formulering van plichten plaatsvinden en juist aan de vraagzijde, de ondernemingszijde dus, moet regeling plaatsvinden. Het begrip 'passende werkgever' moet inhoud krijgen.

Ik verdedig daarmee niet enig maatschappelijk plichtsverzuim – ook werknemers maken zich hieraan schuldig, zo goed als ondernemers en politici – maar ik stel dat de oplossing niet kan zijn de verharding van plichten, zonder dat vastleggen van rechten daaraan voorafgaat. Nog minder kan ik aangevaarden, dat de vraagzijde in de benadering van de Regering wordt verwaarloosd en de ondernemingen het vrije speelveld houden dat zij nu bespelen.

Waarom is nooit meer iets gehoord over hetgeen de Regering meent te kunnen doen met de aanbevelingen van de commissie-Hessel? Waarom heeft de Regering niets laten weten over de ideeën van de fractie van de Partij van de Arbeid, vastgelegd in een nota werknemersrechten welke de Regering in 1977 is aangeboden en die toch zeker op enig moment ook het bureau van deze Minister moet hebben bereikt? Ik denk het antwoord wel te weten. De Regering heeft zich zelf zo vastgelegd op de realisering van een heel bepaalde financiële ombuiging, met name in de sociale zekerheid, dat geen goede afwegingen meer mogelijk zijn.

De heer **De Korte** (VVD): Wanneer in 1977 is dit de Regering aangeboden?

De heer **Van der Doef** (PvdA): In januari.

De heer **De Korte** (VVD): Dus in 1977?

De heer **Van der Doef** (PvdA): Toen was de heer Boersma minister van Sociale Zaken. De heer De Korte was toen nog propagandist voor de VVD op een andere plaats.

De heer **De Korte** (VVD): Dat blijf ik mijn leven lang.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Daarover heeft toen één mondeling overleg plaatsgevonden met de heer Boersma. Daarna is er niets meer over vernomen. Ik reken dit punt nu tot de portefeuille van deze Minister. Ik vraag dan ook, of hij kennis heeft genomen van die nota, met name ten aanzien van de werknemersrechten. Wat zijn de ideeën van de Minister hierover?

Ik beweer dat aan rechten door deze Regering niet kan worden gedacht, want het realiseren daarvan kost tijd

Van der Doef

en levert niets op. Dus wordt gekozen voor een eenzijdige benadering, hoe zacht de formuleringen ook zijn en hoeveel geleidelijkheid ook wordt ingebouwd.

De heer **Rietkerk** (VVD): Die nota is in de commissie besproken. Met name de heer Boersma, als woordvoerder voor het vorige kabinet, heeft een aantal fundamentele bezwaren tegen die suggesties van de Partij van de Arbeid in de commissie naar voren gebracht.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Het ging zelfs de heer Boersma vrij ver. Daarvan ben ik mij bewust.

De heer **Rietkerk** (VVD): Hij sprak daar namens het vorige kabinet.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ja, zeker. Wij vroegen ook niet weinig. Wij vroegen in beginsel het erkennen en vastleggen van grondrechten voor werknemers. Dat was geen zaak voor de korte termijn, maar het was wel fundamenteel en noodzakelijk. Het was ook iets waarvoor wij geen overdueren korte-termijnverwachting hebben gewekt. Hier is nu aan de orde de vraag, in het kader van het arbeidsmarktbeleid, of het ontbreken van werknemersrechten voor heel bepaalde categorieën zich niet uitdrukkelijk wreekt en of dit kabinet, door in de Voortgangsnota op geen enkele wijze in te spelen op het ontbreken van bepaalde rechten, niet noodzakelijk een eenzijdig beleid, gericht op de aanbodzijde, gaat ontwikkelen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Het vorige kabinet zag die voorstellen niet zitten.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Niet zo dat de heer Boersma toen heeft medegedeeld dat van hem concrete en directe uitvoering was te verwachten. U weet echter dat de discussie niet was afgelopen. Helaas bleken de meeste fracties in deze Kamer de notitie niet te hebben gelezen. Dat getuigt van de belangstelling voor dat onderwerp.

De heer **Rietkerk** (VVD): U was vergeten dat die nota wel is behandeld.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Nee, integendeel. Dat staat mij nog levendig voor de geest, ook wie de woordvoerders van de verschillende fracties waren en hun briljante kennis van de nota en de wezenlijke bijdrage die zij toen aan de discussie hebben geleverd. Ik zal, om begrijpelijke redenen, geen namen noemen.

Ik wil nog even ingaan op het tripartite overleg. De heer De Korte heeft het belang daarvan uitdrukkelijk onder-

streept. Ik vraag mij af wat de betekenis daarvan nog kan zijn nu de Regering de beleidsrichting zo uitdrukkelijk heeft vastgelegd.

Minister **Albeda**: Die betekenis uiteraard dat u een verkeerde voorstelling van zaken geeft van de beleidsrichting van de Regering.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik heb ook niet meer dan wat u in deze brief schrijft via de Minister-President.

Minister **Albeda**: U weet wat in Bestek '81 staat over het arbeidsmarktbeleid. U weet dat dit niet eenzijdig is, maar dat het zich zowel tot de werkgevers als tot de werknemers richt. U praat gewoon tegen beter weten in.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik nodig de Minister van Sociale Zaken dan uit, behalve de verplichte vacaturemelding, één instrument te noemen dat uitdrukkelijk is gericht op het ordenen aan ondernemingskant van het beleid van de ondernemingen.

Minister **Albeda**: Ik weet niet of de heer Van der Doef heeft gehoord van een experiment met de regionale commissie in Eindhoven. Het gaat daarbij echt om meer dan alleen passende arbeid. Het gaat echt ook om beïnvloeden van het beleid van de zijde van de werkgevers. Dat weet de heer Van der Doef.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Wilt u mij dan zeggen welke de bevoegdheid is van die commissie ten aanzien van het aantasten van de autonomie van ondernemingen?

Minister **Albeda**: De commissie is een experiment. Wij zijn bezig met het uitwerken van verder beleid, gehoord ook hetgeen uit de tripartite commissie komt. Daarin zitten niet alleen werkgevers.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Voorlopig stel ik vast – de heer Albeda bevestigt dat – dat het vooralsnog ontbreekt, ook verbaal, aan de aankondiging van enig echt instrument dat ordening aan die kant inhoudt. Ik zal zo nog wel concrete suggesties doen.

Minister **Albeda**: Ik vraag mij af welke zin tripartite beleid heeft in uw visie. U weet het allemaal al.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Nee, ik heb juist altijd bepleit dat een evenwichtig, samenhangend beleid, dat zowel de aanbodzijde als de vraagzijde behandelt, bespreekbaar zou moeten zijn. Natuurlijk moet dit dan gebeuren vanuit een heldere visie, die een Regering heeft te ontwikkelen. Alleen, op

het moment dat er een eenzijdige visie wordt ontwikkeld, vraag ik mij af, als deze zo omstreden is, welke zin tripartite overleg nog kan hebben, als het gaat om zulk eenzijdig omstreden beleid. Die visie is namelijk uiterst omstreden. Lees daar de reacties van de verschillende maatschappelijke organisaties maar op na. Nogmaals, ik wens u met uw tripartite overleg alle succes. Ik hoop dat wij voor 1 juli een rapportage krijgen uit de werkgroep van de stichting die zich hiermee bezighoudt. Ik twijfel echter aan de mogelijkheid dat hieruit gemeenschappelijke voorstellen komen. Dat kan de Minister dan moeilijk toeschrijven aan gebrek aan bereidheid bij de partners om mee te denken en te praten.

Ik kom nu aan de concrete voorstellen van de Regering. Het zijn óf herhalingen óf aankondigingen met een vage aanduiding van wat daarmee kan worden bereikt. Op enkele ervan zal ik nu ingaan.

Ingesteld zullen worden regionale commissies voor de arbeidsmarkt welke een coördinerende, controlerende en toetsende taak krijgen ten opzichte van het uitvoeringsbeleid van GAB, bedrijfsverenigingen, gemeenten en Gemeenschappelijke Medische Dienst. Doel is, te komen tot een betere coördinatie van de uitvoering van de werkloosheidsregelingen en de arbeidsvoorziening. Per 1 juli a.s. zouden deze commissies een wettelijke grondslag moeten krijgen, aldus de Regering.

Met de benadering kan mijn fractie het eens zijn, maar er moeten enkele wezenlijke kanttekeningen bij worden geplaatst. Allereerst is er mijn vrees, dat de werkzoekende het enige object van activiteiten wordt en de onderneming er buiten blijft. Het is – ik onderstreep dat – voor de werkzoekende inderdaad van belang dat de begeleiding beter gecoördineerd plaatsvindt en de genoemde instanties daarbij zijn betrokken. Ik mis de stichtingen die zich met de vakopleiding bezighouden, maar ik mis vooral een eerste aanduiding welke bevoegdheden die commissies precies gaan krijgen en hoe die bevoegdheden zich verhouden tot die van de besturen van de bedrijfsverenigingen en de commissies van de GAB's.

Iedere aanduiding ontbreekt dat deze commissies zich ook moeten bezighouden met de begeleiding van ondernemingen in het aanstellingsbeleid. Deze commissies moeten zich ook bezighouden met de controle op de naleving van beschermende maatregelen ten behoeve van minderheidsgroepen op de arbeidsmarkt, en dat vraagt om duidelijke bevoegdheden.

Van der Doef

Acht de Regering het niet volstrekt noodzakelijk dat ondernemingen een verplichting krijgen tot informatieverstrekking aan deze commissies, inzake samenstelling en wijziging van het personeelsbestand, hetgeen belangrijk meer is dan alleen melding van vacatures? Deze commissies kunnen mijns inziens niet goed werken als zij niet een diep inzicht hebben in de feitelijke samenstelling van het personeelsbestand van ondernemingen en in de verschuivingen daarbinnen. De veronderstelling dat deze commissies nog dit jaar kunnen starten en dat er al dit jaar een volumebeperkende invloed vanuit zal gaan, lijkt mij volstrekt overdreven.

Zij gaat alleen op als de hele toelichting van de Regering camouflage is voor het snel kunnen werken met een hardere definitie van passende arbeid, dan wel voor het op andere wijze dwingen van werknemers tot aanvaarding van arbeid.

De Regering erkent in het antwoord op vraag 87 dat er voldoende scholingsfaciliteiten, voldoende vacatures en goed werkende commissies voor de arbeidsmarkt moeten zijn om effecten te kunnen verwachten.

Welnu, hoe oordeelt de Regering over de beschikbaarheid van voldoende scholingsfaciliteiten? Is niet algemeen erkend, dat de capaciteit veel te gering is en bovendien te eenzijdig op slechts enkele beroepen gericht, en dat iedere planning van uitbouw ervan ontbreekt? Hoe moet dat gaan, als jaarlijks tienduizenden zich willen, dan wel moeten laten scholen?

Ik heb begrepen dat de Minister van Sociale Zaken na zijn bezoek aan Zweden – het beleid daar bestuderend – weliswaar niet is geneigd tot enige kopiëring van het beleid daar, maar ten aanzien van het scholingsbeleid daar toch heel belangwekkende ideeën heeft opgedaan. Die zouden er in Nederland op zijn minst toe kunnen leiden dat deze zaak belangrijk meer aandacht krijgt. Dan moet de capaciteit in technische, fysieke zin wel aanwezig zijn.

Bovendien, ik herhaal het, maar niet ten overvloede: welke maatregelen overweegt de Regering om te bereiken dat beter opgeleide werkzoekenden ook feitelijk zullen worden opgenomen in bedrijven? Er zijn wél genoeg banen, de afbraak in de industrie en diensten gaat door, de publieke sector krijgt weinig lucht, arbeidsverdelende maatregelen zijn te duur, ondernemingen blijven vrij hun eigen selectie uit

het aanbod van werkzoekenden te maken. Hoe komt de Regering uit dat probleem?

Ik kom tot een ander voorstel. De procedures krachtens artikel 12 van de AAW en artikel 21 van de WAO zullen worden gewijzigd, schrijft de Minister-President op 27 maart. Uit de antwoorden blijkt, dat de betrokken Staatssecretaris op 26 maart aan de Sociale Verzekerings Raad een standpunt heeft gegeven. Dat standpunt komt erop neer, dat vooral voor jeugdige uitkeringsgerechtigden een termijn zal worden gesteld, waarin de werkloosheid mag worden verdisconteerd. Bovendien is in het antwoord sprake van 'effecten, die deze aangepaste procedure in concrete gevallen heeft gehad'. De procedures worden dus niet aangepast, zoals de Regering schrijft, maar zijn reeds aangepast en over de exacte inhoud van deze aanpassing is de Kamer nog niet geïnformeerd!

Het doel van de Regering, het voorkomen van oneigenlijk gebruik van AAW en WAO, wordt door mijn fractie gesteund. Ook delen wij de formulering, dat 'er geen onaanvaardbare ongelijkheid in aanspraken ontstaat binnen categorieën werklozen', zoals de Regering antwoordt op vraag 88, maar, mijnheer de Voorzitter, deze verschillen zijn er al lang! Probeer maar eens aan een langdurig werkloze, trekend van de Algemene Bijstandswet, uit te leggen, waarom zijn uitkering netto rond 50% is van de werkloze die via het WAO-tracé een welvaartsvaste uitkering heeft van meer dan 80% netto.

Een oplossing kan uiteindelijk alleen maar worden bereikt als én de wetgeving wordt geïntegreerd én het arbeidsbestel zo wordt geordend, dat er arbeid beschikbaar komt voor de mensen met een belangrijke restcapaciteit. Zonder dat hen perspectief wordt geboden op arbeid, die is afgestemd op hun mogelijkheden, moeten wij heel voorzichtig zijn met wijzigingen in de uitvoering van bestaande wetten.

Ik vrees, mijnheer de Voorzitter, dat de Staatssecretaris die verantwoordelijk is voor de sociale verzekeringen, maar ook de Minister die de politieke verantwoordelijkheid voor dit beleid draagt, zich niet ervan hebben overtuigd of voldoende arbeid beschikbaar is en zo neen, waartoe dan de 'termijnstelling' waarvan sprake is kan gaan leiden, namelijk: wel meer mensen met een lagere uitkering, maar allemaal zonder perspectief op werk.

Ik ken het denken van de Staatssecretaris en van de Regering, die bij

de uitvoering van de AAW ook op het standpunt stonden, dat het scheppen van gelijke rechten niets zegt van het niveau waarop je dat doet, en dat gelijkheid ook ontstaat als je de hoogste aanspraken verlaagt. Hier zie ik dat terug: géén echte oplossing, maar gelijkheid op een lager niveau. Een dergelijke aantasting van inkomensposities van arbeidsongeschikten wijst mijn fractie volstrekt van de hand.

Nu een SER-advies over de AAW beschikbaar is en op overtuigende wijze door de SER is aangetoond, dat de voorstellen van de Regering niet tot gelijkstelling van de vrouw aan de man leiden, is het mijn vraag, of de Regering met een op dit advies gebaseerde nota van wijzigingen zal komen.

De mededelingen over de maatregelen met betrekking tot de toestroming naar de WSW roepen vraagtekens en bezwaren op. De vrees van mijn fractie is, dat de financiële beperkingen die de Regering zich in Bestek '81 oplegt voor de WSW-werknemers ernstige en onaanvaardbare gevolgen krijgt, maar ook de Regering zelf in conflict brengt, namelijk als uitvoerder van de wet.

De groei tot 3% per jaar terugbrengen kan met goede middelen binnen de wet gebeuren. Die middelen zullen dan moeten liggen in het opheffen van de oorzaken die tot een jaarlijkse groei van 6% hebben geleid. Langdurig werklozen in de WWV kunnen krachtens artikel 14j worden verplicht, naar de WSW te gaan. Er komen alleen maar minder WSW-ers als er minder WWV-ers zijn. Dit gebeurt alleen maar als artikel 14j wordt gewijzigd. Van de huidige WSW-instroom komt 16% van de WAO. Dat wordt ook alleen minder als er minder WAO-uitkeringen komen en dat kan alleen op aanvaardbare wijze, als er werk komt, aangepast voor niet meer 100% arbeidsgeschikten, als de uitstoot door bedrijven naar de WAO wordt afgeremd.

Wat heeft de Regering na de openbare commissievergadering van juni 1978 ondernomen om de pensioendrempel van het ABP te verlagen voor hen, die wél werk voor de overheid in WSW-verband mogen doen, maar die hetzelfde werk niet mogen doen in overheidsdienst? De Kamer is toegezegd, dat aan die verlaging zou worden gewerkt. En dat is alweer een poosje geleden. Bovendien wordt het tijd, dat de overheid als werkgever eens het voorbeeld gaat geven bij het in dienst nemen van minder-valide werknemers. Doorstroming naar het normale arbeidsproces komt alleen tot stand, als de poorten van bedrijven en diensten weer open gaan voor werk-

Van der Doef

nemers, die via de WSW zijn gerevalideerd, al ligt de validiteit niet op honderd procent.

Uit de aankondiging dat nog in 1979 concrete maatregelen ter beperking van de uitgavenontwikkeling in 1980 en 1981 zullen volgen en dat deze maatregelen in eerste aanleg een beperking van het onvrijwillig beroep op sociale zekerheid beogen, maak ik op, dat de beoogde financiële doelstellingen niet zullen leiden tot nieuwe verlagingen van bestaande aanspraken. Daarover moet echter wel zekerheid komen in dit debat. Het accent verleggen naar het volumebeleid, maar dan met de juiste maatregelen, verdient de steun van de Kamer, maar dat kan natuurlijk niet tegelijk plaatsvinden met voortzetting van het beleid ten aanzien van de kortingen, zoals het is gevoerd en nu dreigt te worden voortgezet.

Ik maak nog enkele opmerkingen over de specifieke maatregelen die de Regering in hoofdstuk 3.1.2. opsomt. Er is ruim 780 mln. niet gerealiseerd. Voor ongeveer 75 miljoen wordt een voorstel gedaan. De herstructurering van de kinderbijslag en kinderaftek resulteert in een tot 80 miljoen oplopend tekort in 1981. Ik ga de discussie over de behandeling van het wetsontwerp niet in de herinnering terugroepen, maar breng nog eens onder de aandacht de mogelijkheid om de kinderbijslag fiscaal te gaan belasten en daarmee de netto bijslagen meer inkomensafhankelijk te maken. Dat zou uit een oogpunt van een rechtvaardige verdeling van inkomens een belangrijke stap vooruit zijn en via de besparing die ontstaat de mogelijkheid bieden enkele sociaal onaanvaardbare plannen in te trekken.

Over de aangekondigde wetsvoorstellen zullen wij ons uitspreken als de voorstellen ons feitelijk hebben bereikt. Op voorhand wijs ik erop dat de gekozen formulering bij het punt 'dagloonregelen', namelijk een besparing van 1% (dat is 75 mln.), gemakkelijk leidt tot een geforceerd zoeken naar wijzigingen in de dagloonopbouw ten einde die besparing te bereiken, in plaats van te beoordelen in hoeverre bepaalde elementen in redelijkheid kunnen worden verwijderd uit de daglonen.

De sfeer die dit kabinet heeft geschapen rond de sociale uitkeringen maakt de marge buitengewoon klein. Te veel heeft de Regering vooropgesteld de wil om op sociale uitkeringen te bezuinigen. Het rauwelings korten vorig jaar en het aankondigen van een nieuwe

korting per 1 juli aanstaande op alle sociale uitkeringen hebben de mogelijkheid, andere voorstellen in het kader van de sociale zekerheid met vrucht te bespreken, ernstig verkleind.

Daarbij komen het ongelukkige gehannes met de gelijke behandeling van mannen en vrouwen, de AAW-perikelen en het uitblijven van enige visie van de Regering op de invulling van nog bestaande leemten in de sociale zekerheid. Dit kabinet blijft eerder denken aan verlaging van de uitkering van de jeugdige niet-kostwinner dan dat gewerkt wordt aan arbeidsplaatsen voor hen en aan effectieve beschermende maatregelen. Eerder kortingen op uitkeringen dan voldoende tijd voor studie, overleg en evenwichtige maatregelen, die de mensen bereid zijn te aanvaarden.

Nog enkele vragen over het sociale-zekerheidsbeleid, mijnheer de Voorzitter. Met de heer Engwirda ben ik het eens, dat de waarde van dit debat onder meer kan zijn, dat de Regering rekening houdt met de opvattingen, al dan niet bij motie uitgesproken, die hier kenbaar worden gemaakt. Ik heb ook de verwachting dat de Regering daar serieus naar luistert.

Kan de Regering concreet aangeven welk oneigenlijk gebruik van de Ziektewet bij zwangerschap en bevalling zij op het oog heeft, welke kwantitatieve gegevens daarover bekend zijn en hoe bereikt zal worden dat uitsluitend gebruik in strijd met de bedoelingen van de wet zal worden uitgesloten?

Is de Regering bereid de heffing van sociale premies op basis van toegevoegde waarde, waarover op het oog buitengewoon belangwekkende ideeën zijn gelanceerd, in studie te nemen en daarover de Kamer te rapporteren? De Staatssecretaris van Sociale Zaken heeft in een interview laten weten coördinatie van sociale fondsen te beogen. Hij voorziet grote éénmalige besparingen als gevolg daarvan. Dat vraagt om een nadere toelichting, niet alleen over de bereikbaarheid van die besparingen, maar ook over de aanwending daarvan, welke, zo blijkt uit dat interview met de Staatssecretaris, zou kunnen leiden tot premieverlaging voor de ondernemingen. Ik meen, dat ook een andere aanwending overwogen moet worden en in beginsel de voorkeur zou moeten hebben, namelijk het richten van deze middelen op arbeidsomstandighedenverbeterende maatregelen en investeringen in de publieke sector, bij de ontwikkeling waarvan de sociale fondsen grote belang hebben.

Opvallend is, dat het begrip 'arbeidsverdeling' in het hele stuk niet

voorkomt. De Regering meent wellicht, dat met het concentreren van de discussie en het overleg over arbeidstijdverkorting op de vervroegde uitreding enig probleem is opgelost. De wapenstilstand op dit punt is tijdelijk en overleg tussen Regering en parlement kan ervoor zorgen, dat in de komende tijd het overleg hierover zal leiden tot maatschappelijk aanvaardbare vormen en oplossingen. Er moet dan wel een discussie komen en tot nu toe is daartoe geen initiatief van de Regering gekomen. Is het overleg met het bedrijfsleven hierover wel op gang gebracht?

Ik wijs erop dat de Kamer daarbij een heel grote verantwoordelijkheid draagt. Dat is in het vorige debat ook uitgesproken. Wanneer kan naar het oordeel van de Regering hierover een discussie in de Kamer plaatsvinden? Het zwijgen van de Regering kan niet verhullen, dat herverdeling van arbeid een voorwaarde is om tot volledige werkgelegenheid te komen. Als de tijd, die nu gewonnen lijkt, niet goed wordt gebruikt, dan is het verloren tijd. Dan is er ook niets gewonnen, want de maatschappelijke discussie en actie gaan door, ook als een overheid verzuimt richting te geven.

Ik heb er weinig bewondering voor, mijnheer de Voorzitter, dat voor de zoveelste keer een opsomming wordt gegeven van ogenschijnlijk beschikbare middelen voor vervroegd uitreden, deeltijdarbeid en a.p.o.'s, als vaststaat, dat deze middelen nagenoeg geheel zijn toegezegd, dan wel al uitgegeven. Dat lijkt mij in deze brief weer het geval. Ik beschouw dat maar als pover etalagewerk van dit kabinet. Het bedrijfsleven weet, dat alles is uitverkocht, ook al wordt er nog reclame gemaakt.

Hoe is de stand van zaken in het overleg tussen Regering en bonden van overheidspersoneel over de voorwaarden om de arbeidsbureau-nieuwe-stijl een goede start te geven?

Naar mijn oordeel is het uitgetrokken bedrag van 15 miljoen, voor 1979 te besteden aan personele voorzieningen, volstrekt onvoldoende, gelet op de personele behoefte, die er feitelijk is. Nog even overleg en zelfs deze 15 miljoen zijn dit jaar niet meer uit te geven.

Minister Albeda: Is dat een vermaning aan de ABVA?

De heer Van der Doef (PvdA): Aan de Regering, die een niet onbelangrijke rol in dat overleg speelt. Als de Regering zegt dat zij er f 15 miljoen voor beschikbaar heeft, dan zeg ik dat, afgezien van de vraag of het genoeg is, het wel

Van der Doef

moet kunnen worden aangewend. Ik vraag of inmiddels de hobbel in het overleg is genomen, er voortgang in zit en nu aan de uitbreiding van de arbeidsbureaus-nieuwe-stijl verder worden gewerkt, iets waarop de Kamer heeft aangedrongen. Mijn vraag is vervolgens welke personeelsuitbreidingen voor 1980 en 1981 zijn voorzien.

Met betrekking tot de realisering van het plan-Gardeniers/Albeda – de heer Lubbers heeft al gevraagd of het alleen een plan is om de Kamer tegemoet te komen en of het ook feitelijk wordt uitgevoerd – wordt in de schriftelijke antwoorden medegedeeld dat de financiering van de personeelskosten ten laste komt van de reserves en uit besparingen op sociale uitkeringen. Van één en ander zou ik graag een specificatie zien, omdat voor het eerst het verband tussen extra arbeidsplaatsen en besparingen op sociale uitkeringen uitdrukkelijk in een beleidsvoornemen wordt erkend.

Ik kom ten slotte terug op de datum van 1 juli, de datum, waarop niet alleen aan de orde is wat met de sociale uitkeringen gebeurt, maar waarop ook het minimumloon dient te worden aangepast aan de stijging van de index van de regelingslonen.

Het lijkt vast te staan, dat de Regering niet tijdig zal beschikken over SER-adviezen met betrekking tot de indexeringsystematiek. Per 1 januari is voor een halfjaar de toepassing van de index van de regelingslonen voor het wettelijk minimumloon met één procent verlaagd. Automatisch wordt dat per 1 juli hersteld, zij het niet met terugwerkende kracht gecompenseerd. Mijn fractie gaat ervan uit, dat per 1 juli het wettelijk minimumloon de index normaal zal volgen en niet de laagst-betalden bij actieven en niet-actieven nog verder zullen worden achtergesteld bij de ontwikkeling van de lonen van de actieven met lonen boven het minimumloon.

De heer Lubbers heeft die verdere ont koppeling per 1 juli al aanvaard, al moet de korting dan gespreid worden van 0,2 tot 0,7. Het gemiddelde zal in die benadering toch wel 0,5 blijven. De afstand tussen actieven en niet-actieven wordt ook in die onaanvaardbare benadering groter. De solidariteit tussen actieven en niet-actieven dreigt daardoor verder te worden doorbroken.

Het lid **Dolman** vervangt het lid **Vondeling** op de voorzittersstoel.

De heer Nypels (D'66) aan het woord

De heer **Nypels** (D'66): Het kabinet beraadt zich over te nemen stappen', vermeldt de lijst van antwoorden op de vragen ter voorbereiding van dit debat. Stappen tegen de trendvolgers, wel te verstaan. Dit kabinetsvoornemen is het enige onderwerp dat ik in mijn bijdrage zal bespreken.

Een ingrijpen van de Regering in het arbeidsvoorwaardenoverleg bij de trendvolgers, bij voorbeeld door een onverbindendverklaring van c.a.o.'s, zou een hoogst ernstige en een buitengewoon ongewenste zaak zijn!

In de c.a.o. voor de bejaardenoornden vinden niet dezelfde kortingen en dezelfde aftopping van de prijscompensatie plaats als bij het overheids-personeel. Dit voorbeeld zal waarschijnlijk navolging vinden in alle c.a.o.'s en salarisregeling voor de 450.000 trendvolgers, met name ook in de welzijnssector en de gezondheidszorg.

De Regering houdt hiertegen bezwaren omdat zij meent dat bij de trendvolgers dezelfde beperkingen aangebracht moeten worden, als bij de ambtenarsalarissen. Getracht werd en wordt de werkgevers- en werknemersorganisaties in de sectoren van de trendvolgers ertoe te bewegen toch de ambtenarenkortingen en prijsaftopping toe te passen. De hardnekkigheid waarmee dit standpunt wordt vastge-

houden is merkwaardig en verontrustend! Merkwaardig, omdat reeds bij de Bestek-debatten in oktober is gebleken dat een zeer ruime meerderheid van de Kamer ons standpunt ondersteunde, dat de voorgestelde beperking van de salarissen van het overheidspersoneel niet of niet in dezelfde mate toegepast behoort te worden voor de trendvolgers.

De D'66-motie, waarin deze opvatting werd uitgesproken, kreeg toen reeds de directe steun van de fracties van het CDA, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70. Maar de PvdA-fractie huldigde dit standpunt eveneens, ook al kwam dat toen niet tot uitdrukking in het stemgedrag over onze motie, omdat die fractie niet de suggestie wilde wekken wel akkoord te gaan met de ambtenarenkortingen.

Bovendien was ook de VVD-fractie niet gelukkig met het regeringsstandpunt, hetgeen bleek uit de door haar ingediende en aangenomen motie, waarin met name werd uitgesproken, dat bij het te voeren beleid gestreefd moet worden naar opheffing van de verschillen in nettosalariissen tussen de trendvolgers en dezelfde of vergelijkbare functiegroepen in overheidsdienst en waarin werd verzocht dit vraagstuk, rekening houdend met de secundaire arbeidsvoorwaarden, in studie te nemen en op korte termijn de resultaten daarvan aan de Kamer over te leggen.

Nypels

Verbaasd was ik daarom in het persbericht van het Ministerie van CRM van 21 maart 1979 te lezen dat het parlement de sociaal-economische maatregelen van Bestek '81 heeft onderschreven en dat dus de kortingen bij de trendvolgers door zouden moeten gaan. Sterk gesuggereerd werd hiermee dat het parlement ook al akkoord was gegaan met die kortingen voor trendvolgers. Dat was een zeer onnauwkeurige weergave van de feiten, een onjuiste voorstelling van zaken!

De hardnekkigheid waarmee de Regering aan haar standpunt vasthoudt is ook verontrustend, omdat de aangenomen VVD-motie nog niet is uitgevoerd. De gevraagde nieuwe studie is nog niet verricht. Hierover moet door de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Sociale Zaken zelfs nog overleg plaatsvinden met de vaste Commissie voor Ambtenarenzaken en Pensioenen. Resultaten zijn voorlopig nog niet te verwachten!

Op één punt willen wij de Regering graag bijvallen. Ook wij betreuren dat in de c.a.o.'s voor de bejaardenoorden en de welzijnssector geen prijsaftoppingen zijn opgenomen, zoals door ons zijn bepleit voor alle arbeidsinkomens van de werknemers, ambtenaren en vrije beroepen. Prijsaftopping van de inkomens boven de f 45.000 bij alle trendvolgers zal zeker de financiële middelen kunnen opleveren voor ettelijke duizenden arbeidsplaatsen in de sector van maatschappelijke dienstverlening.

Kortingen op de salarissen van de trendvolgers, zoals bij de ambtenaren, wijst de fractie van D'66 volstrekt af. Behalve de wil tot uitgavenbeperking zijn hiervoor geen deugdelijke argumenten aan te voeren. De kortingen zijn voor de trendvolgers hoogst onbillijk! Voor alle zekerheid wijs ik er tussen twee haakjes op dat wij de Tweede-Kamerleden niet onder de trendvolgers rekenen. Tweede-Kamerleden behoren dezelfde salarisbeperkingen en -aftopping te ondergaan als de hogere ambtenaren.

De kortingen zijn voor de trendvolgers hoogst onbillijk. Waarom? De resultaten van de gevraagde vergelijkingen van de VVD-motie-Rietkerk zijn, zoals gezegd, nog niet voorhanden. Hieraan kan de Regering dus geen enkel argument ontlenuen om kortingen bij de trendvolgers door te drijven.

Wij moeten echter niet net doen alsof wij op dit moment helemaal geen gegevens hebben om de arbeidsvoorwaarden van ambtenaren en trendvol-

gers te vergelijken. Integendeel! De vergelijking van de arbeidsvoorwaarden van ambtenaren en trendvolgers is in de meeste gevallen veel eenvoudiger te maken dan van die van ambtenaren en werknemers in het particuliere bedrijfsleven. Dit is het gevolg van het feit dat in verschillende sectoren zoals gezondheidszorg, verzorgingshuizen en vervoer, ambtenaren en trendvolgers zonder ambtelijke rechtspositie, in overheids- en particuliere instellingen naast elkaar werken. Hierdoor is het mogelijk niet alleen vergelijkbare, maar zelfs identieke functies als uitgangspunt te nemen. In verschillende sectoren van trendvolgers is op dit moment reeds voldoende bekend om een redelijke vergelijking van de totale arbeidsvoorwaarden met die van het overheidspersoneel te maken.

De grootste groep van trendvolgers werkt in de gezondheidszorg, namelijk 170.000 personen in particuliere ziekenhuizen. In de overheidsziekenhuizen werken 40.000 personen. Reeds eind 1975 racht de werkgroep 'Bruto/netto', ingesteld door het Periodiek Overleg Rijksoverheid/ Ziekenhuiswezen een rapport uit, waarin wordt vastgesteld dat medewerkers van particuliere ziekenhuizen een niet onaanzienlijk bedrag minder 'netto' ontvangen dan hun vergelijkbare collega's met identieke functies in overheidsziekenhuizen, die hetzelfde werk doen en daar bruto ook evenveel voor ontvangen. De netto-salarisverschillen tussen deze twee categorieën verplegend personeel kunnen tot circa 15% oplopen. De nationale Ziekenhuisraad heeft dit in enkele adressen aan de Tweede Kamer met geactualiseerde gegevens nog eens bevestigd. Een overzicht hiervan werd gegeven in de D'66 studie: De ambtenaar en zijn trend.

Het beeld van de gezondheidssector geldt in principe voor de gehele groep van trendvolgers. De belangrijkste oorzaak hiervan is, zoals bekend, gelegen in het feit dat de trendvolgers als particuliere werknemers door de verschillen in uitvoeringssystematiek der sociale verzekeringen hogere sociale premies moeten betalen dan ambtenaren. Hierdoor ontstaan nettosalarisachterstanden van 5 tot 15%. Deze verschillen doen zich voor in alle salarisgroepen, van hoog tot laag.

Voor de overgrote meerderheid van de trendvolgers wordt deze achterstand niet of onvoldoende gecompenseerd door hogere inschaling of betere secundaire arbeidsvoorwaarden dan de ambtenaren. De secundaire arbeidsvoorwaarden voor veel werknemers in

de maatschappelijke dienstverlening werden weliswaar belangrijk verbeterd toen eind 1977 deelneming verplicht werd gesteld in het Pensioenfonds-PGGM, dat een aan de atena-pensioenregeling gelijkwaardige pensioenvoorziening kent. Hiermee werden de secundaire arbeidsvoorwaarden voor hen hoogstens gelijk aan die voor ambtenaren, maar niet beter, zodat hiermee geen compensatie voor de netto-salarisachterstand werd verkregen. Voorts geldt de PGGM-regeling niet voor alle trendvolgers, integendeel.

Belangrijk is verder, dat de trendvolgers in vele gevallen een veel geringere zekerheid hebben van werk. De mogelijkheid van ontslag, bij voorbeeld bij sluiting van een ziekenhuis of subsidievermindering door een ander regeringsbeleid, is veel groter dan voor ambtenaren, zodat ook dit gedeelte van de rechtspositieregeling voor trendvolgers minder gunstig is.

Bij de loonadministraties, de werkgevers- en werknemersorganisaties en bij enkele studietoelagen is thans reeds voldoende bekend om vast te stellen dat de totale arbeidsvoorwaarden van de trendvolgers in het algemeen achterblijven bij die van vergelijkbare of gelijke functiegroepen in overheidsdienst. Hierdoor wordt het beginsel van gelijke beloning voor gelijk werk geweld aangedaan. Met andere woorden: de totale arbeidsvoorwaarden en de rechtspositie van ambtenaren en trendvolgers zijn in het algemeen niet gelijkwaardig, zodat het ook niet billijk is de ambtenarenkortingen bij de trendvolgers toe te passen. De Regering moet daarom ophouden verbaasd te zijn over de houding van deze groep werknemers en moet ophouden deze houding af te schilderen als een gebrek aan solidariteit. Geen gelijke monniken, dus ook geen gelijke kappen!

In de meeste gevallen, zoals in de gezondheidszorg en de vervoerssector, wordt door de betrokken werknemersgroepen al vele jaren gestreefd naar opheffing van de achterstand ten opzichte van de ambtenaren. Dat is tot nu toe niet gelukt omdat dit te hoge bedragen zou vragen. Het streven ernaar is echter hun goed recht!

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik begrijp, dat de naam van deze groep u niets zegt.

De heer **Nypels** (D'66): Dat zegt mij alles.

De heer **Rietkerk** (VVD): Het gaat om 'trendvolgers'. U wilt het alleen 'for better' en niet 'for worse'.

Nypels

De heer **Nypels** (D'66): Op de trend, die op het ogenblik geldt, wordt voor ambtenaren gekort. Er is geen reden om de trend ook voor deze groep mensen in gesubsidieerde instellingen en gezondheidszorg te wijzigen. Zij blijven de trend gewoon volgen en alleen de ambtenaren wijken in dit geval af.

De heer **Rietkerk** (VVD): Van wat? Van hun eigen trend? Van zichzelf?

De heer **Nypels** (D'66): Er is alleen sprake van een afwijking wat betreft de ambtenaren. Ik heb meer dan duidelijk aangetoond, dat er geen enkele reden is om op dit moment voor de door mij bedoelde groep de afwijking te volgen.

Het is goed van de nood een deugd te maken en de pijnlijke ambtenarenkortingen niet toe te passen voor de trendvolgers. Hierdoor kan hun achterstand worden verminderd of weggevoerd. Wij zijn bereid, daarvan de belasting- en premiegevolgen te aanvaarden.

Voor speciale kortingen op de salarissen van de trendvolgers en voor een regeringsingrijpen om dit af te dwingen is geen enkele rechtvaardiging te geven!

De beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: De Regering zal morgen antwoorden. Indien de lengte

en/of de inhoud van dat antwoord er toe leidt, dat de Kamer besluit morgen niet meer te repliceren, zullen de replieken aanvangen op dinsdag 8 mei a.s., omdat de Minister van Financiën de volgende week buitenslands verblijft.

Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten te stellen in handen van:

a. een Bijzondere Commissie het Integraal Structuurplan Noorden des Lands (15 550);

b. de vaste Commissie voor Binnelandse Zaken de Raming der voor de Tweede Kamer in 1980 benodigde uitgaven alsmede aanwijzing en raming van de middelen (15 556).

Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 17.30 uur.

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1°. drie brieven van de directeur van het Kabinet der Koningin, met de mededeling, dat Hare Majesteit de door de Staten-Generaal aangenomen voorstellen van wet, gedrukt onder de nummers 14 332, 14 927 en 15 310, heeft goedgekeurd.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

2°. elf brieven van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij zich in haar vergadering van 24 april 1979 heeft verenigd, met de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet, gedrukt onder de nummers 14 651, 15 300 IX A, IX B en H, 15 353, 15 407 en 15 522 t/m 15 526.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3°. de volgende brieven:

een, van de Minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van de ter stilziggende goedkeuring aan de Kamer overgelegde tekst van het Verdrag betreffende de rol van beroepskeuzevoorlichting en beroepsopleiding bij de ontwikkeling van menselijke hulpbronnen (Verdrag nr. 142 aangenomen door de Internationale Arbeidsconferentie in haar zestigste zitting) met Aanbeveling nr. 150; Genève, 23 juni 1975 (15 553, R 1117);

een, van de Minister van Binnelandse Zaken, ten geleide van het verslag van het bestuurlijk overleg over de gevolgen van de sneeuwstorm in het noorden van het land in de afgelopen winter (15 500, nr. 5);

twee, van de Minister van Economische Zaken, t.w.:

een, ten geleide van het beleidsrapport Integraal Structuurplan Noorden des Lands (15 550, nrs. 1-2); een, met gegevens over de aardgasreserves per 1 januari 1979 (15 554);

een, van de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, ten geleide van het rapport 'Na de droogte' (15 359, nr. 3);

een, van de leden Roethof en Haasberger, naar aanleiding van hun initiatiefvoorstel Hulpverlening aan minderjarigen (13 538, nr. 16).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

3°. de volgende adressen:

een, van mevrouw G. Lof te Landsmeer, met betrekking tot haar sociale omstandigheden.

een, van R. F. Vorstenbosch te 's-Gravenhage, met betrekking tot vrijstelling militaire dienstplicht.

een, van mevrouw G. J. Verhoeven te 's-Hertogenbosch met betrekking tot een uitkering.

een, van A. C. Booij Liewers te Tilburg met betrekking tot een schadevergoeding.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

Minister Albeda (links) in gesprek met de heer Van der Doef (PvdA) na afloop van het debat over de voortgangsnota Bestek '81

4°. de volgende brieven e.a.:

een, van het gemeentebestuur van Oldenzaal, over de opslag van radioactief afval in Ahaus;

een, van D. Oudman, over het opsluiten van totaaldienstweigeraars in het kamp-Nieuwersluis;

een, van P. F. M. van Stiphout, over gelijke behandeling van vrouwen en mannen bij beëindiging van de dienstbetrekking;

een, van J. van de Molen, over het gedrag van politici in de vergaderzaal van de Kamer;

een, van het bestuur van de Raad voor de Territoriale Decentralisatie, ten geleide van het rapport 'Gewesten onderweg';

een, van het Bangladesh Komitee, in verband met het bezoek aan ons land van de President van Bangladesh;

een, van J. P. J. A. M. Verhagen, over het gevaar van kerncentrales.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.